सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२२-२०२३

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

मध्यवर्ती कारागृह मुद्रणालय, नागपूर

२०२२

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२२-२०२३

✵

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

अनुक्रमणिका

	प्रकरण	पृष्ठ क्रमांक
१.	प्रस्तावना	१
२.	समग्र कार्यक्रम	२
३.	कार्यक्रम–	
	(१) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग (आस्थापना)	८
	(२) जल जीवन मिशन	१२
	(३) ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम	१६
	(४) ग्रामीण स्वच्छता कार्यक्रम	३५
	(५) नागरी पाणी पुरवठा, मलनिःसारण व स्वच्छता कार्यक्रम	३९
	(६) भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा	५८

प्रस्तावना–

राज्यात सर्व शहरांना व गावांना स्वच्छ पिण्याचे पाणी पुरवठ्याचा कार्यक्रम परिणामकारकरित्या राबविण्यासाठी शासन अधिसूचना, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र. शाकानि-१०९५/सीआर-२८९/१८ (रवका), दिनांक ९ नोव्हेंबर, १९९५ अन्वये "पाणी पुरवठा व स्वच्छता" या स्वतंत्र विभागाची निर्मिती करण्यात आलेली आहे. सन १९९७-९८ या आर्थिक वर्षापासून या विभागाचे स्वतंत्र कार्यक्रम अंदाजपत्रक प्रकाशित करण्यात येत आहे.

२. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाचे सन २०२२-२०२३ चे कार्यक्रम अंदाजपत्रकामध्ये खालील पाच प्रकरणांचा समावेश केला आहे.

(१) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग (आस्थापना),

(२) ग्रामीण पाणी पुरवठा,

(३) ग्रामीण स्वच्छता,

(४) नागरी पाणी पुरवठा, मलनिःसारण व स्वच्छता कार्यक्रम;

(५) भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा.

३. कार्यक्रम अंदाजपत्रक म्हणजे मूल्यमापन अहवाल नव्हे. तरी पण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाकडून कार्यान्वित करण्यात येणाऱ्या कार्यक्रमाचे स्वरूप लक्षात घेऊन उपलब्ध असलेल्या माहितीच्या आधारे सर्व कार्यक्रमांची अद्ययावत माहिती प्रकाशनात देण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे.

समग्र कार्यक्रम

१. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग :-

संपूर्ण महाराष्ट्र स्वच्छ बनविण्यासाठी "घरात शौचालय दारात पाणी" हे उद्दिष्ट साध्य करण्याचा निर्धार शासनाने केलेला आहे. स्थानिक स्वराज्य संस्थामार्फत लोकसहभागातून गुणवत्तापूर्ण सेवा उपलब्ध करून देवून किफायतशीर खर्चात आणि पर्यावरणात्मकदृष्ट्या शाश्वत पद्धतीने ग्रामीण व नागरी भागातील रहिवाश्यांना सुरक्षित पिण्याचे पाणी व स्वच्छता सेवा पुरविणे आणि पाण्याच्या पुनर्भरण उपाययोजनांवर भर देण्यात आलेला आहे.

१.१ पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या नियंत्रणाखाली महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा ही क्षेत्रीय कार्यालये कार्यरत आहेत. मा. प्रधान सचिव विभागाचे प्रमुख आहेत. त्यांचे मदतीस एक विशेष कार्य अधिकारी, दोन सह सचिव व दोन उपसचिव तसेच अवर सचिव आणि कक्ष अधिकारी असे वर्ग-१ व वर्ग-२ चे राजपत्रित अधिकारी व अन्य कर्मचारी आहेत.

१.२ पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाची कार्ये स्थूलमानाने पुढीलप्रमाणे आहेत–

(१) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग (खुद्द) ची आस्थापना, विभागाच्या नियंत्रणाखालील भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेची व जिल्हा परिषदांच्या पाणी पुरवठा विभागाची आस्थापना.

(२) पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमांबाबत धोरण ठरविणे, तसेच पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाची अंमलबजावणी.

(३) महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या वैधानिक, घटनात्मक, धोरणविषयक आणि आस्थापना संबंधीच्या प्रकरणांबाबत कार्यवाही करणे; आणि

(४) पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रम राबविण्यासंबंधात महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, जिल्हा परिषदा आणि भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा यांच्या कामाचे समन्वयन व संनियंत्रण करणे.

२. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण :–

राज्यातील पाणी पुरवठा कार्यक्रमाचे योजनाबद्ध रीतीने नियोजन, जलद विकास व उचित संनियंत्रण करण्याच्या दृष्टीने औपचारिकरित्या सन १९७६ मध्ये अधिनियमान्वये महाराष्ट्र पाणी पुरवठा व जलनिःसारण मंडळाची स्थापना करण्यात आली. राज्यातील पाणी पुरवठा व मलनिःसारण क्षेत्रातील योजनांसंदर्भात संकल्पनेपासून प्रत्यक्ष अंमलबजावणीपर्यंत तसेच आर्थिक नियोजन आणि योजनांची दैनंदिन देखभाल व दुरुस्ती या सर्व बाबींमध्ये संपूर्णतः महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाचा एकात्मिक सहभाग होता. प्रस्तुत योजना राबविण्याप्रित्यर्थ योजनेवरील आस्थापना, अवजारे आणि अंमलबजावणीच्या खर्चापोटी सर्वसाधारणतः १७.५० टक्के एवढी रक्कम महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणास मिळत असे. यातून महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाचा दैनंदिन खर्च/वेतन व अन्य प्रशासकीय खर्च भागविला जात असे. सन १९९७ मध्ये उपरोक्त अधिनियमांत सुधारणा करण्यात येऊन, "महाराष्ट्र पाणी पुरवठा व जलनिःसारण मंडळाचे" "**महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण**" असे नामकरण करण्यात आले. तथापि, ७३ व्या व ७४ व्या घटना दुरूस्तीनुसार शासनाच्या विविध कार्यक्रमांतर्गत पाणी पुरवठा योजना राबविण्याचे संपूर्ण अधिकार शासनाने संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थांना बहाल केल्यामुळे आणि बव्हंशी स्थानिक स्वराज्य संस्थांचा कल योजना स्वतः राबविण्याकडे असल्याने, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाला मिळणारा महसूल कमी झाला आहे. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या उत्पन्नवाढीच्या दृष्टीने उपाययोजना करण्यात येत आहेत.

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या कर्मचारी संख्येत एकूण ५०५० पैकी १३८२ एवढे अभियंते आहेत. त्यांच्यापैकी बहुतेकांना किमान २० वर्षांचा प्रत्यक्ष कामाचा/अंमलबजावणीचा अनुभव आहे. यामुळे महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण ही पाणी पुरवठा व मलनिःसारण क्षेत्रातील अभियांत्रिकीदृष्ट्या तंत्रज्ञान संपन्न व अनुभव संपन्न अभियंते असलेली देशातील अग्रगण्य संस्था आहे. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाने आतापर्यंत ४१५ नागरी योजना पूर्ण केल्या असून, ११३०८ ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांदेखील पूर्ण केल्या आहेत.

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत ३७ नागरी आणि १७७ ग्रामीण अशी एकूण २१४ योजनांची कामे प्रगतीपथावर आहेत. २४ नागरी पाणी पुरवठा केंद्रे व ३० ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल व दुरुस्ती करण्यात येत आहे. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या उपरोक्त २४ नागरी पाणी पुरवठा केंद्रांपैकी १७ केंद्रासंदर्भात प्रस्तुत सुधारणांची कामे हाती घेण्यात आली आहेत. प्रस्तुत सुधारणा कामांच्या दृष्टीकोनातून अत्यावश्यक अत्याधुनिक तंत्रज्ञान महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणास उपलब्ध व्हावे यादृष्टीने पाणी पुरवठा क्षेत्रातील सिंगापूर येथील पब्लिक युटीलिटी बोर्ड आणि मलेशियातील रॅनहिल या अग्रगण्य संस्थांशी तंत्रज्ञानाच्या देवाण-घेवाणीबाबत सामंजस्य करार केले आहेत. प्रस्तुत सामंजस्य करारानुसार या संस्थांकडील विना महसूल पाण्याचे प्रमाण कमी करणे व **"गळती संशोधन"** या दोन्ही बाबींशी संलग्न असे अद्ययावत तंत्रज्ञान महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाला उपलब्ध होत असून, याचा फायदा प्राधिकरणामार्फत राज्यातील इतर स्थानिक स्वराज्य संस्थांनाही होऊ शकेल.

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाची पुनर्रचना :–

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाची सध्याच्या व्हर्टीकल संरचनेत मुख्य अभियंत्यांची कार्यालये ठाणे, पुणे व नाशिक येथे स्थित असल्यामुळे क्षेत्रीय कार्यालयामार्फत राबविण्यात येत असलेल्या विविध नागरी व ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या व नागरी पाणी पुरवठा केंद्रांच्या कामाच्या संदर्भात स्थानिक पातळीवरील विधानमंडळ सदस्य व नागरिक, पदाधिकारी व अधिकारी यांना मुख्य अभियंता यांना भेटण्यासाठी ठाणे, पुणे व नाशिक येथे यावे लागते. त्यामुळे व्हर्टीकल्सची रचना अभिप्रेत असलेल्या कार्यपद्धतीप्रमाणे कामे करण्यास अडचणी येत आहेत. एखाद्या कामासाठी महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या नेमक्या कोणत्या कार्यालयाशी संपर्क साधावयाचा याबाबत सर्वसामान्य नागरिक व पदाधिकारी यांच्यामध्ये संभ्रम निर्माण झाला आहे. व्हर्टीकल संरचनेत सद्यःस्थितीत येत असलेल्या अनुभवानुसार व लोकप्रतिनिधी, स्थानिक स्वराज्य संस्था व मा. मंत्री महोदयांकडून होत असलेल्या मागणीनुसार पूर्वीप्रमाणेच प्रादेशिक मुख्य अभियंता स्वरूपाची संरचना अस्तित्वात आणण्याबाबतची बाब विचाराधीन होती. त्या अनुषंगाने सध्याची पुनर्रचना संपुष्टात आणून महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण दिनांक २९ एप्रिल, २०१५ च्या आदेशांनुसार ६ प्रादेशिक विभाग, मुख्य अभियंता कार्यालये दिनांक १ मे, २०१५ पासून अस्तित्वात आणण्यात आली आहेत.

नागरी व ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची अंमलबजावणी, योजनांचे दैनंदिन परिचलन व देखभाल दुरुस्ती, प्रकल्प सल्लागार सेवा, खाजगी सहभागाचे प्रकल्प, संनियंत्रण व संशोधन विकास आणि प्रशिक्षण, गुणवत्ता परीक्षण इत्यादी कामे महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाकडे सोपविण्यात आलेली असल्याने, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या आस्थापनेवरील खर्च देखील महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या उत्पन्नातून करण्यात येत आहे. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणास प्राप्त होत असलेले 'ई' ॲण्ड 'पी' शुल्क वारंवार कमी होत असल्याने, प्राधिकरणातील अधिकारी/कर्मचारी यांचे वेतन व भत्ते तसेच निवृत्तीवेतन यावरील खर्च कसा भागवावा हा गंभीर प्रश्न महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाकडे निर्माण झाला आहे. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण अधिनियमातील कलम २७ व २८ मध्ये शासनाने महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाला आर्थिक सहाय्य करण्याची तरतूद आहे.

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणातील अधिकारी/कर्मचारी यांच्या नियमित वेतन भत्त्यांचे दायित्व तसेच सेवानिवृत्त अधिकारी/कर्मचारी यांच्या निवृत्तीवेतनाचे दायित्व राज्य शासनामार्फत स्वीकारण्याचा धोरणात्मक निर्णय घेण्यात आला असून, त्या अनुषंगाने दिनांक २३ मार्च, २०१७ रोजीचा शासन निर्णय, क्रमांक : मजीप्रा-२०१४/प्र.क्र. ३३ (अ)/पापु-२३, निर्गमित करण्यात आला आहे. कर्मचाऱ्यांचे वेतन, भत्ते व सेवानिवृत्तीवेतन यांचे दायित्व शासनाने स्वीकारल्यामुळे, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणास ईटीपी व तांत्रिक सेवा शुल्कापोटी प्राप्त होणारे उत्पन्न शासनाकडे दरमहा जमा होणार आहे.

१. मध्यवर्ती कार्यालय :–

मध्यवर्ती कार्यालयामध्ये सदस्य सचिवांचे कार्यालय व त्या अंतर्गत मुख्य प्रशासकीय अधिकारी, संचालक (वित्त), मुख्य अभियंता (म. नि.), अधीक्षक अभियंता, मुख्यालय/समन्वय/गुणवत्ता परीक्षण पथक/मध्यवर्ती नियोजन संनियंत्रण व संकल्पचित्र कक्ष व अधीक्षक अभियंता (यांत्रिक - ठाणे व नागपूर) कार्यकारी अभियंता, गुणवत्ता परीक्षण पथक (यांत्रिकी - पुणे, औरंगाबाद व नागपूर) ही कार्यालये समाविष्ट आहेत.

१. क्षेत्रीय कार्यालये :–

जोडपत्र—२ (अ)

महाराट्र जीवन प्राधिकरणाच्या क्षेत्रीय कार्यालयांची रचना

महसूल प्रादेशिक विभाग	कार्यालये				एकूण
	मुख्य अभियंता	मंडळ	विभाग	उपविभाग	कार्यालये
मुख्य अभियंता, ठाणे	१	२	७	२२	३२
मुख्य अभियंता, पुणे	१	२	७	३१	४१
मुख्य अभियंता, नाशिक	१	३	५	१९	२८
मुख्य अभियंता, औरंगाबाद	१	३	७	२४	३५
मुख्य अभियंता, अमरावती	१	२	६	२१	३०
मुख्य अभियंता, नागपूर	१	२	५	१५	२३
एकूण ...	६	१४	३७	१३२	१८९

मित्रा : महाराष्ट्र पर्यावरण अभियांत्रिकी प्रशिक्षण आणि संशोधन संस्था, मित्रा, नाशिक :–

महाराष्ट्र शासन, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय क्रमांक मजीप्रा-२०१२/प्र. क्र. १४३/पापु-२३, दिनांक २१-५-२०१२ चे आदेशान्वये (संशोधन व प्रशिक्षण केंद्र, नाशिक) स्वायत्त संस्था करण्यात आलेली आहे.

जोडपत्र—२ (ब)

सन २०२०-२०२१ या वर्षातील महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाचा पदांचा गोषवारा.

वर्ग	मंजूर पदे		एकूण	कार्यरत कर्मचारी			एकूण
	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण	जिल्हा परिषद		महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण	जिल्हा परिषद	इतर प्रतिनियुक्ती	
अ	६३३	...	६३३	२१९	...	१४	२३३
ब	११५५	...	११५५	५४६	१०१	१९	६६६
क	२३२४	...	२३२४	७१२	२	...	७१४
ड	७४४	...	७४४	३८७	५	...	३९२
एकूण ...	४८५६	...	४८५६	१८६४	१०८	३३	२००५
						रूपांतरीत स्थायी/अस्थायी आस्थापना	८०१
						एकूण	२८०६

सन २०१९-२०२० या कालावधीत मजीप्राच्या आस्थापनेवर एकूण ५,०५० पदे दर्शविण्यात आली होती. त्यापैकी शासन निर्णय क्र. मजीप्रा-१११७/प्र.क्र. २४७/पापु-२३, दि. २८ मार्च, २०१९ च्या शासन निर्णयानुसार वर्ग ड पदावरील पदे २५ टक्के निरसित करणेबाबत कळविण्यात आले होते. त्यानुसार मध्यवर्ती कार्यालयाचे परिपत्रक क्र. मजीप्रा ईएसटी २०१८/सीआर-४३/आस्था-७, दि. २१ मे, २०१९ अन्वये वर्ग ड मधील एकूण १९४ पदे निरसित करण्यात आली आहेत. त्यामुळे एकूण ५,०५० पदामधून १९४ पदे रद्द केल्यामुळे सद्यःस्थितीत मजीप्राच्या आस्थापनेवर एकूण ४,८५६ एवढी पदे शिल्लक होती. त्यापैकी मजीप्राच्या आस्थापनेवर जिल्हापरिषदेवरील ३४ कार्यकारी अभियंता व २०७ उप अभियंता पदे अशी एकूण २४१ पदे दर्शविण्यात आली होती. आता सदर पदे एकूण मंजूर पदातून वगळून सद्यःस्थितीत मजीप्राच्या आस्थापनेवर एकूण ४,६१५ (४८५६ - २४१) एवढी पदे मंजूर आहेत व कालेलकर आस्थापनेवर एकूण ८०१ पदे आहेत.

STATEMENT 2 (B)

1.	Central Office, CIDCO Bhavan.	...	...	1
2.	C.P.D.M. Circle.	...	...	1
3.	Superintending Engineer (Mech.)	...	...	2
4.	Executive Engineer (Mech.)	...	...	1
5.	Research and Training Center, Nashik.	...	...	1
6.	Internal Audit Center.	...	...	6
7.	Zone Office.	...	...	5

३. पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रम :–

१. "पिण्याचे पाणी" ही लोकांची मूलभूत गरज आहे, हे लक्षात घेऊन पेयजल पुरवठ्यास राज्य शासनाने तसेच केंद्र शासनानेही प्राधान्य दिले आहे.

२. राज्य शासनाच्या सुधारित धोरणानुसार, सन २०००-०१ पासून पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रम हा मागणी आधारित व समूहसहभाग या तत्वावर राबविला जातो.

३. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार जल जीवन मिशनची राज्यात अंमलबजावणी करणे आणि मिशन अधिकाधिक परिणामकारक होण्याकरिता सध्या अस्तित्वातील अंमलबजावणीसाठीच्या प्रचलित कार्यपध्दती व निकषांमध्ये सुधारणा करण्याबाबत शासन निर्णय क्र. जजीमि-२०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१० (०७), दिनांक ४ सप्टेंबरट २०२० अन्वये निर्णय घेण्यात आला आहे. राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत महाराष्ट्र राज्याकरीता मंजूर निधी व गत काही वर्षातील मंजूर पाणी पुरवठा योजनांचा आढावा घेतला असता असे महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या निदर्शनास आले की, गत तीन वर्षापेक्षा अधिक कालावधीतील रखडलेल्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांपैकी बहुतांश योजना लोकवर्गणी अभावी व लोकवर्गणीशी निगडीत ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीच्या प्रश्नांमुळे रखडलेल्या आहेत. त्यामुळे शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. २२/पापु-०७, दिनांक ९ जुलै, २०१७ अन्वये, ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी आकारण्यात येत असलेली लोकवर्गणी पूर्णतः रद्द करण्यात आली आहे. तथापि, या शासन निर्णयापूर्वी ज्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी पूर्णतः अथवा अंशतः लोकवर्गणीची रक्कम जमा करण्यात आलेली असेल तर अशी जमा केलेली लोकवर्गणीची रक्कम संबंधित संस्थेस अथवा अंमलबजावणी यंत्रणेस परत केली जाणार नाही व अशा पाणी पुरवठा योजनांमधील उर्वरित लोकवर्गणीची तरतूद पाणी पुरवठा योजनांच्या किंमतीमध्ये समाविष्ट करण्यात येईल, अशी तरतूद शासन निर्णयात करण्यात आलेली आहे.

४. ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमांतर्गत (१) सर्वसाधारण योजना, (२) मागासवर्गीयांसाठी विशेष घटक योजना, आणि (३) आदिवासी भागासाठी आदिवासी उपयोजना या प्रमाणे राज्य वार्षिक योजनेत जिल्हा नियोजन समितीच्या मान्यतेनुसार स्वतंत्र तरतूद करण्यात येते.

५. ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमांतर्गत नळ योजना (खास उपाय), साध्या विहिरी व विंधण विहिरी या उपाययोजना घेण्यात येतात. उच्च क्षमतेच्या विंधण विहिरीवर वीज पंप बसवून लघु नळ पाणी पुरवठा योजना राबविण्यात येतात. ज्या ठिकाणी साधी विहिर अथवा विंधण विहीरीद्वारे पाणी पुरवठा करणे शक्य नसते, अशा गावांसाठी नळ पाणी पुरवठा योजना राबविली जाते.

६. शासन निर्णय क्रमांक जजीमि-२०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक १० मार्च, २०२१ व दिनांक २२ सप्टेंबर, २०२१ अन्वये जल जीवन मिशन अंतर्गत ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाच्या तांत्रिक/प्रशासकीय अंमलबजावणीचे खालीलप्रमाणे अधिकार प्रदान करण्यात आले आहेत—

१. तांत्रिक मान्यतेचे अधिकार :

खालील तक्त्यात नमूद केल्याप्रमाणे तांत्रिक मान्यता देण्यास संबंधित अधिकारी सक्षम राहतील.

अनु-क्रमांक	ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेचा प्रकार	तांत्रिक मान्यतेचे अधिकार		
		कार्यकारी अभियंता	अधीक्षक अभियंता	मुख्य अभियंता
१.	स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	रु. २.०० कोटीपर्यंत सर्व	रु. २.०० कोटी ते रु. ५.०० कोटी	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व
२.	प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	रु. २.०० कोटीपर्यंत सर्व	रु. २.०० कोटी ते रु. ५.०० कोटी	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व

२. प्रशासकीय मान्यतेचे अधिकार

अनु-क्रमांक	ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेचा प्रकार		प्रशासकीय मान्यतेचे अधिकार (दरडोई खर्चाच्या निकषात बसणाऱ्या योजनांसाठी)		
			ग्रामपंचायत	जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन	शासनस्तरावर
१.	स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	...	रु. १५ लक्ष पर्यंत *गावांतर्गत कामे	रु. १५.०० लक्ष ते रु. ५.०० कोटी पर्यंत	रु. ५.०० कोटी वरील सर्व
२.	प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	...	निरंक	रु. ५.०० कोटीपर्यंत	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व

शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक १० मार्च, २०२१ नुसार वरील तांत्रिक व प्रशासकीय मान्यता अधिकारांबाबत खालील सुचना नमूद आहेत.—

(i) *रु. १५ लक्ष पर्यंत गावांतर्गत घ्यावयाची कामे यामध्ये रु. १५.०० लक्ष पर्यंतची गावासाठी स्वतंत्र पाणी पुरवठा योजना त्याचप्रमाणे घरगुती नळ जोडणी (FHTC) तसेच सुधारणात्मक पुनर्जोडणीची कामे समाविष्ट असतील.

(ii) जल जीवन मिशन अंतर्गत राज्यस्तरीय योजना मंजुरी समितीची मान्यता प्राप्त वार्षिक कृती आराखड्यामध्ये समाविष्ट असलेल्या योजनाच जल जीवन मिशनमधून राबविण्यात येतील.

(iii) जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनस्तरावरील जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखालील समिती रु. ५.०० कोटी मर्यादेपर्यंतच्या योजनांना प्रशासकीय मान्यता प्रदान करेल. प्रशासकीय मान्यतेचे आदेश सह अध्यक्ष, जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन तथा मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या स्तरावरून निर्गमित करण्यात यावेत.

(iv) जल जीवन मिशनअंतर्गत पाणी पुरवठा योजनांना सक्षम प्राधिकाऱ्यांची तांत्रिक तपासणी व तांत्रिक मान्यता प्राप्त झाल्यानंतरच योजना प्रशासकीय मान्यतेसाठी पाठविण्यात याव्यात. प्रशासकीय मान्यतेसाठी प्रस्ताव सादर करतांना त्यासोबत योजनांचा सविस्तर प्रकल्प अहवाल (DPR), अंदाजपत्रक व तांत्रिक मान्यतेच्या आदेशाची प्रत सादर करावी.

(v) रु. ५.०० कोटीपेक्षा अधिक किंमतीच्या योजनांचे प्रस्ताव क्षेत्रीय कार्यालयांकडून राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडे पाठविण्यात येतील.

(vi) रु. ५.०० कोटी ते रु. ३०.०० कोटी पर्यंतच्या योजनांची छाननी करण्यासाठी सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण यांच्या अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनची तांत्रिक छाननीसाठी उपसमिती राहील. (शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक २२ सप्टेंबर, २०२१ नुसार)

(१) अध्यक्ष : सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

(२) सदस्य : मिशन संचालक, राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन

(३) सदस्य : मुख्य अभियंता तथा विशेष कार्य अधिकार, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

(४) सदस्य : प्रकल्प संचालक (वित्त), जल जीवन मिशन

(५) सदस्य : कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग (संबंधित जिल्हा परिषद)

(६) सदस्य : उपसंचालक, भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा (संबंधित प्रादेशिक विभाग)

(७) सदस्य सचिव : अधीक्षक अभियंता (मुख्यालय), महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

रु. ५.०० कोटी वरील योजनांना राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनस्तरावरील समितीने शिफारस केल्यानंतर शासनामार्फत प्रशासकीय मान्यता देण्यात येईल.

(vi) दरडोई खर्चाच्या निकषात न बसणारे प्रस्ताव शासनाकडे मान्यतेसाठी आल्यानंतर या प्रस्तावांवर मा. मंत्री, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यांच्या स्तरावरील समितीमार्फत कार्यवाही करण्यात येईल.

३. क्षेत्रीय स्तरावरील अंमलबजावणीचे अधिकार :

(शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक १० मार्च, २०२१ नुसार).

अनु-क्रमांक	ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेचा प्रकार		अंमलबजावणीचे अधिकार		
			ग्रामपंचायत	जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
१.	स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	...	रु. १५.०० लक्ष पर्यंत	रु. १५.०० लक्ष ते रु. ५.०० कोटी पर्यंत	रु. ५.०० कोटी वरील सर्व
२.	प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	...	निरंक	रु. ५.०० कोटी पर्यंत	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व

४. निविदा स्विकृतीचे अधिकार :

खालील तक्त्यात नमूद केल्याप्रमाणे ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या निविदा स्विकृतीचे अधिकार खालीलप्रमाणे संबंधीत सक्षम प्राधिकाऱ्यांना प्रदान करण्यात येत आहेत. (शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक १० मार्च, २०२१ नुसार) :

अनु-क्रमांक	ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेचा प्रकार		निविदा स्विकृतीचे अधिकार (अंदाजपत्रकीय दराने प्राप्त होणाऱ्या निविदांसाठी)		
			ग्रामपंचायत	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
१.	स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	...	रु. १५.०० लक्ष	रु. १५.०० लक्ष ते रु. ५.०० कोटी पर्यंत	रु. ५.०० कोटी वरील सर्व
२.	प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	...	निरंक	रु. ५.०० कोटी पर्यंत	रु. ५.०० कोटी वरील सर्व

(i) अंदाजपत्रकीय दरापेक्षा अधिक रकमेच्या निविदा प्राप्त झाल्यास, अशा निविदा स्विकृतीसाठी, शासनाची पूर्व मान्यता घेणे आवश्यक राहील. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांच्या निविदा स्विकृतीसाठी प्रचलित कार्यपध्दती कायम राहील.

(ii) जल जीवन मिशन अंतर्गत मंजूर झालेल्या पाणी पुरवठा योजनांसाठी सदर शासन निर्णय लागू राहील. तथापि, ज्या योजनांची निविदा स्विकृती या शासन निर्णयापूर्वीच झालेली असेल अशा योजनांसाठी या शासन निर्णयातील तरतुदी लागू राहणार नाहीत.

परिचालन व देखभाल

शासन निर्णय, दिनांक १७ मार्च, २०१० व दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ नुसार स्वतंत्र व प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजना पूर्ण झाल्यानंतर किमान १ वर्ष ही योजना हाताळणे कंत्राटदारावर बंधनकारक आहे. त्यानंतर स्वतंत्र योजनेच्या परिचालन व देखभालीची जबाबदारी संबंधित ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची आहे व प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनेच्या प्रचालनाची जबाबदारी शिखर समितीची आहे.

(अ) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना (स्वतंत्र/प्रादेशिक) संबंधित समितीकडे हस्तांतरित न झाल्यास योजनेच्या प्रचालनाची जबाबदारी अंमलबजावणी यंत्रणेची आहे.

(आ) योजना कार्यान्वित केल्याच्या तारखेपासून ज्या ग्रामपंचायतीस पाणी पुरवठा करण्यात येत असेल त्यांना देण्यात येणाऱ्या पाण्याच्या प्रमाणात व आवश्यक पाणीपट्टीनुसार देयक आकारणी योजनेची अंमलबजावणी करणाऱ्या यंत्रणेने (जिल्हा परिषद अथवा महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण) करून देयकांची वसुली संबंधित लाभार्थी ग्रामपंचायतकडून करावी.

(इ) स्वतंत्र व प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रचलना संदर्भात संबंधित कंत्राटदाराशी करारनामा करून योजना पूर्ण झाल्यानंतर ३ ते ५ वर्षे कालावधीसाठी देखभाल करण्याचा पर्याय अंमलबजावणी यंत्रणेस आहे.

कंत्राटदारामार्फत योजना पूर्णत्वानंतर करावयाच्या देखभाल दुरुस्तीचा खर्च पाणी पुरवठा योजनेच्या सविस्तर प्रकल्प अहवालात तसेच योजनेच्या भांडवली खर्चात समाविष्ट करता येणार नाही. ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीबाबत शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ५२/पापु-०७, दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ च्या शासन निर्णयातील तरतुदी लागू राहतील.

त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षण

सर्व प्रकारच्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षण करणे अनिवार्य करण्यात आले आहे. त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षणाबाबतचे सविस्तर निर्देश शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ६१/पापु-०७, दिनांक १५ जून, २०१५ अन्वये देण्यात आले आहेत. ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षण करण्यासाठी शासकीय पदवी/पदविका अभियांत्रिकी महाविद्यालये व शासकीय आय. आय. टी. संस्था यांना मुभा देण्यात आलेली आहे. या निर्णयाद्वारे ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे दोन टप्प्यावर त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षण करण्याचे बंधन घालण्यात आले आहे. त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षणामुळे ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना विहित मुदतीत, निश्चित केलेल्या तपशीलानुसार पूर्ण होणे अभिप्रेत आहे.

देखभाल दुरुस्ती

ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना पूर्ण झाल्यानंतर ती योजना किमान एक वर्ष चालविणे कंत्राटदारावर बंधनकारक करण्यात आले असून, संबंधित कंत्राटदारामार्फत किमान तीन ते पाच वर्षाच्या कालावधीसाठी योजनेची देखभाल-दुरुस्ती करण्यासाठी करारनामा करण्याची मुभा अंमलबजावणी यंत्रणांना देण्यात आली आहे.

७. ग्रामीण व नागरी पाणी पुरवठ्याच्या नियमित कार्यक्रमाशिवाय, टंचाई परिस्थितीत पिण्याचे पाणी पुरवठा करण्यासाठी अनेक कायम, निमकायम व तात्पुरत्या उपाययोजना घेण्यात येतात.

८. ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाच्या धोरणानुसार योजनेची निवड, आखणी व अंमलबजावणी ही संबंधित गावाच्या ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीने करावयाची असून, योजनेच्या देखभाल दुरुस्तीवरील १०० टक्के खर्च संबंधित लाभार्थ्यांनी करावयाचा आहे. ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीमधील शासन यंत्रणेचा सहभाग हा सहाय्यकर्त्याचा राहणार आहे. त्यामुळे शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ५२/पापु-०७, दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीबाबत सविस्तर मार्गदर्शक सूचना पारित करण्यात आल्या आहेत. या शासन निर्णयानुसार देखभाल दुरुस्तीसाठी खालील बाबींचा अवलंब करण्याची मुभा योजना अंमलबजावणी यंत्रणांना देण्यात आली आहे—

- ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल दुरुस्ती करण्याची मुख्य जबाबदारी स्थानिक स्वराज्य संस्था/अंमलबजावणी यंत्रणांची आहे.
- ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीसाठी शासन स्तरावरून दरवर्षी देखभाल दुरुस्ती प्रोत्साहन अनुदान वितरीत करण्यात येते.
- ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल दुरुस्ती सुरळीतपणे न होण्याचे महत्वाचे कारण म्हणजे योजना पूर्णत्वानंतर योजना चालविण्यासाठी दरवर्षी किती रकमेची आवश्यकता आहे, याचा आर्थिक ताळेबंद स्थानिक स्वराज्य संस्थांकडे/अंमलबजावणी यंत्रणांकडे नाही. त्यामुळे दरवर्षी किती पाणीपट्टी आकारण्यात यावी, याचे नियोजन नाही. (आकारण्यात येणारी पाणीपट्टी ही आवश्यकतेपेक्षा फारच कमी आहे) तसेच आकारण्यात येत असलेल्या पाणीपट्टीची वसुली देखील फार कमी आहे.
- दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्ती प्रक्रियेत आमुलाग्र बदल करण्यात आले असून, या संदर्भातील दिनांक १७ ऑगस्ट, २००९ व दिनांक २० एप्रिल, २०१२ रोजीचे शासन निर्णय रद्द करण्यात आले आहेत.

- **दिनांक १७ ऑक्टोबर २०१४, रोजीच्या शासन निर्णयातील महत्वाच्या तरतुदी पुढीलप्रमाणे आहेत—**

(१) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल-दुरुस्ती करण्यासाठी पारित केलेल्या सूचना अंमलबजावणी यंत्रणांना बंधनकारक नसून, त्या मार्गदर्शक स्वरुपाच्या ठेवण्यात आल्या आहेत. ग्राम पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीची मुख्य जबाबदारी अंमलबजावणी यंत्रणांची/समित्यांची असल्याने या यंत्रणा/समित्या त्यांची स्वतंत्र देखभाल-दुरुस्तीची प्रक्रिया राबवू शकतात.

(२) ग्राम पाणी पुरवठा योजना पूर्ण झाल्यानंतर किमान एक वर्ष ही योजना चालविणे कंत्राटदारावर बंधनकारक करण्यात आले आहे.

(३) योजना हस्तांतरित झाल्यानंतर योजनेच्या देखभाल-दुरुस्तीची जबाबदारी योजना हस्तांतरित करून घेणाऱ्या यंत्रणांवर सोपविण्यात आली आहे.

(४) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीसाठी जिल्हा परिषद स्तरावर स्थापन केलेल्या जिल्हा देखभाल दुरुस्ती निधीमध्ये शासनाकडून देय असलेल्या देखभाल-दुरुस्ती निधीचे वितरण सर्व जिल्हा परिषदांना मंजूर वार्षिक कृती आराखड्याच्या रकमेच्या प्रमाणात थेट करण्याचे निश्चित केले. (यापूर्वी जिल्हापरिषदांकडील मागणीनुसार निधीचे वितरण केले जात होते.)

(५) जिल्हा देखभाल-दुरुस्ती निधीमध्ये जिल्हा परिषदांनी त्यांच्या एकूण उत्पन्नाच्या किमान २० टक्के रक्कम जमा करणे बंधनकारक करण्यात आले आहे. ही २० टक्के रक्कम भरण्यासाठी पिण्याच्या पाण्यावरील पाणीपट्टी विचारात घेता येणार नाही.

(६) जिल्ह्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीवर मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांचे नियंत्रण ठेवण्यात आले आहे.

(७) योजनांची देखभाल-दुरुस्ती नियमितपणे होण्यासाठी व स्थानिक पातळीवर होण्यासाठी यंत्रणा/समित्यांकडील कर्मचाऱ्यांना व अधिकृत नळजोडणीकारांना प्रशिक्षण देण्याचे निश्चित केले आहे.

(८) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल-दुरुस्ती खाजगी यंत्रणा/कंत्राटदारांकडून करून घेण्यासही काही अटींच्या अधीन राहून मान्यता देण्यात आली आहे.

(९) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीकरिता पुरेसा निधी उपलब्ध होण्यासाठी व देखभाल-दुरुस्तीकडे काटेकोर लक्ष देता यावे यासाठी देखभाल-दुरुस्तीचा स्वतंत्र अर्थसंकल्प तयार करण्याचे बंधनकारक करण्यात आले आहे.

(१०) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीकरिता निधी वितरीत करण्याची जबाबदारी मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्यावर सोपविण्यात आली आहे.

(११) दिनांक १७ ऑगस्ट, २००९ च्या शासन निर्णयान्वये निश्चित केलेले देखभाल-दुरुस्तीच्या निधी वितरणाचे निकष रद्द करण्यात आले असून, जिल्ह्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीमध्ये प्राधान्यक्रम ठरवून देखभाल-दुरुस्तीची कामे हाती घेण्याचे अधिकार मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांना देण्यात आले आहेत.

(१२) दिनांक २० एप्रिल, २०१२ च्या शासन निर्णयान्वये तयार केलेल्या योजना नुतनीकरण निधीची तरतूद रद्द करण्यात आली असून, योजना नुतनीकरण निधीमध्ये उपलब्ध असलेला सर्व निधी जिल्हा देखभाल-दुरुस्ती निधीमध्ये वर्ग करण्याच्या सूचना सर्व संबंधितांना देण्यात आल्या आहेत.

(१३) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरूस्तीसाठी दिनांक १७-१०-२०१४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये निर्गमित केलेल्या सुधारित मार्गदर्शक सूचनांना दिनांक १० मार्च, २०१५ रोजी शुद्धीपत्रक निर्गमित करण्यात आले आहे. त्यानुसार दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ रोजीच्या शासन निर्णयातून महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणास सूट देण्यात आली असून, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाला देखभाल-दुरुस्ती प्रोत्साहन अनुदानाची रक्कम शासन स्तरावरून थेट वितरीत करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

९. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागातील शासन निर्णय क्रमांक-ग्रापाधो-२०१९/प्र. क्र. ४९/पापु-०७, दिनांक २१ ऑगस्ट, २०१९ अन्वये राज्यातील राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम व मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम या कार्यक्रमांतर्गत प्रगतीपथावरील योजनांकरिता सौर उर्जा प्रकल्प राबविणे, त्याकरिता येणारा खर्च हा ज्या कार्यक्रमांतर्गत योजनांना मंजुरी मिळाली आहे, त्या योजनांच्या अंदाजपत्रकात समाविष्ट करण्यात यावा. सदर सौर उर्जा प्रकल्पांची निविदा प्रक्रिया एकत्रितपणे मध्यवर्ती कार्यालयाकडून महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाकडून राबविण्यात यावी.

१०. राज्यात सन २०००-२००१ पासून संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान राबविण्यात येत आहे.

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय (आस्थापना)

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागातील पदांचा आढावा दिनांक ४ सप्टेंबर, २००२ च्या शासन निर्णयान्वये निश्चित केला असून, विभागातील एकूण १६१ पदांना मंजुरी देण्यात आली आहे. त्यानंतर विभागाच्या कामकाजात झालेली वाढ विचारात घेऊन, दिनांक २२ मार्च, २०१२ च्या शासन निर्णयान्वये २५ नवीन पदे निर्माण करण्यात आली आहेत. तसेच जागतिक बँक अर्थसहाय्यित प्रकल्पांतर्गत निर्माण करण्यात आलेली परंतु, विभागाच्या आकृतीबंधामध्ये समाविष्ट नसलेली ३ अस्थायी पदे, दिनांक २३ सप्टेंबर, २०१४ च्या शासन निर्णयान्वये विभागाच्या मंजूर आकृतीबंधात समाविष्ट करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे.

२. या विभागाचे प्रमुख प्रधान सचिव हे पद भारतीय प्रशासन सेवेतून भरण्यात येते. या विभागाकरीता १ सह सचिव व ३ उप सचिवांची पदे मंजूर असून, त्यापैकी १ पद भारतीय प्रशासन सेवेतून भरण्यात येते. या व्यतिरिक्त, मुख्य अभियंता तथा विशेष कार्यकारी अधिकाऱ्याचे १ पद मंजूर असून हे पद महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणातील मुख्य अभियंता दर्जाच्या अधिकाऱ्याची प्रतिनियुक्ती करून भरण्यात येते. विभागात अवर सचिवांची १० पदे, कक्ष अधिकारी गट 'ब' राजपत्रित अधिकाऱ्यांची १९ पदे असून त्यांच्या मदतीस सहायक कक्ष अधिकारी, लिपिक-टंकलेखक व अन्य गट-ड संवर्गातील कर्मचारीवृंद आहेत.

३. राज्यातील प्रत्येक नागरिकाला पिण्याचे शुद्ध पाणी उपलब्ध करून देणे व स्वच्छतेविषयी सर्व सोयीसुविधा उपलब्ध करून देणे हे या विभागाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. या विभागामार्फत जलस्वराज्य टप्पा-२, केंद्र पुरस्कृत राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम, मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम, शिवकालीन पाणी साठवण योजना, संत गाडगेबाबा नागरी ग्रामीण स्वच्छता अभियान, केंद्र पुरस्कृत स्वच्छ भारत मिशन (ग्रा), महाराष्ट्र जलक्षेत्र सुधार प्रकल्प, जलविज्ञान प्रकल्प, सुजल निर्मल अभियान व जलजीवन मिशन अशा विविध महत्वाकांक्षी योजना राबविल्या जातात. केंद्र शासनाकडून या विभागास उपलब्ध होणाऱ्या अनुदानाचे संनियंत्रण राज्य पाणी व स्वच्छता अभियान यांच्यामार्फत केले जाते.

४. या विभागातील सह सचिव (अर्थसंकल्प) यांच्या अधिपत्त्याखालील कार्यासनांमार्फत, विभागास केंद्र व राज्य शासनाकडून प्राप्त होणाऱ्या सर्व निधींचे नियोजन, वाटप, तसेच नागरी दलित वस्तीविषयक प्रशासकीय बाबी व निधी वितरण, नागरी पाणी पुरवठा व स्वच्छता विषयक बाबी तसेच पाणी टंचाई उपाययोजना इत्यादी बाबी हाताळल्या जातात. उपसचिव (आस्थापना) यांच्या अधिपत्त्याखालील कार्यासनांमार्फत पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग (खुद्द), मधील अधिकारी/कर्मचारी यांच्या आस्थापनाविषयक व सेवाविषयक बाबी हाताळल्या जातात. तसेच विभागातील लेखा परीक्षण व खर्चमेळाच्या बाबी हाताळल्या जातात.

५. सह सचिव (भाप्रसे) यांच्या अधिपत्त्याखालील कार्यासनांकडून ग्रामीण स्वच्छतेशी संबंधित धोरणात्मक तसेच निधी वितरण विषयक बाबी, जलस्वराज्य टप्पा-२, पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता राखण्याविषयी धोरणात्मक बाबी व निधी वितरण विषयक बाबी हाताळल्या जातात. तसेच महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा व गामीण पाणी पुरवठा विभागातील अधिकारी/कर्मचारी यांच्या आस्थापणाविषयक व सेवाविषयक बाबी हाताळल्या जातात. मुख्य अभियंता तथा विशेष कार्य अधिकारी यांच्या अधिपत्त्याखालील कार्यासनांमार्फत ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रस्तावांची छाननी करून ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांना प्रशासकीय मान्यता देणे, मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रस्तावांची छाननी करून ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांना प्रशासकीय मान्यता देणे तसेच निधी वितरण विषयक कामे हाताळली जातात.

६. या विभागाच्या अधिपत्त्याखाली महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, जिल्हा परिषदेतील ग्रामीण पाणी पुरवठा व राज्य पाणी व स्वच्छता अभियान अशा यंत्रणा कार्यरत आहेत. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनांची कामे करण्यात येतात. भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेमार्फत भूजलाशी निगडीत कामकाज हाताळले जाते व जिल्हा परिषदेतील ग्रामीण पाणी पुरवठा विभागामार्फत जिल्ह्यात कार्यरत असलेल्या पाणी पुरवठा योजनांशी संबंधित कामे हाताळली जातात. तसेच राज्य पाणी व स्वच्छता अभियान मार्फत राज्यामध्ये पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमांची परिणामकारक अंमलबजावणी केली जाते.

७. या विभागाच्या अधिपत्त्याखाली राज्य पाणी व स्वच्छता अभियान ही यंत्रणा कार्यरत आहे. या अभियानाचे मिशन संचालक (भाप्रसे) यांच्यामार्फत जलजीवन मिशन या योजनेशी संबंधित कामे हाताळली जातात.

तक्ता क्र. १

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग (आस्थापना)

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :

(रुपये लाखात)

अ.क्र.	तपशील	प्रत्यक्ष खर्च, २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय अंदाज, २०२१-२०२२			सुधारित अंदाज, २०२१-२०२२ प्रस्तावित			अर्थसंकल्पीय अंदाज, २०२२-२०२३ प्रस्तावित		
		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
(अ)	कार्याचे वर्गीकरण–												
	पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, आस्थापना. ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण (अ) स्थूल	११२७.८०	...	११२७.८०	१८९२.४०	...	१८९२.४०	१८९३.३९	...	१८९३.३९	२३०८.३५	...	२३०८.३५
	वजा–वसुली ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
	एकूण (अ) निव्वळ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(ब)	उद्दिष्टवार वर्गीकरण–												
(१)	वेतन ...	१०८५.१६	...	१०८५.१६	१६४३.९२	...	१६४३.९२	१६४३.९२	...	१६४३.९२	१८६०.३४	...	१८६०.३४
(२)	प्रवास खर्च ...	०.६६	...	०.६६	१०.००	...	१०.००	१०.००	...	१०.००	१५.००	...	१५.००
(३)	कार्यालयीन खर्च ...	२२.९१	...	२२.९१	३४.४७	...	३४.४७	३४.४७	...	३४.४७	७०.००	...	७०.००
(४)	पा.पु. व स्व.वि. चा संगणकीकरण खर्च. ...	१.२२	...	१.२२	६.२०	...	६.२०	६.२०	...	६.२०	१५.००	...	१५.००
(५)	पेट्रोल, तेल व वंगण ...	१.६०	...	१.६०	५.४६	...	५.४६	५.४६	...	५.४६	७.००	...	७.००
(६)	इतर खर्च ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(७)	अतिकालिक भत्ता ...	...	...	...	०.०१	...	०.०१	...	...	...	०.०१	...	०.०१
(८)	दूरध्वनी, वीज खर्च ...	१.३२	...	१.३२	३.००	...	३.००	३.००	...	३.००	५.००	...	५.००
(९)	इतर प्रशासकीय खर्च ...	०.४९	...	०.४९	२.५०	...	२.५०	३.५०	...	३.५०	६.००	...	६.००
(१०)	कंत्राटी सेवा ...	१४.४४		१४.४४	१५.००	...	१५.००	१५.००		१५.००	३०.००		३०.००
(११)	लहान बांधकामे ...	...	...	...	१७१.८४	...	१७१.८४	१७१.८४	...	१७१.८४	३००.००		३००.००
	एकूण (ब) स्थूल	११२७.८०	...	११२७.८०	१८९२.४०	...	१८९२.४०	१८९३.३९	...	१८९३.३९	२३०८.३५	...	२३०८.३५
	एकूण (ब) निव्वळ	११२७.८०	...	११२७.८०	१८९२.४०	...	१८९२.४०	१८९३.३९	...	१८९३.३९	२३०८.३५	...	२३०८.३५
(क)	वित्त व्यवस्थेची साधने–												
	प्रधान शीर्ष ३४५१ ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण (क) स्थूल	११२७.८०	...	११२७.८०	१८९२.४०	...	१८९२.४०	१८९३.३९	...	१८९३.३९	२३०८.३५	...	२३०८.३५
	एकूण (क) निव्वळ	११२७.८०	...	११२७.८०	१८९२.४०	...	१८९२.४०	१८९३.३९	...	१८९३.३९	२३०८.३५	...	२३०८.३५

तक्ता क्रमांक-२

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या आस्थापनेवर दिनांक ३१-१२-२०१९ रोजी असलेली राजपत्रित/अराजपत्रित स्थायी/अस्थायी पदे

अनुक्रमांक	पदाचे नाव	मंजूर वेतन श्रेणी (७ वा वेतन आयोग) (रुपयात)	स्थायी पदे	अस्थायी पदे	एकूण पदे
१	२	३	४	५	६
		गट—अ राजपत्रित			
१.	प्रधान सचिव	संवर्ग पद	१	...	१
२.	मुख्य अभियंता तथा विशेष कार्य अधिकारी ...	S-२७ : ११८५००-२१४१००	१	...	१
३.	सह सचिव/उपसचिव	S-२७ : ११८५००-२१४१००/ S-२५ : ७८८००-२०९२००	२	१	३
४.	अपर सचिव तथा प्रकल्प संचालक...	७ वा वेतन आयोग मॅट्रीक-४ लेव्हल-११	...	१	१
५.	प्रकल्प व्यवस्थापक (प्रकल्प अधिकारी)	S-२३ : ६७७००-२०८७००	...	१	१
६.	अवर सचिव	S-२३ : ६७७००-२०८७००	६	४	१०
७.	वरिष्ठ स्वीय सहायक/लघुलेखक (निवडश्रेणी)...	S-२३ : ६७७००-२०८७००/ S-१६ : ४४९००-१४२४००	१	...	१
८.	तांत्रिक अधिकारी	S-२० : ५६१००-१७७५००	...	१	१
९.	उप अभियंता	S-२० : ५६१००-१७७५००	१	३	४
१०.	क्षमता बांधणी तज्ञ (प्रशिक्षण अधिकारी) (हे पद वगळले आहे)	S-२० : ५६१००-१७७५००	...	...	...
		(अ) एकूण पदे ...	१२	११	२३
		गट—ब राजपत्रित			
१.	कक्ष अधिकारी	S-१७ : ४७६००-१५११००	१२	७	१९
२.	लेखा अधिकारी	S-१६ : ४४९००-१४२४००	१	१	२
३.	सांख्यिकी अधिकारी	S-१५ : ४१८००-१३२५००	१	१	२
४.	एमआयएस को-ऑर्डिनेटर	S-१५ : ४१८००-१३२५००	१	...	१
		(ब) एकूण पदे ...	१५	९	२४
		गट—ब अराजपत्रित			
१.	उच्चश्रेणी लघुलेखक	S-१५ : ४१८००-१३२५००	२	२	४
२.	निम्नश्रेणी लघुलेखक	S-१४ : ३८६००-१२२८००	६	४	१०
३.	सहायक कक्ष अधिकारी/रोख लेखापाल... ...	S-१४ : ३८६००-१२२८००	३१	१०	४१
४.	संगणक यंत्रचालक	S-१४ : ३८६००-१२२८००	...	...	(मृत संवर्ग)
५.	सहायक लेखाधिकारी	S-१४ : ३८६००-१२२८००	१	...	१
		गट—ब एकूण पदे ...	४०	१६	५६
		गट—क			
१.	लघुटंकलेखक	S-८ : २५५००-८११००	१	२	३
२.	सांख्यिकी सहायक	S-१०: २९२००-९२३००	१	...	१
३.	लिपिक-टंकलेखक	S-६ : १९९००-६३२००	३९	१२	५१
४.	उपलेखापाल	S-१३ : ३५४००-११२४००	...	१	१
५.	रोखपाल (हे पद वगळले आहे)	S-६ : १९९००-६३२००	...	...	...
६.	वाहनचालक-नि-सर्वसाधारण सहायक	S-६ : १९९००-६३२००	...	१	१ (मृत संवर्ग)
७.	वाहनचालक	S-६ : १९९००-६३२००	१	...	१
		गट—क एकूण पदे ...	४२	१६	५८
		गट—ड			
१.	हवालदार	S-३ : १६६००-५२४००	१	...	१
२.	आवेष्टक	S-३ : १६६००-५२४००	१	...	१
३.	चक्रमुद्रक	S-३ : १६६००-५२४००	१	...	१
४.	नाईक	S-३ : १६६००-५२४००	...	१	१
५.	शिपाई	S-१ : १५०००-४७६००	१३	६	१९
		गट—ड एकूण पदे ...	१६	७	२३
		विभागातील एकूण पदे ...	१२५	५९	१८४

तक्ता क्रमांक-२ (चालू)

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागांतर्गत सुधारणा सहाय्य व प्रकल्प व्यवस्थापन कक्षासाठी दिनांक ३१-१२-२०२० पर्यंत मंजूर असलेली राजपत्रित/अराजपत्रित स्थायी/अस्थायी पदे

अनुक्रमांक	पदाचे नाव	मंजूर वेतन श्रेणी (७ वा वेतन आयोग) (रुपयात)	स्थायी पदे	अस्थायी पदे	एकूण पदे
१	२	३	४	५	६
		गट—अ राजपत्रित			
१.	सह सचिव तथा प्रकल्प संचालक (सुसप्रव्यक)...	S-२५ : ७८८००-२०९२००	...	१	१
२.	प्रकल्प व्यवस्थापक (प्रकल्प अधिकारी)	S-२३ : ६७७००-२०८७००	...	१	१
३.	तांत्रिक अधिकारी (उप अभियंता)...	S-२० : ५६१००-१७७५००	...	१	१
		एकूण	...	३	३
		गट—ब अराजपत्रित			
१.	उच्च श्रेणी लघुलेखक	S-१५ : ४१८००-१३२३००	...	१	१
२.	उपलेखापाल	S-१३ : ३५४००-११२४००	...	१	१
		एकूण	...	२	२
		गट—क अराजपत्रित			
१.	लिपिक-टंकलेखक	S-६ : १९९००-६३२००	...	१	१
२.	वाहन चालक-नि-सर्वसाधारण सहायक...	S-६ : १९९००-६३२००	...	२	२
		एकूण	...	३	३
		अराजपत्रित वर्ग—४			
१.	शिपाई	S-१ : १५०००-४७६००	...	२	२
		एकूण	...	२	२
		सु. स. प्र. व्य. कक्ष एकूण पदे	...	१०	१०

जागतिक बँक अर्थसहाय्यित जलस्वराज्य प्रकल्पांतर्गत निर्माण करण्यात आलेली परंतु, विभागाच्या आकृतीबंधामध्ये समाविष्ट नसलेली खालील २ अस्थायी पदे दिनांक २३ सप्टेंबर, २०१४ च्या शासन निर्णयान्वये विभागाच्या मंजूर आकृतीबंधात समाविष्ट करण्यास मान्यता देण्यात आलेली आहे.

		गट—अ राजपत्रित			
१.	अवर सचिव	S-२३ : ६७७००-२०८७००	...	१	१
		गट—ब अराजपत्रित			
२.	सहायक कक्ष अधिकारी	S-१४ : ३८६००-१२२८००	...	१	१
		एकूण	...	२	२

जल जीवन मिशन

प्रस्तावना :—

सन २००९-२०१० पासून केंद्र शासन पुरस्कृत सुरू असलेल्या राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची जल जीवन मिशनमध्ये समाविष्ट करून पुनर्रचना करण्याचे केंद्र शासनाने ठरविले आहे.

यापूर्वीच्या राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची पुनर्रचना करून सन २०१९ पासून जल जीवन मिशनची सुरुवात करण्यात आली आहे. जल जीवन मिशनबाबत केंद्र शासनाने, दिनांक २५ डिसेंबर, २०१९ रोजी मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सुचनेस अनुसरुन राज्यात जल जीवन मिशन राबविण्याचा निर्णय राज्य मंत्रीमंडळाच्या दिनांक ८ जुलै, २०२० रोजीच्या बैठकीत घेण्यात आला असून त्याआधारे राज्यात जल जीवन मिशन राबविण्याकरिता दिनांक ४ सप्टेंबर, २०२० रोजीच्या शासन निर्णयान्वये मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.

त्यानुसार राज्यातील जल जीवन मिशनच्या अंमलबजावणीकरिता यापूर्वीच्या पाणी व स्वच्छता सहाय्य संस्थेचे विलिनीकरण करून राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनची स्थापना करण्यात आली आहे. त्यासोबतच जिल्हास्तरावर जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन व ग्रामपातळीवर ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती असणार आहे. जल जीवन मिशनचे मुख्यालय बेलापूर, नवी मुंबई येथे असून मिशन संचालक हे त्याचे प्रमुख आहेत.

१. उद्दिष्ट :—

ग्रामीण भागातील सर्व कुटुंबांना सन २०२४ पर्यंत "हर घर नल से जल" (FHTC–Functional Household Tap Connection) प्रमाणे पाणी पुरवठा करण्यास शासन कटिबध्द आहे. सन २०२४ पर्यंत राज्यातील ग्रामीण भागातील प्रत्येक घरात वैयक्तिक नळ जोडणीद्वारे दरडोई किमान ५५ लिटर प्रती दिन, गुणवत्तापूर्ण पाणी पुरवठा करणे हे जल जीवन मिशनचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. यात फक्त योजना पूर्ण करणे एवढाच उद्देश नसून कार्यक्षम पाणी पुरवठ्याची एक शाश्वत सेवा उपलब्ध करणे हा त्यामधील प्रमुख गाभा आहे. सदर जल जीवन मिशन योजना ५० : ५० टक्के केंद्र व राज्य हिश्श्याने राबविण्यात येते.

२. जल जीवन मिशनसाठी संस्थात्मक यंत्रणा :—

जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचना दिनांक २५ डिसेंबर, २०१९ रोजी केंद्र शासनाने निर्गमित केल्या असून हा एक कालमर्यादित कार्यक्रम आहे. विहित कालावधीत उद्दिष्टपूर्ती करण्याचे लक्ष्य असल्याने यासाठी मजबूत चार स्तरीय संस्थात्मक संरचना तयार करण्यात आली आहे. :—

(१) राष्ट्रीय स्तरावर राष्ट्रीय जल जीवन मिशन (NJJM)

(२) राज्य स्तरावर राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन (राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन)

(३) जिल्हा स्तरावर जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन (DWSM)

(४) ग्राम पातळीवर ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती (VWSC)

३. कृती आराखडा :—

जल जीवन मिशन अंतर्गत राज्यातील ग्रामीण भागातील प्रत्येक कुटुंबाला पिण्याच्या पाण्याची सुरक्षा (Drinking Water Security) देण्यासाठी प्रत्येक घरात कार्यात्मक नळ जोडणीद्वारे पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करण्यात येणार आहे. पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता ही किमान भारतीय दर्जा – BIS : १०,५०० अशी असावी असे अपेक्षित केले आहे.

जल जीवन मिशन अंतर्गत प्रत्येक कुटुंबास सन २०२४ पर्यंत घरगुती नळ जोडणीद्वारे पाणी पुरवठा सुविधा उपलब्ध करून द्यावयाची आहे. यानुसार गाव कृती आराखडा (VAP), जिल्हा कृती आराखडा (DAP) व राज्य कृती आराखडा (SAP) तयार करण्यात येतात. सदर कृती आराखड्यामध्ये द्यावयाच्या नियोजित घरगुती नळ जोडण्याचे व त्याकरिता आवश्यक असणाऱ्या निधीचे त्रैमासिक व वार्षिक नियोजन असते. यामध्ये अंमलबजावणी सहाय्य संस्था (ISA), ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग/उपविभाग किंवा महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण यांच्या मदतीने सदर कार्यवाही पूर्ण करण्यात येते.

४. जल जीवन मिशन अंतर्गत योजनांची अंमलबजावणी :—

जल जीवन मिशनमध्ये पुढील प्रकारच्या योजनांचा समावेश करावा—

४.१ ज्या योजना राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम (NRDWP) अंतर्गत सुरू आहेत, अशा योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) ५५ LPCD प्रमाणे करून कार्यात्मक नळ जोडणी करणे. तसेच गावांमध्ये स्टँड पोस्ट नळ पाणी योजना आहेत, अशा गावांमध्ये स्टँड पोस्टपासून प्रत्येक कुटुंबापर्यंत/घरापर्यंत कार्यात्मक नळजोडणी देण्यासाठी पूर्वीच्या योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) करणे.

४.२ पूर्ण झालेल्या योजनांच्या बाबतीत ४० LPCD ऐवजी ५५ LPCD पाणी पुरवठा करण्याच्या अनुषंगाने अशा योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) करणे.

४.३ ज्या गावांमध्ये पिण्यायोग्य मुबलक भूजल (किंवा अन्य पर्यायाद्वारे) उपलब्ध आहे, अशा गावांमध्ये स्वतंत्र योजना घेणे.

४.४ ज्या गावांमध्ये मुबलक भूजल (किंवा अन्य पर्यायाद्वारे) पाणीसाठा उपलब्ध आहे, मात्र पाण्याची गुणवत्ता योग्य नाही, अशा गावांमध्ये जल शुद्धीकरणाच्या प्रकल्पासह स्वतंत्र योजना घेणे.

४.५ ज्या गावांमध्ये पाण्याचे प्रमाण कमी आहे, अशा गावांसाठी प्रादेशिक/अनेक गाव योजना (Water Grid) घेणे.

४.६ आदिवासी भागात नळ पाणी पुरवठा सोय नसलेल्या आदिवासी गावे/वाड्या/पाडे यांना कायमस्वरुपी पाणी पुरवठा करून प्रत्येक घरात कार्यात्मक नळजोडणीद्वारे नळपाणी पुरवठा करणे, जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार शासकीय आश्रमशाळा, अनुदानित आश्रमशाळा, शासकीय वसतिगृहे, अंगणवाडी इत्यादी करिता सदर योजनेतून नळ जोडणी देणे. तसेच एकाकी/आदिवासी वाडी/पाड्याकरिता सौर ऊर्जा आधारित नळ पाणी पुरवठा योजना राबविणे.

४.७ दलित वस्तीमधील सर्व घरांना कार्यात्मक नळ जोडणीसह पाणी पुरवठा देणे व योजनेच्या लाभार्थ्यांची स्वतंत्र माहिती ठेवणे. स्वतंत्र योजनेसाठी जास्तीत जास्त १८ महिन्यांचा व अनेक गाव योजनांसाठी ३६ महिन्यांचा कालावधी अनुज्ञेय राहील. ज्या योजना पूर्ण करण्यास ३ वर्षांचा कालावधी लागणार आहे, अशा योजनांचे कार्यादेश/कार्यारंभ आदेश/करार (Contract) अंमलबजावणीकरिता मार्च २०२१ पूर्वी देण्यात यावेत. ज्या योजना पूर्ण करण्यास २ वर्षांचा अधिक कालावधी लागणार आहे, अशा योजनांचे कार्यादेश/कार्यारंभ आदेश/करार (Contract) अंमलबजावणीकरिता मार्च २०२२ पूर्वी देण्यात यावेत.

जिल्ह्यातील पाणी पुरवठा योजनांसाठी प्रशासकीय मान्यता देण्यासंदर्भात राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडून जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनला वित्तीय मर्यादेचे अधिकार प्रदान केले जातात. पाणी पुरवठा योजनेच्या अंमलबजावणी दरम्यान आणि अंतिम देयक अदायगी करण्यापूर्वी जल जीवन मिशन च्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे त्रयस्थ संस्थेमार्फत तपासणी करण्यात येईल.

५. राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन :—

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागातील योजनांसाठी या विभागामार्फत दिनांक १० फेब्रुवारी, २०१० रोजी संस्था नोंदणी अधिनियम, १८६० अंतर्गत राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनची नोंदणी करण्यात आली आहे. या मिशनमध्ये मुख्य सचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली शिखर समिती आहे. जल जीवन मिशन व स्वच्छता विषयक कार्यक्रमांचे राज्यातील नियोजन, अंमलबजावणी, संनियंत्रण याबाबत संपूर्ण जबाबदारी व अधिकार राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनला आहेत. जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनला कार्य करण्याचे संपूर्ण अधिकार आहेत. राज्य पाणी आणि स्वच्छता मिशनला (राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन) जल जीवन मिशनसाठी कार्यान्वयन यंत्रणा म्हणून कार्य करण्यासाठी व केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यवाही करण्यासाठी प्राधिकृत करण्यात येत आहे.

राज्य पाणी आणि स्वच्छता मिशन साठी आवश्यक प्रतिनियुक्तीच्या पदांच्या वेतन व अनुषंगिक बाबींचा वार्षिक जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार राज्य शासनाला करावा लागणार असल्याने प्रतिनियुक्तीच्या पदांच्या वेतन व भत्त्यापोटी येणाऱ्या खर्चाकरिता राज्य हिश्श्याच्या निधीमध्ये आवश्यक ती वार्षिक तरतूद करण्यात येते. तसेच जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार केंद्र शासनाने सूचविलेल्या मनुष्यबळाव्यतिरिक्त आवश्यकतेप्रमाणे अन्य मनुष्यबळ बाह्य संस्थेद्वारे उपलब्ध संस्थेस करून घेता येईल. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार, मिशनच्या कालावधीत मिशनसाठी आवश्यक असलेली राज्य/जिल्हा/तालुका स्तरावरील पदे बाह्ययंत्रणेमार्फत भरण्याबाबतचे अधिकार राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनच्या शिखर समितीला आहेत. मात्र त्याचा खर्च हा जल जीवन मिशन मधून प्राप्त होणाऱ्या सहाय्यकृत बाबींसाठी असलेल्या प्रमाणाच्या मर्यादेत राहणे आवश्यक आहे.

६. जिल्हा पाणी पुरवठा मिशन (DWSM) :—

जिल्ह्यातील जल जीवन मिशनच्या संपूर्ण अंमलबजावणीसाठी जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन जबाबदार असेल. महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ च्या कलम ७९ (अ) नुसार प्रत्येक जिल्हा परिषदेमध्ये स्थापन केलेल्या जिल्हा जल व्यवस्थापन व स्वच्छता समितीला जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन म्हणून कार्य करण्यास या विभागाच्या दिनांक ७ सप्टेंबर, २०११ च्या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात आली आहे.

(अ) जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन करिता १ उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, १ लेखाधिकारी, १ कार्यालय अधीक्षक व १ लिपिक याप्रमाणे जिल्हा परिषद स्तरावर प्रत्येकी ४ पदे (एकूण १३६) जल जीवन मिशन कालावधीसाठी कार्यरत आहेत. उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) हे जिल्हा प्रकल्प संचालक म्हणून काम पाहतील. या पदांच्या वेतन/भत्त्यापोटी येणारा वार्षिक खर्च जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार राज्य शासनाला करावा लागणार असल्याने प्रतिनियुक्तीच्या पदांच्या वेतन व भत्त्यापोटी येणाऱ्या आवश्यक त्या वार्षिक खर्चातून करण्यात येतो.

(ब) त्याचप्रमाणे जिल्हा स्तरावरील व तालुकास्तरावरील सद्यःस्थितीत कार्यरत असलेल्या कार्यकारी अभियंता (ग्रामीण पाणी पुरवठा) आणि उप अभियंता (ग्रामीण पाणी पुरवठा) यांच्या आस्थापनेवरील एकूण अधिकारी/कर्मचारी हे जल जीवन मिशनचा भाग म्हणून काम करतील. वरील अधिकारी/कर्मचाऱ्यांचे वेतन व अनुषंगिक भत्ते सद्यःस्थितीप्रमाणे विभागाच्या आस्थापनेवरच होईल.

जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनची नव्याने खालीलप्रमाणे पुनर्रचना करण्यात येत आहे.

(१) जिल्हाधिकारी ... ... : अध्यक्ष
(२) मुख्य कार्यकारी अधिकारी ... ... : सह अध्यक्ष
(३) जिल्हा आरोग्य अधिकारी ... ... : सदस्य
(४) शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक) ... ... : सदस्य
(५) प्रकल्प संचालक, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प ... ... : सदस्य
(६) अधीक्षक अभियंता/कार्यकारी अभियंता, जलसंपदा विभाग ... ... : सदस्य
(७) अधीक्षक कृषी अधिकारी, कृषी विभाग ... ... : सदस्य
(८) उप वन संरक्षक ... ... : सदस्य
(९) जिल्हा माहिती अधिकारी ... ... : सदस्य
(१०) कार्यकारी अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण ... ... : सदस्य
(११) वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा प्रमुख ... ... : सदस्य
(१२) उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता) तथा प्रकल्प संचालक, जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन कक्ष : सदस्य
(१३) कार्यकारी अभियंता, ग्रा. पा. पु. वि., जिल्हा परिषद... ... ... : सदस्य सचिव

(ब) मा. पालकमंत्री यांच्या स्तरावरील समिती—

(१) मा. जिल्हा पालकमंत्री ... ... : अध्यक्ष

(२) जिल्ह्यातील मा. मंत्री (सर्व) ... ... : सदस्य

(३) जिल्हा मा. खासदार ... ... : सदस्य

(४) मा. पालकमंत्री यांनी नेमलेले जिल्ह्यातील ३ मा. आमदार : सदस्य

(५) मा. जिल्हा परिषद अध्यक्ष ... ... : सदस्य

(६) जिल्हाधिकारी ... ... : सदस्य

(७) मुख्य कार्यकारी अधिकारी ... ... : सदस्य सचिव

७. राज्यस्तरीय समिती :—

जल जीवन मिशनचे जिल्हास्तरीय आराखडे, जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनच्या मान्यतेनंतर, त्या जिल्ह्याचे मा. पालकमंत्री यांच्या अध्यक्षतेखालील जिल्हास्तरीय समितीसमोर सादर करण्यात येतील. या समितीमध्ये त्या जिल्ह्यांमधील सर्व मंत्री, तसेच मा. पालकमंत्री यांनी नेमलेले ३ आमदार हे सदस्य असतील. या समितीच्या सहमतीनंतर सदर आराखडे हे राज्य स्तरावरील समितीपुढे मान्यतेसाठी ठेवण्यात येतील. राज्यपातळीवर मा. मंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता), मा. राज्यमंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता), अपर मुख्य सचिव (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) व मिशन संचालक, राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन यांची समिती (राज्यस्तरीय योजना मंजुरी समितीच्या मान्यतेनंतर) आराखड्यांना अंतिम मान्यता देईल.

८. ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती (VWSC) :—

ग्राम पंचायत अधिनियम, १९५९ अंतर्गत स्थापित ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीचे पदसिद्ध अध्यक्ष सरपंच असून ग्रामसेवक पदसिद्ध सदस्य सचिव आहेत. **ही समिती जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे कार्यान्वित नळजोडणीद्वारे पाणी पुरवठा करण्यासाठी योजनांचे नियोजन, अंमलबजावणी आणि देखभाल दुरुस्ती करेल. हा या योजनेचा गाभा आहे.** याद्वारे गावातील सदस्यांनी पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीची व ती प्रदिर्घ काळापर्यंत चालू राहील याची जबाबदारी आवश्यक आहे. ग्राम पाणी पुरवठा व्यवस्थापनासाठी ग्रामपंचायत स्तरावर जल जीवन मिशन आणि सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली (PFMS) च्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार बँक खाते असेल आणि जल जीवन मिशन आणि सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली (PFMS) च्या मार्गदर्शक सूचना आणि ग्रामपंचायत लेखा संहितेनुसार त्याचे आर्थिक व्यवहार करण्यात येतील. ही समिती जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे काम करेल.

ग्राम पाणी पुरवठा समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या ठळक बाबी पुढीलप्रमाणे आहेत :—

(१) गावातील सर्व कुटुंबांना घरगुती नळ जोडणी देण्याची संपूर्ण जबाबदारी ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची असेल.

(२) गाव कृती आराखडा तयार करणे, गावातील पाणी पुरवठा योजनांचे नियोजन, रचना, अंमलबजावणी, देखभाल-दुरुस्ती इ. ची जबाबदारी ही ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची असेल.

(३) राज्य पाणी व स्वच्छता मिशकनडून मध्यवर्ती निविदा प्रक्रियेनुसार निवडण्यात आलेल्या संस्थांकडून/पुरवठादारांकडून बांधकाम सेवा/वस्तू/साहित्य प्राप्त करून घेणे व त्या संस्थेकडून योजना राबवून घेणे.

(४) त्रयस्थ संस्थेकडून होणाऱ्या योजनेच्या तपासणी व कार्यक्षमता मूल्यांकनाची व्यवस्था करणे.

(५) योजनांचे सामाजिक लेखापरीक्षण हाती घेणे.

(६) गावातील पाणी पुरवठा योजनेच्या पायाभूत सुविधाच्या भांडवली किंमतीच्या ५ टक्के किंवा १० टक्के लोकवर्गणी (आर्थिक/श्रमदान स्वरूपात) देण्याबाबत गावकऱ्यांना प्रोत्साहीत करणे. पाणीपट्टी आकारणे व वसुली करणे.

वरील ठळक बाबींसह केंद्र शासनाच्या इतर मार्गदर्शक सूचनेप्रमाणे ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती इतरही कामे करतील.

९. अंमलबजावणी सहाय्य संस्था (ISA) :—

गावातील पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीला सहाय्य करण्यासाठी अंमलबजावणी सहाय्य संस्थांची (Inplementation Support Agencies-ISA) महत्वाची भूमिका राहणार आहे. या संस्थेची निवड केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन करेल. ग्रामीण भागात प्रभावीपणे कार्यरत असणाऱ्या ग्रामीण संघटना (VO), महिला बचतगट (SHG), समुदाय आधारित संघटना (CBO), सार्वजनिक विश्वस्त मंडळ (Charitable Trust) किंवा इतर ग्रामीण भागात काम करणाऱ्या पायाभूत संस्था यांना (ISA) अंमलबजावणी सहाय्य संस्था म्हणून निवड करण्यात येईल. राज्य पाणी पुरवठा मिशनचे नियुक्त केलेल्या ISA कडून काम करून घेण्याची जबाबदारी DWSM व SWSM ची आहेत. अंमलबजावणी सहाय्य यंत्रणेच्या (ISA–Implementing Support Agency) सहकार्याने प्रत्येक गावाचा "गाव कृती आराखडा" (VAP) तयार करण्याचे व अंमलबजावणी करण्याचे काम ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती करेल.

१०. आर्थिक बाबी :—

या मिशनसाठी केंद्र राज्य हिस्सा ५०:५० याप्रमाणे राहणार आहे. अनुसूचित जाती/जमातीच्या लोकसंख्येप्रमाणे निधी राखीव ठेवण्यात येईल. राज्यामध्ये जल जीवन मिशन राबविण्यासाठी खालीलप्रमाणे एकूण रु. १३,६६८.५० कोटी इतका अंदाजित खर्च अपेक्षित आहे. हे अंदाज ढोबळ मानाने काढण्यात आले असून प्रत्यक्ष योजनेवरील खर्च त्या त्या योजनेच्या प्रशासकीय मान्यतेप्रमाणे खर्च करण्यात येईल.

उपरोक्त रकमेपैकी ५० टक्के हिस्सा व त्याचप्रमाणे प्रतिनियुक्तीवरील पदांच्या वेतन व भत्त्यांसाठी आवश्यक निधी राज्य शासनाकडून अर्थसंकल्पित करण्यात येतील. सन २०२४ पर्यंत जल जीवन मिशन अंतर्गत देखील राज्याला ५० टक्के वाटा उपलब्ध करून देणे अनिवार्य आहे. त्यामध्ये अनुसूचित जाती विशेष योजना व आदिवासी उपयोजना याकरिता निधीची तरतूद करण्यात येईल. याबाबतचे प्रस्ताव राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन राज्य शासनास विहीत वेळेत सादर करेल.

एकूण निधीपैकी ५ टक्के निधी सहाय्यकृत बाबींसाठी व २ टक्के निधी पाणी गुणवत्ता व सर्वेक्षण कार्यक्रमासाठी पाणी नमुने प्रयोगशाळांमध्ये तपासणे व इतर अनुषंगिक बाबी राखीव असेल. प्रत्येक राज्याने सन २०२४ पर्यंत प्रत्येक वर्षात देण्यात येणाऱ्या नळजोडण्यांची संख्या व त्या अनुषंगाने येणारा खर्च यांची माहिती असणारा राज्य कृती आराखडा तयार करणे आवश्यक आहे.

राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडून ग्रामपंचायतीला जल जीवन मिशन अंतर्गत आवश्यकतेप्रमाणे निधीची उपलब्धता करता येईल. यासाठी आमदार/ खासदार (स्थानिक विकास कार्यक्रम) निधी, सीएसआर किंवा इतर सामाजिक संस्थांमार्फत निधी उपलब्ध करता येईल. पाणी पुरवठा योजनांकरिता खासदार निधीतून प्राप्त रक्कम केंद्र हिस्सा म्हणून तर आमदार निधीतून प्राप्त रक्कम राज्याचा हिस्सा ग्राह्य धरली जाईल.

११. ग्रामपंचायतींचे १० टक्के सामुदायिक योगदान :—

गावामध्ये नव्याने जल जीवन मिशन अंतर्गत पाणी पुरवठा योजना सुरू करण्यासाठी किमान ८० टक्के कुटुंबांकडून गावातील पायाभूत सुविधा प्रकल्पाच्या एकूण भांडवली खर्चापैकी १० टक्के (डोंगराळ/वन भागामध्ये किमान ५० टक्के व अनुसूचित जाती/जमाती लोकसंख्या असलेल्या क्षेत्रासाठी किमान ५ टक्के) लोकवर्गणी गोळा होणे अनिवार्य आहे. ही वर्गणी जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार रोख रकमेमध्ये किंवा श्रमदानाद्वारे अदा करता येईल. योजना पूर्ण झाल्यानंतर योजना यशस्वीरित्या चालविणे आणि पाणीपट्टी वसूल करून या योजनेची देखभाल दुरुस्ती योग्य रीतीने करणाऱ्या ग्रामपंचायतीस पुढील ५ वर्षाच्या काळात टप्प्याटप्प्याने, जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार, गावांतर्गत पाणी पुरवठा योजनेच्या पायाभूत प्रकल्पाच्या भांडवली खर्चाच्या १० टक्के रक्कम प्रोत्साहनपर मिळेल.

१२. आर्थिक नियोजन व निधी व्यवस्थापन :—

(१) जल जीवन योजना केंद्र व राज्य हिश्श्याने खालीलप्रमाणे राबविण्यास शासनाची मान्यता देण्यात येत आहे.

(२) जल जीवन मिशन अंतर्गत समावेश घटक व उपघटक आणि त्यांचे निधीचे प्रमाण खालीलप्रमाणे आहे.

अनु-क्रमांक	घटक	केंद्र : राज्य निधीचे प्रमाण	वापर
(अ)	व्याप्ती (Coverage) म्हणजे हर घर नल से जल याबाबत पायाभूत सुविधांसाठी (ग्रामीण कुटुंबांना कार्यरत घरगुती नळजोडणी देण्याच्या दृष्टीने).	५० : ५०	घरगुती नळजोडणी देण्याच्या दृष्टिने करण्यात येणाऱ्या पाणी पुरवठा योजनांचे बांधकाम.
	सहाय्यकृत बाबी (Support Activities)	६० : ४०	माहिती, शिक्षण व संवाद, मनुष्यबळ विकास, प्रशिक्षण व कौशल्य विकास, माहिती केंद्र, त्रयस्थ तपासणी यंत्रणा, संसाधन केंद्र, स्थानिक समुदाय एकत्रिकरण, कार्यशाळा, आढावा बैठक, अभ्यास दौरा, (IMIS) संबंधित सुविधा.
	पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण आणि सर्वेक्षण कार्यक्रम (WQM and S).	६० : ४०	पाणी नमुने तपासणी, प्रयोगशाळा इत्यादी च्या अनुषंगिक बाबी.
(ब)	पाणी गुणवत्ता उपमिशन (NWQSM)	५० : ५०	फ्लोराईडबाधित गावे/वाड्यांच्या पाणी पुरवठा योजनांचे बांधकाम.
(क)	प्रतिनियुक्तीवरील अधिकारी/कर्मचारी यांचे वेतन	० : १००	राज्य हिस्सा.

गावांतर्गत कामांसाठी योजनेसाठी लोकवर्गणी घेण्यात येऊन सदर लोकवर्गणी रोख रक्कम किंवा वस्तू किंवा श्रमदान या स्वरूपात घ्यावयाची आहे. यासाठी ग्रामपंचायत/ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीचे अध्यक्ष व सचिव यांनी संयुक्तिकरित्या स्वतंत्र बँक खाते उघडण्यात यावे.

(३) तसेच योजनेसाठी प्राप्त लोकवर्गणी व देखभाल दुरुस्तीसाठी केलेली पाणीपट्टी वसुली याबाबत स्वतंत्रपणे नोंदवही (Ledgers) ठेवण्यात यावी.

(४) योजनेचे व्यवस्थापन संपूर्णपणे सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन प्रणालीवर करण्यात येते.

(५) पाणी पुरवठा योजना पूर्ण झाल्यानंतर व परीक्षण पूर्ण झाल्यावर खर्चाचे वित्तीय लेखापरीक्षण करून योजना ग्रामपंचायतीस हस्तांतरण करण्यात येते.

(६) ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती कार्यान्वित नळजोडणीद्वारे पाणी पुरवठा करण्यासाठी योजनांचे नियोजन, अंमलबजावणी आणि देखभाल दुरुस्ती करेल. हा या योजनेचा गाभा आहे. याद्वारे गावातील सदस्यांनी पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीची व ती प्रदिर्घ काळापर्यंत चालू राहील याची जबाबदारी घेणे आवश्यक आहे.

ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम

१. फ्लॅगशिप योजना :—

फ्लॅगशिप योजना ही केंद्र शासनामार्फत राबविण्यात येत असून त्या अंतर्गत महाराष्ट्र राज्याच्या १६ योजनांचा समावेश करण्यात आलेला आहे. त्यामध्ये या विभागाच्या खालील **दोन योजनांचा** समावेश आहे.

१. राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम : सन २००९-२०१० पासून केंद्र शासन पुरस्कृत सुरु असलेला **''राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम''** जल जीवन मिशनमध्ये समाविष्ट करून, पुनर्रचना करण्याचे केंद्र शासनाने ठरविले आहे. यानुसार ग्रामीण भागातील सर्व कुटुंबांना सन २०२४ पर्यंत "हर घर जल" (FHTC – Functional Household Tap Connection) प्रमाणे पाणी पुरवठा करण्यास शासन कटिबद्ध आहे. सन २०२४ पर्यंत राज्यातील ग्रामीण भागातील प्रत्येक घरात वैयक्तिक नळ जोडणीद्वारे दरडोई किमान ५५ लिटर प्रती दिन, गुणवत्तापूर्ण पाणी पुरवठा करणे हे जल जीवन मिशनचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे.

या अंतर्गत प्रत्येक व्यक्तीस, स्वयंपाकासाठी आणि घरगुती वापरासाठी शुध्द व पुरेसा आणि शाश्वत पाणी पुरवठा सर्वकाळ आणि सर्व परिस्थितीत सोयीच्या ठिकाणी उपलब्ध करून देणे हे उद्दिष्ट आहे. या फक्त योजना पूर्ण करणे एवढाच उद्देश नसून कार्यक्षम पाणी पुरवठ्याची एक शाश्वत सेवा उपलब्ध करणे हा त्यामधील प्रमुख गाभा आहे. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार जल जीवन मिशनची राज्यात अंमलबजावणी करणे आणि मिशन अधिकाधिक परिणामकारक होण्याकरिता सध्या अस्तित्वातील अंमलबजावणीसाठीच्या प्रचलित कार्यपध्दती व निकषांमध्ये सुधारणा करण्याबाबत शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१० (०७), दिनांक ४ सप्टेंबर २०२० अन्वये निर्णय घेण्यात आला आहे. विहित कालावधीत उद्दिष्टपूर्ती करण्याचे लक्ष्य असल्याने यासाठी मजबूत चार स्तरीय संस्थात्मक संरचना तयार करण्यात आली आहे, ती अशी—

(१) राष्ट्रीय स्तरावर "राष्टीय जल जीवन मिशन" (NJJM)

(२) राज्य स्तरावर राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन (SWSM)

(३) जिल्हा स्तरावर जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन (DWSM)

(४) ग्राम पातळीवर ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती (VWSC)

स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) :

केंद्र शासनाच्या सुधारित मार्गदर्शक तत्वानुसार केंद्र पुरस्कृत ग्रामीण स्वच्छता कार्यक्रम सन २०००-२००१ पासून राबविण्याचा राज्य शासनाने निर्णय घेतला आहे. दिनांक १ एप्रिल २०१२ पासून या कार्यक्रमाचे निर्मल भारत मिशन (ग्रामीण) व त्यानंतर दिनांक २ ऑक्टोबर २०१४ पासून स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) असे पुनर्नामांकन करण्यात आले आहे. दिनांक १८ एप्रिल २०१८ रोजी राज्यातील सर्व ३४ जिल्हे, ३५१ पंचायत समित्या व २७,६६७ ग्रामपंचायती हगणदारी मुक्त झाल्याबाबत घोषणा करण्यात आली आहे. केंद्र शासनाने जुलै २०२० मध्ये स्वच्छ भारत मिशन टप्पा -२ च्या (सन २०२०-२०२१ ते २०२४-२०२५) मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. त्यानुसार संपूर्ण ग्रामीण स्वच्छता व शाश्वत स्वच्छता टिकविण्याच्या अनुषंगाने स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) दुसऱ्या टप्प्यांतर्गत ग्रामीण भागातील घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापनेचे नियोजन करण्यात येत आहे.

२. ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाचे स्वरूप :—

२.१ राज्यात एकूण १००४८८ गावे/वाड्या आहेत. सन २०११ च्या जनगणनेनुसार राज्यातील एकूण ११.२३ कोटी लोकसंख्येपैकी ग्रामीण लोकसंख्या ६.६१४ कोटी म्हणजेच ५५ टक्के आहे. राज्याचा १/३ भाग पर्जन्यछायेत येतो. परंतु याच भागात जास्त पाणी लागणारी पिके घेतली जातात. कोकण प्रदेश हा अति पावसाचा प्रदेश आहे. परंतु उतार व सच्छिद्र खडकामुळे पाण्याची साठवणूक होऊ शकत नाही. तसेच या भागात भरपूर व उथळ भूगर्भ साठे आहेत. सदर भाग नैसर्गिक, रासायनिक प्रदूषणग्रस्त आहे.

२.२ पाणी ही मूलभूत गरज असल्याने, केंद्र शासनाने व राज्य शासनाने ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमास प्रथम प्राधान्य दिलेले आहे.

२.३ साध्या विहिरी, विंधण विहिरी, लघु पाणी पुरवठा योजना, नळ पाणी पुरवठा योजना, अशा उपाययोजनांद्वारे ग्रामीण भागात पिण्याचे पाणी उपलब्ध करण्यात आले आहे. तथापि, प्रत्येक गावात पाणी पुरवठा योजना असूनही वाढती लोकसंख्या, प्रत्येक वर्षी पडणारा अपुरा पाऊस, शेतीसाठी भूगर्भातील व भूपृष्ठावरील पाण्याचा अनिर्बंध वापर, तसेच पिण्याच्या पाण्याचे स्त्रोत अनेक कारणांमुळे दूषित होवू लागल्याने, पिण्याच्या पाण्याच्या उपलब्धतेत घट झाली. यामुळे, पिण्यासाठी पुरेसे पाणी पुरविण्याबरोबरच ते शुध्द स्वरूपात पुरविण्यालाही प्राधान्य देण्यात आले आहे. पावसाळ्यानंतर पिण्याच्या पाण्याची टंचाई भासणाऱ्या गावांना पाणी पुरवठा करण्यासाठी विशेष उपाययोजना घेण्यात येतात. त्याचप्रमाणे दुषित पाणी पुरवठा असलेल्या भागाला शुद्ध पाणी पुरवठा करण्यासाठी उपाययोजना करण्यात येतात.

२.४ सुधारित धोरणानुसार आता हा कार्यक्रम मागणी आधारित व समूहसहभाग या तत्वानुसार राबविण्यात येत आहे. ग्रामीण भागातील जनतेला दरडोई दरदिवशी ४० लिटर या प्रमाणात शुद्ध स्वरुपात पिण्याचे पाणी या कार्यक्रमाद्वारे उपलब्ध केले जाते. नवीन पाणी पुरवठा योजना घेताना त्यामध्ये १०० टक्के घरगुती नळ जोडण्यांचा समावेश अनिवार्य करण्यात आला आहे.

२.५ राज्यामध्ये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रभावी कार्यान्वयनासाठी राज्यातील सर्व प्रादेशिक व स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांद्वारे पुरविण्यात येणाऱ्या पाण्याचे वापरानुसार मोल अदा करण्याची संकल्पना प्रत्यक्षात आणण्यासाठी सर्व घरगुती व बिगर घरगुती नळ जोडणी धारकांसाठी मीटर पद्धती लागू करण्यात आली आहे.

३. ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाचे धोरण :—

३.१ राज्य शासनाने ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमासंबंधात सन २०००–२००१ पासून सुधारित धोरण राबविण्यास सुरुवात केली. त्यापूर्वी पुरवठा आधारित धोरणात कार्यक्रम लोकाभिमुख नव्हता. त्यामुळे कार्यक्रम अपेक्षेप्रमाणे यशस्वी होऊ शकला नाही. मागील धोरणातील त्रुटी विचारात घेऊन त्यात आवश्यक सुधारणा करून केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार सुधारित धोरण आता राज्यात राबविले जात आहे.

३.२ सुधारित धोरणानुसार हा कार्यक्रम मागणी आधारित व समूहसहभाग या तत्वानुसार राबविला जात आहे. या धोरणानुसार योजना निश्चितीपासून ते योजनेच्या अंमलबजावणीच्या प्रत्येक टप्प्यात व व्यवस्थापनात लोकांचा सक्रीय सहभाग ग्रामसभेद्वारे अनिवार्य केला असून योजनेच्या भांडवली खर्चाचा १० टक्के भाग लाभार्थ्यांची लोकवर्गणी म्हणून खर्च होते. परंतु, ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची किंमत पाहता, योजनेची लोकवर्गणी भरणे ग्रामस्थांना/स्थानिक स्वराज्य संस्थांना अवघड होऊ लागले आहे. ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी आकारली जाणारी लोकवर्गणी जमा करण्यामध्ये खूप अडचणी येत असल्याचे शासनाचे निदर्शनास आले. राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत महाराष्ट्र राज्याकरीता मंजूर निधी व गत काही वर्षातील मंजूर ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचा आढावा घेण्यात आला असता असे निदर्शनास आले आहे की, गत तीन वर्षापेक्षा अधिक कालावधीतील रखडलेल्या योजनांपैकी बहुतांश योजना लोकवर्गणी अभावी व लोकवर्गणीशी निगडीत असलेल्या ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीच्या प्रश्नांमुळे रखडलेल्या आहेत. लोकवर्गणीच्या अटीमुळे योजना राबविण्यास विलंब होत असून केंद्र शासनाकडून प्राप्त होणारा निधी पर्याप्त प्रमाणात खर्च होवू शकत नाही. त्यामुळे केंद्र व राज्य शासनाचा प्राप्त झालेला निधी मोठ्या प्रमाणावर अखर्चित राहत आहे. या बाबींचा विचार करून मंत्रीमंडळाच्या मान्यतेने दि. ९ जुलै २०१४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी आकारण्यात येत असलेली लोकवर्गणी पुर्णतः रद्द करण्यात आली आहे. तथापि, यापूर्वी ज्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांकरीता पूर्णतः अथवा अंशतः लोकवर्गणीची रक्कम जमा केलेली असेल अशी लोकवर्गणीची रक्कम संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थेस अथवा अंमलबजावणी यंत्रणेस परत केली जाणार नाही व अशा पाणी पुरवठा योजनांमधील उर्वरित लोकवर्गणीची रक्कम योजनांच्या किंमतीमध्ये समाविष्ट करण्यात येईल, अशी तरतूद शासन निर्णयात करण्यात आलेली आहे.

३.३ **पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय क्रमांक जजीमि-२०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०(०७), दिनांक ४ सप्टेंबर २०२० अन्वये जल जीवन मिशन अभियानांतर्गत निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांमधील प्रमुख तरतुदी पुढीलप्रमाणे आहेत :-**

३.३.१ ज्या योजना राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम (NRDWP) अंतर्गत सुरु आहेत, अशा योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) किमान ५५ LPCD प्रमाणे करून कार्यात्मक घरगुती नळ जोडणी करणे, तसेच ज्या गावांमध्ये स्टँड पोस्ट नळ पाणी पुरवठा योजना आहेत, अशा गावांमध्ये स्टँड पोस्टपासून प्रत्येक कुटुंबापर्यंत/घरापर्यंत घरगुती कार्यात्मक घरगुती नळ जोडणी देण्यासाठी पूर्वीच्या योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) करणे.

३.३.२ पूर्ण झालेल्या योजनांच्या बाबतील ४० LPCD ऐवजी किमान ५५ LPCD पाणी पुरवठा करण्याच्या अनुषंगाने अशा योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) करणे.

३.३.३ ज्या गावामध्ये पिण्यायोग्य मुबलक भूजल (किंवा अन्य पर्यायाद्वारे) उपलब्ध आहे, अशा गावांमध्ये स्वतंत्र योजना घेणे.

३.३.४ ज्या गावामध्ये मुबलक भूजल (किंवा अन्य पर्यायाद्वारे) पाणीसाठा उपलब्ध आहे, मात्र पाण्याची गुणवत्ता योग्य नाही, अशा गावांमध्ये जल शुध्दीकरणाच्या प्रकल्पासह स्वतंत्र योजना घेणे.

३.३.५ ज्या गावांमध्ये पाण्याचे प्रमाण कमी आहे, अशा गावांसाठी प्रादेशिक/अनेक गाव योजना (Water Grid) घेणे.

३.३.६ आदिवासी भागात नळ पाणी पुरवठा सोय नसलेल्या आदिवासी गावे/वाड्या/पाडे यांना कायमस्वरूपी पाणी पुरवठा करून प्रत्येक घरात कार्यात्मक नळजोडणीद्वारे पाणी पुरवठा करणे, जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार शासकीय आश्रमशाळा, अनुदानित आश्रमशाळा, शासकीय वसतिगृहे, अंगणवाडी इत्यादी करिता सदर योजनेतून नळ जोडणी देणे. तसेच एकाकी/आदिवासी वाडी/पाड्यांकरिता सौर ऊर्जा आधारित नळ पाणी पुरवठा योजना राबविणे.

३.३.७ दलित वस्तीमधील सर्व घरांना कार्यात्मक नळ जोडणीद्वारे पाणी पुरवठा देणे व योजनेच्या लाभार्थ्यांची स्वतंत्र माहिती ठेवणे.

३.४ **ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचा वार्षिक कृती आराखडा तयार करताना खालीलप्रमाणे गावांना प्राधान्य देण्यात येते.**

३.४.१ योजना मंजूर करताना मागील तीन वर्षात टँकर्सद्वारे पाणी पुरवठा केलेल्या गावांना प्राधान्य देणे.

३.४.२ १०० टक्के हागणदारी मुक्त झालेली गावे.

३.४.३ ४० लिटर प्रती दिन पेक्षा कमी पाणी पुरवठा होत असलेली गावे.

३.४.४ १० लिटर प्रती दिन पेक्षा कमी पाणी पुरवठा होत असलेल्या गावांना कृती आराखड्यात सर्वोच्च प्राधान्य देणे.

३.४.५ ज्या गावांमध्ये पाणी पुरवठा योजना नाहीत अशा गावांचा कृती आराखड्यात समावेश करणे.

३.४.६ अस्तित्वातील पाणी पुरवठा योजना वाढत्या लोकसंख्येमुळे अपुरी पडत असलेली गावे.

३.४.७ ज्या गावांमधील अस्तित्वातील पाणी पुरवठा योजना कालबाह्य झालेल्या आहेत, अशा गावांचा कृती आराखड्यात समावेश करणे.

३.५ **महाराष्ट्र राज्यात राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करतांना राज्य शासनामार्फत घेण्यात आलेल्या काही महत्वाच्या धोरणात्मक निर्णयांची तपशीलवार माहिती खालीलप्रमाणे आहे :–**

३.५.१ **ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या दरडोई खर्चाच्या निकषात वाढ :—**

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-१०९५/प्र.क्र. ११२४/पापु-०७, दि. १८ मे १९९६ अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाअंतर्गत दरडोई दरदिवशी ५५ लिटर क्षमतेने पाणी पुरवठा करण्यासाठी दरडोई खर्चाचे निकष निश्चित करण्यात आले होते. दरम्यानच्या काळात केंद्र शासनाने दरडोई दरदिवशी ५५ लिटरऐवजी ४० लिटर हे स्विकारलेले धोरण, सन १९९६ ते २०१३ या कालावधीत पाणी पुरवठा योजनांच्या साहित्याच्या किंमतीमध्ये झालेली वाढ, अनेक जिल्हा परिषदा व लोक प्रतिनिधींकडून दरडोई खर्चाच्या निकषात वाढ करण्याची होत असलेली मागणी या बाबी विचारात घेवून मंत्रीमंडळाच्या मान्यतेने शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक ग्रापाधो-१२१८/प्र.क्र. ५२/पापु-०७, दिनांक ९ ऑक्टोबर २०१३ अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या दरडोई खर्चाच्या निकषात पुढीलप्रमाणे वाढ करण्यात आलेली आहे.

			दरडोई खर्चाचे सुधारित दर		
	क्षेत्र	दि. १८ मे १९९६ च्या शासन निर्णयाप्रमाणे दरडोई खर्चाची मर्यादा	४० लिटर दरडोई दरदिवशी (दि. १८ मे १९९६ च्या शासन निर्णयातील दरात ३० टक्के वाढ करून अथवा दि. १३ ऑगस्ट २०१२ च्या शासन निर्णयातील बिगर पाणी गुणवत्ता बाधित गावांप्रमाणे)	५५ लिटर दरडोई दरदिवशी (सन १९९६ चे दर × १.५)	७० लिटर दरडोई दरदिवशी (५५ LPCD च्या दरात १० टक्के वाढ करून)
कोकण वगळता राज्याच्या इतर भागासाठी—					
१.	निर्देशित डोंगरी भाग	२१२०	२७५६	३१८०	३४९८
२.	३० मीटर पेक्षा जास्त Static lift असलेल्या नळ योजना	१७९०	२३२७	२६८५	२९५३
३.	३० मीटर पर्यंत Static lift असलेल्या नळ योजना	१३९०	१८०७	२०८५	२२९३
कोकण क्षेत्रासाठी—					
१.	निर्देशित डोंगरी भाग	२३३०	३०२९	३४९५	३८४४
२.	३० मीटर पेक्षा जास्त Static lift असलेल्या नळ योजना	१९७०	२५६१	२९५५	३२५०
३.	३० मीटर पर्यंत Static lift असलेल्या नळ योजना	१५३०	१९८९	२२९५	२५२४

उपरोक्त दरडोई खर्चाच्या निकषात बसणाऱ्या पाणी पुरवठा योजनांना संबंधित सक्षम प्राधिकाऱ्यांमार्फत मान्यता देण्यात येते. जास्तीत जास्त योजना विभागस्तरावर निकाली निघाव्यात, यासाठी विहित निकषाच्या १०० टक्केपर्यंत जास्त दरडोई खर्च असलेल्या योजनांना पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागामार्फत शासनस्तरावरून मान्यता देण्यात येते. उपरोक्त विहित निकषाच्या १०० टक्केहून अधिक दरडोई खर्च असणाऱ्या योजनांच्या प्रस्तावांना मान्यता देण्यासाठी मा. मंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) यांच्या अध्यक्षतेखाली उच्चस्तरीय समितीची स्थापना करण्यात आली आहे.

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन शुद्धीपत्रक क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ८१/पापु-०७, दिनांक २७ मार्च, २०१५ अन्वये विहित दरडोई खर्चाच्या अधिक दरडोई खर्च असणाऱ्या पाणी पुरवठा योजनांच्या मान्यतेच्या तरतुदींमध्ये बदल करण्यात आला असून, विहित दरडोई खर्चाच्या निकषाच्या ५० टक्के पर्यंत अधिक दरडोई खर्च असणाऱ्या योजनांना मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या स्तरावरून तर विहित निकषाच्या अधिक ५० ते १०० टक्के पर्यंतच्या दरडोई खर्चाच्या योजनांना शासन स्तरावरून मान्यता देण्याचे निश्चित केले आहे.

३.५.२ **राज्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी हागणदारी मुक्तीचे सुधारित धोरण :–**

राज्यातील ग्रामीण भागामध्ये उघड्यावर शौचास बसण्याच्या सामान्य जनतेच्या सवयीमध्ये जाणीवपूर्वक बदल व्हावा, गावांमध्ये स्वच्छ व आरोग्यदायी वातावरण निर्माण व्हावे व त्याहीपेक्षा स्त्रियांचा सन्मान राखला जावा, यादृष्टीने पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापापु-१००५/प्र.क्र. ७४ (२)/पापु-०७, दिनांक २ मे, २००५ अन्वये राज्यात ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी हागणदारी मुक्तीचे धोरण स्विकारण्यात आले आहे. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापायो-११०९/प्र.क्र. १५६/पापु-०७, दिनांक १७ मार्च, २०१० अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी प्रस्ताव तयार करतांना संबंधित गाव ६० टक्के हागणदारी मुक्त असणे व प्रगतीपथावरील योजनांना शासन हिश्श्याचा दुसरा हप्ता वितरीत करतांना संबंधित गाव १०० टक्के हागणदारी मुक्त असणे या दोन अटी विहित करण्यात आलेल्या आहेत. मात्र या अटींची काही भागात पूर्तता होत नसल्याने ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीवर विपरीत परिणाम होत असून, योजनांकरिता निधी वितरीत करण्यास व योजना विहित कालावधीत पूर्ण होण्यास अडचणी निर्माण होत आहेत. जनगणना २०११ व पायाभूत सर्वेक्षणामध्ये निदर्शनास आलेल्या माहितीवरून ग्रामीण भागामध्ये वैयक्तिक शौचालय बांधकामाबाबत उदासिनता असल्याचे दिसून येत आहे. त्यामुळे वैयक्तिक शौचालय बांधकाम व वापरात अधिक गती देणेही आवश्यक आहे. या सर्व बाबींचा विचार करता ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांकरीता विहित केलेली हागणदारी मुक्तीची अट पूर्णपणे काढून टाकणे संयुक्तिक ठरणार नाही. यासाठी संतुलित दृष्टिकोण स्विकारून राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत राज्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी हागणदारी मुक्तीच्या धोरणात पाणी पुरवठा व स्वच्छता

विभागाच्या, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-१११३/प्र.क्र. १५६/पापु-०७, दिनांक २२ जानेवारी, २०१४ अन्वये खालीलप्रमाणे सुधारणा करण्यात आलेली आहे.

अ. क्र.	बाब		निधी वितरित करण्यासाठी हागणदारी मुक्तीची सुधारित अट
१.	योजनेचा प्रस्ताव तयार करतांना	...	संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभूत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटुंब संख्येमध्ये २५ टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटुंब संख्येच्या ६० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.
२.	योजनेस शासन निधीचा पहिला हप्ता वितरीत करतांना	...	योजनेचा प्रस्ताव तयार करण्यासाठी वर नमूद केलेल्या अटीच्या अधीन राहून पहिला हप्ता वितरीत करण्यात यावा.
३.	योजनेस शासन निधीचा दुसरा हप्ता वितरीत करतांना	...	संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभूत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटुंब संख्येमध्ये ५० टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटुंब संख्येच्या ७० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.
४.	योजनेस शासन निधीचा तिसरा हप्ता वितरीत करतांना	...	संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभूत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटुंब संख्येमध्ये ७५ टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटुंब संख्येच्या ८० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.
५.	योजनेस शासनाचा अंतिम १० टक्के निधी वितरीत करतांना	...	संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभूत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटुंब संख्येमध्ये १०० टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटुंब संख्येच्या ९० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.

३.५.३ **राज्यातील शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्यांमध्ये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना :-**

राज्यातील महानगरे वा शहरांच्या लगत असणाऱ्या ग्राम पंचायती/वाड्या/वस्त्यांचा भाग हा ग्रामीण भागच असल्याने या ग्रामीण भागामध्ये देखील राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करण्यात येते. तथापि, शहरे/महानगरे यांच्या लगत असणाऱ्या ग्रामीण भागात मलनिःसारण योजना अस्तित्वात नसल्याने, राज्य शासनावर येत असलेला अधिकचा आर्थिक भार तसेच लगतच्या शहरी निकषानुसार योजना राबविण्याची संबंधित ग्रामपंचायत/वाडी/वस्तीची नसलेली आर्थिक व तांत्रिक कुवत या बाबींचा विचार करून राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्यांमध्ये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी खालीलप्रमाणे मार्गदर्शक सूचना पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय क्रमांक निशयो-१४१३/प्र.क्र. ८८/पापु-०७, दिनांक ११ सप्टेंबर, २०१४ अन्वये निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत.

(१) राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्यांमध्ये दरडोई दर दिवशी अधिकतम ७० लिटरपर्यंतच्या सुधारित/नवीन पाणी पुरवठा योजनांची अंमलबजावणी करता येईल.

(२) शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्या नगरपालिकेच्या/महानगरपालिकेच्या सीमारेषेपासून १० किलोमिटरच्या परिघातील असणे आवश्यक आहे.

(३) शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्या ह्या पाणी पुरवठ्याच्या दृष्टीकोनातून निश्चित करण्यासाठी तसेच त्यांचा प्राधान्यक्रम ठरविण्यासाठी जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखालील समिती रद्द करून मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे समितीची रचना करण्यात आली आहे.

(अ)	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद	अध्यक्ष
(ब)	संबंधित उपायुक्त, महानगरपालिका/मुख्याधिकारी, नगर परिषद	सदस्य
(क)	उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, पाणी व स्वच्छता/ग्रामपंचायत	सदस्य
(ड)	सहायक/उपसंचालक (नगर रचना)	सदस्य
(इ)	कार्यकारी अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण	सदस्य
(ई)	वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा	सदस्य
(उ)	संबंधित कार्यकारी अभियंता, ग्रा. पा. पु., जिल्हा परिषद	सदस्य/सचिव

(४) सदर शासन निर्णयान्वये मंजूर केल्या जाणाऱ्या सर्व ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी खालीलप्रमाणे सर्विस लेवल बेंच मार्क पूर्ण करणे बंधनकारक केले आहे.

अ. क्र.	प्रस्तावित निर्देशक (Proposed Indicators)	बेंचमार्क
१	२	३
१.	वैयक्तिक नळ जोडण्यांची व्याप्ती (Coverage of Connections)	**१०० टक्के**
२.	प्रति व्यक्ती प्रतिदिन पाणी पुरवठा (Per Capita Water Supply)	**योजनेच्या मंजूर प्रकल्प अहवालाप्रमाणे**
३.	पाणी वाटपाच्या मीटरचा विस्तार (Extent of metering of water connections)	**१०० टक्के (मीटरची किंमत प्रकल्प अहवालामध्ये समाविष्ट केली जाणार नाही. मीटरचा खर्च लाभार्थ्यांनी उचलणे आवश्यक आहे.)**

१	२	३
४.	बिगर महसुली पाण्याची मर्यादा (Extent of non-revenue water)	**अधिकतम २० टक्के**
५.	दररोज नियमित पाणी पुरवठ्याचा कालावधि (Continuity of Water Supply)	**किमान १० तास**
६.	पुरविण्यात येणाऱ्या पाण्याची गुणवत्ता (Quality of Water Supplied)	**१०० टक्के शुद्ध**
७.	ग्राहक तक्रार निवारणाची कार्यक्षमता (Efficiency in redressal of customer complaints)	**१०० टक्के**
८.	पाणीपट्टीची वसुली (Cost Recovery in Water Supply Services)	**किमान ८० टक्के**

३.५.४ **साध्या विहिरींच्या कामासाठी निधी वितरणाची सुधारित पद्धत :—**

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-११०९/प्र.क्र. १०४ (अ)/पापु-०७, दिनांक १७ मार्च, २०१० अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या निधी वितरणाची कार्यपद्धती विहित केली असून निधी वितरण चार हप्त्यात करण्याचे निश्चित केले आहे. यातील चौथा हप्ता १० टक्के निधीचा असून हा निधी योजना पुढील एक वर्ष यशस्वीरित्या चालविल्यानंतर अदा करण्यात येतो. ही १० टक्के निधीची तरतूद ठेवण्यामागचा उद्देश हा केवळ योजना पूर्णत्वानंतर योजनेची सफल चाचणी व्हावी, योजनेचे एक वर्ष कंत्राटदारामार्फत संनियंत्रण व्हावे असा आहे. तथापि, साध्या विहिरींच्या कामासाठी चाचणी कालावधिची आवश्यकता नसल्याने, केवळ साध्या विहिरींच्या कामाकरिता निधी वितरणाचा शेवटचा चौथा हप्ता रद्द करून पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-११०९/प्र.क्र. ५१/पापु-०७, दिनांक २८ नोव्हेंबर, २०१४ अन्वये साध्या विहिरींच्या कामाकरिता खालीलप्रमाणे निधी वितरणाचे टप्पे निश्चित करण्यात आलेले आहेत.

(अ) निधीचा पहिला हप्ता ... ३० टक्के

(ब) निधीचा दुसरा हप्ता ... ३० टक्के

(क) निधीचा तिसरा (अंतिम) हप्ता ... ४० टक्के

३.५.५ **राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत जिल्हा परिषदा आणि ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांना प्रशासकीय खर्चासाठी अनुज्ञेय असलेल्या निधीबाबत सुधारित निर्देश :—**

ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या अंमलबजावणीकरिता तांत्रिक सेवा पुरवठादारांची नियुक्ती करण्यात येत होती. तांत्रिक सेवा पुरवठादारांना त्यांच्या सेवेसाठी प्राक्कलने व आराखड्याप्रमाणे (Plan and Estimates) मंजूर प्रकल्प खर्च किंवा योजनेवर अंतिमरित्या झालेल्या कामावरील प्रत्यक्ष एकूण खर्च यापैकी जी रक्कम कमी असेल त्या खर्चाच्या २ टक्केपर्यंत प्राक्कलने व आराखडे शुल्क आणि ५ टक्के पर्यंत प्रकल्प व्यवस्थापन व तांत्रिक सल्ला शुल्क देण्यात येत होते. त्यानंतर ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी तांत्रिक सेवा पुरवठादारांऐवजी कंत्राटी अभियंत्यांची नियुक्ती करण्याच्या सूचना देण्यात आल्या आहेत. या कंत्राटी अभियंत्यांचे मानधन व भत्ते यांचा खर्च जिल्हा परिषदांकडे जमा झालेल्या २ टक्के आणि ५ टक्के निधीतून करण्यात येतो. या खर्चाव्यतिरिक्त शिल्लक राहणाऱ्या निधीतून करावयाच्या खर्चासाठी शासनाची मान्यता घेणे आवश्यक आहे. तथापि, बऱ्याच जिल्ह्यांमध्ये कंत्राटी अभियंत्यांची नियुक्ती करण्याची आवश्यकता नसल्याने हा निधी मोठ्या प्रमाणात अखर्चित राहतो. तसेच, ज्या जिल्हा परिषदांनी कंत्राटी अभियंत्यांच्या नियुक्त्या केलेल्या आहेत अशा जिल्हा परिषदांमध्ये कंत्राटी अभियंत्यांच्या वेतन व भत्त्यावर खर्च होऊन देखील २ टक्के व ५ टक्के निधीमधून मोठ्या प्रमाणावर रक्कम शिल्लक राहते असे शासनाच्या निदर्शनास आल्याने व जिल्हा परिषदेकडील ग्रामीण पाणी पुरवठ्याच्या कामांसाठी तांत्रिक सेवा पुरवठादारांच्या सेवा खंडित केलेल्या असल्यामुळे पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-१११९/प्र.क्र. १३४/पापु-०७, दिनांक २० फेब्रुवारी, २०१५ अन्वये जिल्हा परिषदेकडील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची प्राक्कलने व आराखडे तयार करण्यासाठी असलेल्या २ टक्के निधीची, योजनेच्या प्रकल्प व्यवस्थापन व तांत्रिक सल्ल्यासाठी असलेल्या ५ टक्के निधीची व प्रशासकीय खर्चासाठी असलेल्या २ टक्के निधीची तरतूद रद्द करण्यात आली आहे. या बाबींद्वारे जिल्हा परिषदांकडे शिल्लक असलेला संपूर्ण निधी हा राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत पाणी पुरवठा योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी वापरण्यात येणार असून, शिल्लक असलेल्या निधीचा खर्च अन्य कोणत्याही बाबींसाठी अनुज्ञेय राहणार नाही. तसेच, या शासन निर्णयाच्या दिनांकापासून पुढे जिल्हा परिषदेकडील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी एकूण प्रत्यक्ष कामाच्या खर्चाच्या रकमेच्या अधिकतम ४ टक्के मर्यादेपर्यंतचा खर्च प्रशासकीय कामासाठी अनुज्ञेय ठेवण्यात आला आहे. जिल्हा परिषदेकडे उपलब्ध होणाऱ्या प्रशासकीय निधीचा विनियोग खालील कामांसाठी करण्याचे ठरविले आहे.

(१) ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीमार्फत होणाऱ्या पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रशासकीय खर्चाची प्रतिपूर्ती करणे.

(२) कंत्राटी अभियंत्यांचे मानधन, प्रवास भत्ता व भ्रमणध्वनी भत्ता या बाबींवर खर्च करणे.

(३) राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत जिल्हा स्तरावर व उप विभाग स्तरावर कार्यरत असलेल्या कंत्राटी डाटा एंट्री ऑपरेटर यांचे मानधन अदा करणे.

(४) जिल्हा स्तरावरील ग्राम पाणी पुरवठा विभाग/उपविभाग याकरिता नियमित वाहन उपलब्ध नसल्यास, प्रतिमाह रु. ४०,००० मर्यादेपर्यंत भाडेतत्वावर वाहन उपलब्ध करून घेणे.

(५) पाणी पुरवठा योजनेच्या सर्वेक्षणासाठी आवश्यक साधन सामुग्री/मनुष्यबळ उपलब्ध करून घेणे.

(६) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षणाचा खर्च करणे.

(७) पाणी पुरवठा योजनेची प्राक्कलने व आराखडे तयार करण्यासाठी आवश्यक असलेली स्टेशनरी, टंकलेखन, बाईंडिंग व झेरॉक्स इ. बाबींवर खर्च करणे.

(८) **ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे सनदी लेखापालाकडून (CA) लेखापरीक्षण करणे–** ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे सनदी लेखापालाकडून (CA) लेखापरीक्षण करून घेण्याची जबाबदारी जिल्हा परिषदांची राहील.

(९) ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यालयाच्या इंटरनेट व दूरध्वनी सुविधेची देयके अदा करणे.

(१०) जिल्हा परिषदेच्या ग्रामीण पाणी पुरवठा विभागासाठी संगणक व प्रिंटर उपलब्ध करून घेणे; मुख्य कार्यकारी आधिकारी/कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, जिल्हा परिषद यांना पाणी पुरवठा योजनेच्या कामाकरिता शासनाच्या विहित पद्धतीनुसार लॅपटॉप उपलब्ध करून घेणे.

३.५.६ **उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता), जिल्हा परिषद, कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद व कार्यालयीन अधीक्षक, जलस्वराज्य-२ या पदांची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या निश्चित करण्याबाबत :—**

राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम, स्वच्छ भारत मिशन व जलस्वराज्य-२ या तीन महत्वाकांक्षी कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीसाठी उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, पाणी व स्वच्छता, जिल्हा परिषद हे पद नव्याने निर्माण करण्यात आलेले आहे. हे पद निर्माण करतांना उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, ग्रामपंचायत, जिल्हा परिषद या पदावरील भार कमी करण्याचा उद्देश असून उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, पाणी व स्वच्छता व कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद यांच्या कामकाजात सुसुत्रता आणणे आवश्यक असल्याने पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ७७/पापु-०७, दिनांक २ मार्च, २०१५ अन्वये स्वच्छ भारत मिशन, राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम व जलस्वराज्य टप्पा-२ या कार्यक्रमांकरीता (१) उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, पाणी व स्वच्छता (२) कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद व (३) कार्यालयीन अधीक्षक, जलस्वराज्य टप्पा-२ या तिन्ही पदांची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या निश्चित करण्यात आल्या आहेत.

३.६ पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-१११८/प्र.क्र. १९/पापु-०७, दिनांक ८ ऑगस्ट, २०१८ अन्वये पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागांतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या ग्रामीण नळ पाणी पुरवठा योजनांच्या पाणी आरक्षणाबाबत राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम, जलस्वराज्य व मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाकरिता जलसंपदा विभागाच्या अखत्यारितील पाणी साठ्यांचा स्त्रोत म्हणून वापर करावयाचा असल्यास, त्याकरिता जलसंपदा विभागाकडील पाणी आरक्षणाच्या पूर्वमंजुरीची आवश्यकता राहणार नाही.

३.७ पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, दिनांक २२ मे, २०१८ च्या शासन निर्णयास अनुसरून, शासन परिपत्रक क्रमांक ग्रापाधो-२०१८/प्र.क्र. १८३/ पापु-७, दिनांक १५ नोव्हेंबर, २०१८ अन्वये, सन २०१८ च्या पावसाळी हंगामात महाराष्ट्र राज्यात झालेले कमी पर्जन्यमान आणि त्यामुळे राज्यात पिण्याच्या पाण्याची उद्‌भवलेली टंचाई परिस्थिती विचारात घेऊन, दिनांक २२ मे, २००८ च्या परिपत्रकातील चाचणी विंधण विहिरी पावसाळ्यापूर्वी घेण्याची अट तूर्त शिथिल करण्यात आली आहे. ज्या योजनांचे कार्यारंभ आदेश निर्गमित करण्यात आलेले आहेत, त्या योजनांची कामे सुरू करण्यासाठी, चाचणी विंधण विहिरी तात्काळ घ्यायला या परिपत्रकान्वये मान्यता देण्यात आली आहे, हे आदेश टंचाई घोषित तालुक्यांसाठी व दिनांक ३१ मार्च, २०१९ पर्यंत लागू राहतील.

३.८ **ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमांतर्गत सर्व धोरणात्मक बाबीसंदर्भात एप्रिल २०२० ते आजतागायत घेण्यात आलेल्या शासन निर्णय/परिपत्रकाची माहिती खालीलप्रमाणे आहे.–**

(१) **शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-२०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-०७, दिनांक ४-९-२०२०** नुसार केंद्र शासनाच्या कार्यरत मार्गदर्शक सूचनांनुसार जल जीवन मिशनची राज्यात अंमलबजावणी करण्यात आली असून जल जीवन मिशन अधिकाधिक होण्याकरिता प्रचलित कार्यपध्दती व निकषांमध्ये सुधारणा करण्यात आली आहे.

(२) **शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-२०२१/प्र.क्र. ३३/पापु-०७, दिनांक १७-२-२०२१** नुसार पालघर जिल्हा परिसरात डोंगर टेकड्यांवर मानवनिर्मित जंगल विकसीत करण्याकरिता कृती आराखडा तयार करण्यासाठी मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती गठित करण्यात आली आहे.

(३) **शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-२०२१/प्र.क्र. १७/पापु-०७, दिनांक २०-५-२०२१** नुसार जल जीवन मिशन अंतर्गत शाश्वत कार्यात्मक नळ जोडणी देण्यासाठी पाण्याचा ताण असलेल्या कालावधीत कॅच द रन या तत्वावर पिण्याचे पाणी उपलब्ध करून देण्याकरिता राज्यभरात स्व. मीनाताई ठाकरे ग्रामीण पाणी साठवण योजना राबविण्यास शासन मान्यता देण्यात आली आहे. तसेच सदर योजनेअंतर्गत मेटॅलीक पध्दतीच्या साठवण टाक्या, फॅरोसिमेंट अथवा आरसीसी साठवण टाक्या तसेच जलकुंभ/साठवण टाक्या या उपाययोजना राबविण्याबाबत मार्गदर्शक सूचना देण्यात आल्या आहेत. तद्‌नंतर समक्रमांकाच्या, दिनांक २०-८-२०२१ च्या शासन निर्णयान्वये पावसाचे पाणी/झरा आधारित साठवण तलाव (पाणी तळे), फेरोसिमेंटच्या छोट्या टाक्या (पागोळी विहिर) व बंद असलेली भूमिगत साठवण टाकी या उपाययोजना राबविण्याबाबत मार्गदर्शक सूचना देण्यात आल्या आहेत.

(४) **शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-२०२१/प्र.क्र. ५२/पापु-०७, दिनांक २३-६-२०२१** नुसार राज्याच्या पर्यटन धोरणानुसार केंद्र शासनाकडील पर्यटन मंत्रालयाकडे अथवा पर्यटन संचालनालयाकडे नोंदणीकृत असलेल्या हॉटेल व्यावसायिकांकडून औद्योगिक दराने पाणीपट्टी आकारण्याबाबत सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.

(५) **शासन निर्णय क्रमांक जजीमि-२०१९/प्र.क्र. ८१/पापु-०७, दिनांक १५-२-२०२१** नुसार राज्यात "वस्तू व सेवा कर" प्रणाली लागू करण्यात आल्यानंतर पाणी पुरवठा योजनांमधील कंत्राटामधील कराच्या भारामध्ये वृध्दी वा घट होत असल्याने कंत्राटाच्या किंमतीत देखील वृध्दी वा घट होऊ शकते. या बाबी विचारात घेऊन, वस्तु व सेवा कराच्या अंमलबजावणीमुळे ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या चालू व नवीन कामांच्या कंत्राटांबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.

(६) **शासन निर्णय क्रमांक जजमी-०६२०/प्र.क्र. २०/पापु-०७, दिनांक ३०-६-२०२१** नुसार जल जीवन मिशन अंतर्गत पूर्ण झालेल्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (रेट्रोफिटिंग) संदर्भात मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.

४. जल जीवन मिशन कार्यक्रमाची अंमलबजावणी- :—

(१) पाणी पुरवठा योजनांच्या विशिष्ट उपांगाचे (पाण्याची टाकी, पंप हाऊस इ.) संभाव्य संकल्प चित्र आराखडे व त्यांची अंदाजपत्रके (भौगोलिक क्षेत्र आणि तेथील भौगोलिक परिस्थितीनुसार) राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडून तयार करून उपलब्ध करून देण्यात येतील. त्याप्रमाणे सर्व यंत्रणांनी या आराखड्यानुसार पुढील कार्यवाही करावी.

(२) पाणी पुरवठा योजनेसाठी लागणाऱ्या दर्जेदार (भारतीय मानांकनाप्रमाणे) बांधकाम व अभियांत्रिकी साहित्य/यंत्रसामुग्रीचा (पाईप, विद्युत पंप, वॉल्व्हस्, सिमेंट स्टील वगैरे) आवश्यकतेप्रमाणे दरकरार करणे/एजन्सी नेमणे इ. कार्यवाही राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनद्वारे करण्यात येईल. या दरपत्रकावर आधारित अंदाजपत्रके व आराखडे सर्व यंत्रणांनी करावेत.

(३) राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनच्या कार्यकारी समितीमार्फत पाणी पुरवठा योजनांच्या जलद अंमलबजावणीसाठी मध्यवर्ती निविदा प्रक्रियेद्वारे नामांकित बांधकाम संस्था व पुरवठादार यांचे जिल्ह्यांसाठी पॅनेल तयार करण्यात येईल. जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन या पॅनेलमधून पाणी पुरवठा योजना करण्यासाठी एका योजनेकरिता एका संस्थेची निवड करेल. मात्र ग्राम पातळीवरील योजनांसाठी अशी निवड करतांना जिल्हा समिती, ग्राम पाणी समितीला विश्वासात घेऊन/विचारविनिमय करून अंमलबजावणी संस्थेची निवड करेल.

(४) जिल्ह्यातील पाणी पुरवठा योजनांसाठी प्रशासकीय मान्यता देण्यासंदर्भात राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडून जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनला वित्तीय मर्यादेचे अधिकार प्रदान केले जातील.

(५) पाणी पुरवठा योजनेच्या अंमलबजावणी दरम्यान आणि अंतिम देयक अदायगी करण्यापूर्वी जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे त्रयस्थ संस्थेमार्फत तपासणी करण्यात येईल. राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनच्या कार्यकारी समितीमार्फत नेमलेल्या त्रयस्थ तपासणी संस्थांचे पॅनेल मधील संस्थांमार्फत जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनकडून या गावांच्या योजनांची त्रयस्थ तपासणी करण्यात येईल.

(६) स्वतंत्र योजनेसाठी जास्तीत जास्त १८ महिन्यांचा व अनेक गाव योजनांसाठी ३६ महिन्यांचा कालावधी अनुज्ञेय राहील. ज्या योजना पूर्ण करण्यास ३ वर्षाचा कालावधी लागणार आहे, अशा योजनांचे कार्यादेश/कार्यारंभ आदेश/करार (Contract) अंमलबजावणीकरिता मार्च, २०२२ पूर्वी देण्यात यावेत, यानुसार गाव कृती आराखडा (VAP) व जिल्हा कृती आराखडा (DAP) तयार करण्यात यावा.

५. मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम (MRDWP) :—

❖ राज्यातील ग्रामीण भागातील पाणी पुरवठा क्षेत्रात सुधारणा करण्याच्या उद्देशाने व ग्रामीण जनतेस शुध्द आणि पुरेसे पिण्याचे पाणी उपलब्ध करून देण्याच्या उद्देशाने राज्य शासनाने, दिनांक ७ मे, २०१६ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये स्वतःचा सर्वसमावेशक असा "मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम" राबविण्याचा निर्णय घेतला आहे.

❖ सन २०१६-२०१७ ते २०१९-२०२० या चार वर्षांच्या कालावधीत सदर कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीकरिता राज्य शासनामार्फत खालीलप्रमाणे निधी उपलब्ध रु. २५३०.८६ कोटी इतका निधी उपलब्ध करून देण्याचे प्रस्तावित होते. सदर कार्यक्रमाचे प्रामुख्याने खालील तीन घटकात वर्गीकरण करण्यात आले आहे.

१. MRDWP अंतर्गत घ्यावयाच्या नवीन योजना .

२. बंद असलेल्या प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनांचे पुनरुज्जीवन.

३. प्रादेशिक ग्रामीण पाणीपुरवठा योजनांची देखभाल दुरुस्ती.

❖ सदर कार्यक्रमाचा कालावधी, दिनांक ३१ मार्च, २०२० रोजी संपुष्टात आल्याने विभागाच्या दिनांक ३१ ऑगस्ट २०२० रोजीच्या शासन निर्णयान्वये (मा. मंत्रिमंडळाच्या दिनांक ८ जुलै, २०२० रोजीच्या बैठकीत घेण्यात आलेल्या निर्णयानुसार) मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत मंजुरी देण्यात आलेल्या प्रगतीपथावरील/अपूर्ण पाणी पुरवठा योजनांची कामे पूर्ण करण्याकरिता प्रस्तुत योजनेस दोन वर्ष (सन २०२१-२०२२ पर्यंत) मुदतवाढ देण्यात आली आहे. तसेच यासाठी रु. ४३०.०० कोटी इतका निधी उपलब्ध करून देण्यास मान्यता देण्यात आली.

❖ तसेच विभागाच्या, दिनांक १२ नोव्हेंबर २०२० रोजीच्या शासन निर्णयान्वये सदर कार्यक्रमांतर्गत प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनांना देखभाल दुरूस्ती प्रोत्साहन अनुदान या घटकाला देखील दोन वर्षे (सन २०२१-२०२२ पर्यंत) मुदतवाढ देण्यात आली आहे.

१. मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत हाती घ्यावयाच्या नवीन योजना :—

➢ मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत एकूण १००३ नवीन पाणी पुरवठा योजना राबविण्याचे व याकरिता चार वर्षाच्या कालावधीत रु. २००० कोटी इतका निधी उपलब्ध करून देण्याचे प्रस्तावित होते.

- मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत नव्याने घ्यावयाच्या रु. १५९५.९३ कोटी इतक्या किंमतीच्या ७८० नवीन नळ पाणी पुरवठा योजनांना मंजुरी देण्यात आली आहे. सदर पाणी पुरवठा योजनांचा लाभ १६७१ गावे/वाड्या-वस्त्यामधील ३७.८१ लाख नागरिकांना होणार आहे.

- तथापि, मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत मंजुरी देण्यात आलेल्या व महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत राबविण्यात येत असलेल्या ३७ पाणी पुरवठा योजना (किंमत रु. ९९३.८५ कोटी) विभागाच्या दिनांक ८ मार्च, २०१९ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमामध्ये हस्तांतरित करण्यात आल्या आहेत. त्यामुळे **सद्यःस्थितीत मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत मंजूर योजनांची संख्या ७४३ इतकी असून त्यांची किंमत रु. ६०२.०७ कोटी इतकी आहे.**

- मंजुरी देण्यात आलेल्या ७४३ पाणी पुरवठा योजनांपैकी **७२२ योजनांची कामे प्रगतीपथावर** असून त्यापैकी **५११ योजनांतून पाणी पुरवठा सुरू करण्यात आलेला आहे. उर्वरित योजनांतून मार्च २०२२ पर्यंत पाणी पुरवठा सुरू करण्याचे नियोजन आहे.**

२. बंद असलेल्या प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनांचे पुनरुज्जीवन :—

- अन्य कार्यक्रमांतर्गत राबविण्यात आलेल्या परंतु सद्यःस्थितीत बंद असलेल्या ८३ प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजना मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत पुनरुज्जीवित करण्याचे प्रस्तावित असून, त्याकरिता रुपये १३०.८६ कोटी इतका निधी उपलब्ध करून देण्याचे प्रस्तावित होते.

- तथापि, सद्यःस्थितीत **रु. १२४.७८ कोटी इतक्या किंमतीच्या ३३ प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजना पुररुज्जीवित करण्यास मंजुरी** देण्यात आली आहे. सदर योजनांचा लाभ ४३० गावे/वाड्यां-वस्त्यांमधील ९.३५ लाख नागरिकांना होणार आहे.

- **२८ योजनांची कामे प्रगतीपथावर असून त्यापैकी १६ योजनांमधून पाणी पुरवठा सुरू** करण्यात आला आहे. उर्वरित योजनांमधून **मार्च २०२२ पर्यंत पाणी पुरवठा सुरू करण्याचे नियोजन आहे.**

३. प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल दुरुस्ती :—

- मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीकरिता सन २०१६-२०१७ ते सन २०१९-२०२० या कालावधीत प्रत्येक वर्षी रु. १०० कोटी इतका निधी उपलब्ध करून देण्याचे प्रस्तावित होते.

- विभागाच्या दिनांक २६ नोंव्हेबर, २०१८ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये सदर निधी प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनांना प्रोत्साहनपर अनुदानाच्या स्वरुपात (पाणीपट्टी आकारणी व वसुलीच्या प्रमाणात) वितरीत करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

- **उपरोक्त योजना राज्य शासनामार्फत राबविली जाते. त्यामुळे सदर योजनेवर १०० टक्के निधी राज्य शासनामार्फत उपलब्ध करून दिला जातो. लेखाशीर्ष खालीलप्रमाणे आहे.**

(रु. कोटी)

आर्थिक वर्ष	नवीन योजनांकरिता (२२१५ ९९४२)	पुनरुज्जीवित करावयाच्या योजनांकरिता (२२१५ ९९५१)	देखभाल-दुरुस्ती प्रोत्साहन अनुदान (२२१५ ९९६२)	एकूण वितरित निधी
सन २०१६-१७	२५६.३६	२३.६४	८०.००	३६०.००
सन २०१७-१८	२२७.१३	०.८७	१२.००	२४०.००
सन २०१८-१९	१२३.८९	११.३१	८.००	१४३.२०
सन २०१९-२०	१५१.१२	१९.३२	...	१७०.४४
सन २०२०-२१	६०.००	१८.००	३०.००	१०८.००
सन २०२१-२२ (१० सप्टेंबर २०२१ पर्यंत)	८४.२४	...	...	८४.२४

६. जलस्वराज्य-२ :—

जागतिक बँकेच्या अर्थसहाय्याने जलस्वराज्य-२ कार्यक्रम राज्यातील ग्रामीण भागात राबविण्यास मंत्रीमंडळाने, दिनांक २० नोव्हेंबर, २०१३ च्या बैठकीत मान्यता दिलेली होती.

जलस्वराज्य-२ या जागतिक बँक सहाय्यीत कार्यक्रमास अर्थसहाय्य करण्याबाबत केंद्र शासनाने तत्वतः सहमती दर्शविली होती व त्यासंदर्भात दिनांक ३० मे, २०१४ रोजी जागतिक बँकेबरोबर करार करण्यात आलेला होता, जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमाची अंमलबजावणी (२०१४-२०२०) करण्यात आली होती. कार्यक्रमाचा कालावधी मार्च २०२० रोजी संपत असून जागतिक बँक व केंद्र शासनाकडून कार्यक्रमास सप्टेंबर २०२० पर्यंत मुदतवाढ देण्यात आली. सद्यःस्थितीत सुधारणा सहाय्य व प्रकल्प व्यवस्थापन कक्षामध्ये जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमाचे Financial Closure चे कामाकज सुरू आहे. कार्यक्रमासाठी ७० टक्के कर्ज जागतिक बँक व ३० टक्के हिस्सा राज्य शासनाचा सहभाग प्रस्तावित होता. जलस्वराज-२ कार्यक्रमांतर्गत प्रलंबित कामे लवकरात लवकर पूर्ण करण्यात येत आहेत.

या कार्यक्रमासाठी जागतिक बँकेकडून मिळणारे अर्थसहाय्य हे प्रोग्राम फॉर रिझल्ट या वित्तीय साधनांतर्गत उपलब्ध झाले असून उद्दिष्टपूर्ती आधारित निधी संवितरण निर्देशकांशी (Disbursement Linked Indicators-DLI) निगडीत आहे. मार्च २०२० पर्यंत जलस्वराज-२ कार्यक्रमासाठी जागतिक बँकेकडून रु. ५५६.९६ कोटी अर्थसहाय्य प्राप्त झाले आहे. राज्य शासनाद्वारे कार्यक्रमासाठी मार्च २०२० पर्यंत एकूण रु. ७०२.३० कोटी इतका निधी उपलब्ध झालेला आहे.

कार्यक्रमाची उद्दिष्टे :—

६.१ राज्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता सेवांचे नियोजन, अंमलबजावणी, संनियंत्रण व शाश्वतता या क्षेत्रातील संस्थांच्या कामगिरीचा दर्जा उंचाविणे.

६.२ निम शहरी गावांमध्ये आणि पाणी गुणवत्ता बाधित व पाणी टंचाईच्या भागांमध्ये गुणवत्तापूर्ण आणि शाश्वत पाणी पुरवठा सेवा पुरविणे.

कार्यक्रमाचे घटक :—

जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमामधील गुंतवणूक ही तीन मुख्य घटकांतर्गत करण्यात आली.

(अ) मुख्य भौतिक गुंतवणूक :—

या अंतर्गत निम शहरी भागातील जनतेला वाढीव पाणी पुरवठा व स्वच्छता सेवा सुविधा पुरविणे, पाणी गुणवत्ता बाधित गावे/वाड्या/वस्त्यांसाठी कमी खर्चाच्या रासायनिक दुषितीकरण सौम्य करण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजना, दुर्गम किंवा पाणी टंचाई असलेल्या भागामध्ये पर्जन्यजल साठवण उपाययोजना आणि अतिशोषित पाणलोट क्षेत्रामध्ये जलधर स्तरावर पाणी व्यवस्थापन विकसित करणे या बाबी समाविष्ट आहेत. निमशहरी गावे/शहरालगतच्या १० कि.मी. त्रिज्येतील झपाट्याने वाढणाऱ्या ग्रामपंचायतींना नागरी क्षेत्राप्रमाणे पाणी पुरवठा उपलब्ध करून देणे हा या योजनेचा उद्देश आहे.

या उपक्रमांतर्गत ६० नळ पाणी पुरवठा योजनांना प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली असून त्यापैकी ४६ योजना कार्यान्वित झाल्या आहेत.

टंचाईग्रस्त गावे/५०० पेक्षा कमी लोकसंख्येची, दुर्गम भागातील, सातत्याने टँकरग्रस्त असलेल्या गावे/वाड्या-वस्त्यांना टंचाई कालावधींकरिता २० लि./दिवस/माणसी या निकषाप्रमाणे पिण्याचे शुद्ध पाणी देण्यासाठी अभिनव प्रकारच्या मेटॅलीक सामुदायिक साठवण टाक्यांची योजना राबविण्यात आलेली आहे. सद्यःस्थितीत ७८ योजना कार्यान्वित करण्यात आल्या आहेत. ६३ गुणवत्ता बाधित गावांमध्ये पाणी शुद्धिकरणासाठी आर. ओ. आणि डिफ्लोरिडेशन युनिट या उपाययोजना राबविण्यात आल्या आहेत. जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमांतर्गत जलधर निर्धारण व लोकसहभागातून भूजल व्यवस्थापन या अभिनव उपक्रमाची अंमलबजावणी करण्यात आली असून त्याअंतर्गत ११ अतिशोषित पाणलोटातील १२ जलधर आणि १०२ गावांमध्ये भूजल पुनर्भरणाची कामे करण्यात आलेली आहेत.

(ब) इतर भौतिक गुंतवणूक :—

या अंतर्गत सार्वजनिक आरोग्य विभागातील तसेच भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेमधील प्रयोगशाळांचे बळकटीकरण, महाराष्ट्र पर्यावरण अभियांत्रिकी प्रशिक्षण व संशोधन संस्थेस (मित्रा, नाशिक) पाणी व स्वच्छता क्षेत्रातील उत्कृष्टता केंद्र म्हणून विकसित करणे, जिल्हा परिषदांमधील ग्रामीण पाणी पुरवठा विभागातील उपविभागीय कार्यालयांमध्ये सोयी सुविधा विकसित करणे या बाबी समाविष्ट असून यापैकी बहुतांशी कामे पूर्ण झाली असून उर्वरित कामे पूर्ण करण्यात येत आहेत.

(क) मृदू घटकांसाठीची गुंतवणूक :—

यामध्ये पाणी पुरवठा आणि स्वच्छता क्षेत्रातील संस्थांचे बळकटीकरण, क्षमता बांधणी, कार्यक्रम व्यवस्थापन तसेच पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागासाठी संनियंत्रण व मूल्यमापन प्रणाली विकसित करणे इत्यादी घटक समाविष्ट असून सदर कामे पूर्ण करण्यात आली आहेत.

२. कार्यक्रमाचे कार्यक्षेत्र :—

जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमातील मुख्य भौतिक गुंतवणूक व अनुषंगिक बाबींची अंमलबजावणी राज्यातील सहा महसुली विभागातील प्रत्येकी २ अशा रायगड, रत्नागिरी, पुणे, सातारा, अहमदनगर, जळगाव, औरंगाबाद, नांदेड, अमरावती, बुलढाणा, नागपूर, चंद्रपूर अशा १२ जिल्ह्यांमध्ये राबविण्यात येत आहेत.

अनुक्रमांक	महसूल विभाग			जिल्हे
१.	अमरावती	...	...	अमरावती व बुलढाणा
२.	औरंगाबाद	...	...	नांदेड व औरगाबाद
३.	कोकण	...	...	रायगड व रत्नागिरी
४.	नागपूर	...	...	नागपूर व चंद्रपूर
५.	नाशिक	...	...	जळगाव व अहमदनगर
६.	पुणे	...	...	पुणे व सातारा

या व्यतिरिक्त इतर गुंतवणूक राज्यातील ३४ ग्रामीण जिल्ह्यांमध्ये करण्यात आली.

७. जल जीवन मिशन :—

केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार राज्यातील पाणी व स्वच्छता सहाय्य संस्था यांचे विलिनीकरण करून एकंदर ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी जल जीवन मिशनची स्थापना करण्यात आली आहे. सदर मिशनचे मुख्यालय सिडको भवन, बेलापूर, नवी मुंबई येथे आहे.

७.१ पाणी व स्वच्छता सहाय्य संस्थेची कार्ये व जबाबदारी :—

१. ग्रामीण पाणी पुरवठा व ग्रामीण स्वच्छता क्षेत्राच्या कार्यप्रणाली विषयक (Software Aspects) बाबी हाताळणे,

२. शासनाचा पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा आणि जिल्हा परिषद यामधील दूवा म्हणून काम करणे,

३. पंचायत राज संस्था आणि ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती यांचेसाठी जलसुरक्षा योजना तयार करणे, जलसुरक्षा योजनेवर आधारित ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची अंमलबजावणी व देखभाल-दुरुस्ती करिता सहाय्य करणे,

४. मनुष्यबळ विकास व माहिती, शिक्षण व संवाद यामधील कामे हाती घेणे,

५. पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाचे मूल्यमापन व परिणाम निर्धारण अभ्यास करणे, संशोधन व विकास यामधील कामे हाती घेणे व त्यातील निष्कर्षाच्या आधारे विविध कार्यक्रमात सुधारणा करण्यासाठी ते शासनास सादर करणे,

६. पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण व सर्वेक्षण आणि इतर बाबींकरिता एमआयएस व संगणकीकरण, GIS Mapping आणि Online संनियंत्रण पद्धती विकसित करणे,

७. राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम व स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) कार्यक्रम इत्यादिचे भौतिक व आर्थिक संनियंत्रण करणे, आढावा घेणे,

८. जिल्हा पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशन आणि गट संसाधन केंद्रे यामधील सल्लागार व कर्मचाऱ्यांच्या कामकाजाचे संनियंत्रण व समन्वय करणे,

९. राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम व स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) कार्यक्रम इत्यादिच्या संदर्भात महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा व जिल्हा परिषदा यांच्याशी समन्वय साधणे,

१०. केंद्र व राज्य शासन यांच्याकडून वेळोवेळी प्राप्त होणाऱ्या निर्देशांचे पालन करणे.

११. मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम योजनेचे संनियंत्रण व मूल्यमापन करणे.

७.२ जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन कक्ष :—

केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचना विचारात घेता जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनची नव्याने पुनर्रचना करण्यात आली आहे.

७.३ जिल्हा पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशन कक्षाची कार्यकक्षा :–

१. जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनचे जिल्हाधिकारी हे अध्यक्ष असतील व संबंधित जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी हे सह अध्यक्ष असतील.

२. आरोग्य विभाग, शिक्षण विभाग, प्रकल्प संचालक, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प, जलसंपदा विभाग, जलसंधारण विभाग, कृषी विभाग, वन विभाग तसेच माहिती व जनसंपर्क या विभागाचे त्या जिल्ह्याचे प्रमुख अधिकारी या मिशनचे सदस्य असतील. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण व भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा यांचे जिल्ह्यातील प्रमुख अधिकारी हे या मिशनचे सदस्य असतील. पाणी व्यवस्थापन, समाज विकास, सामाजिक आरोग्य या क्षेत्रातील नामांकित व्यक्ती तसेच स्थानिक खासदार, आमदार यांना या मिशनवर मानद सदस्य म्हणून घेता येईल. कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा हे या मिशनचे सदस्य सचिव असतील.

३. जल जीवन मिशनचे जिल्हास्तरीय आराखडे, जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनच्या मान्यतेनंतर, त्या जिल्ह्याचे मा. पालकमंत्री यांच्या अध्यक्षतेखालील जिल्हास्तरीय समितीसमोर सादर करण्यात येतील. या समितीमध्ये त्या जिल्ह्यांमधील सर्व मंत्री, तसेच मा. पालकमंत्री यांनी नेमलेले ३ आमदार हे सदस्य असतील. या समितीच्या सहमतीनंतर सदर आराखडे हे राज्य स्तरावरील समितीपुढे मान्यतेसाठी ठेवण्यात येतील. राज्यपातळीवर मा. मंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता), मा. राज्यमंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता), अपर मुख्य सचिव (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) व मिशन संचालक, राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन यांची समिती (राज्यस्तरीय योजना मंजुरी समितीच्या मान्यतेनंतर) आराखड्यांना अंतिम मान्यता देईल.

७.४ गट संसाधन केंद्र (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) :—केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार, ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाच्या ग्रामस्तरावरील अंमलबजावणीसाठी, ग्राम आरोग्य, पोषण, पर्यावरण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांना मार्गदर्शन व मदत करण्यासाठी, त्यांचा तालुकास्तरावरील पंचायत समित्यांशी योग्य समन्वय राखण्यासाठी, तालुकास्तरावर गट संसाधन केंद्र (Block Resource Centres) स्थापन करण्यात आली आहेत. तालुक्याच्या/गटाच्या लोकसंख्येच्या आधारे प्रत्येक गट संसाधन केंद्रामध्ये २ ते ४ कर्मचारी कार्यरत आहेत.

७.५ गट संसाधन केंद्रांची कार्ये :—

१. ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती स्थापन करण्याकरिता ग्रामस्थांना मदत करणे.

२. ग्रामपंचायत/ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीचे सदस्य आणि ग्रामस्थ यांच्यामध्ये पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाविषयी जाणीव व जागृती निर्माण करणे व त्यांची संवाद क्षमता विकसित करण्याच्या दृष्टीने कार्यवाही करणे.

३. पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाच्या विविध बाबींवर, ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती/ग्रामपंचायत सदस्य तसेच ग्राम पातळीवरील विविध कार्यकर्ते (उदा. ASHA/अंगणवाडी कामगार, शिक्षक, स्वयं सहायता गट महिला व युवक मंडळ इ. व ग्रामस्थ यांचेमध्ये माहिती, शिक्षण व संवाद (IEC) क्षमता वाढविण्यासाठी गट व ग्रामस्तरावर प्रशिक्षणाचे वार्षिक कार्यक्रम तयार करणे व त्यांची अंमलबजावणी करणे.

४. गट संसाधन केंद्राच्या कार्यक्षेत्रातील पिण्याच्या पाण्याचे स्त्रोत व उपाययोजनांचे व स्वच्छता विषयक उपाययोजनांचे प्राथमिक सर्वेक्षण (BASELINE SURVEY) करण्यासाठी ग्रामपंचायती व पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांना मदत करणे.

५. ग्रामस्थ, ग्रामपंचायती व पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांना वार्षिक गाव कृती आराखडा तयार करण्यासाठी व त्यास ग्राम सभेची मंजुरी मिळविण्यासाठी मदत करणे, आराखड्यामध्ये प्रस्तावित केल्यानुसार, पाणी पुरवठा योजना व स्वच्छतेच्या कामांची अंमलबजावणी व संनियंत्रण करण्याकरीता पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांना मार्गदर्शन करणे.

६. पाणी पुरवठा, पाणी गुणवत्ता तपासणी व सर्वेक्षण यामध्ये प्रशिक्षित झालेल्या गाव पातळीवरील कार्यकर्त्यांमध्ये समन्वय साधणे व ते पाणी गुणवत्ता चाचणी व सर्वेक्षण कार्यक्रम राबवित आहेत याची खात्री करण्यासाठी पाठपुरावा करणे.

७. पाणी पुरवठा, पाणी गुणवत्ता तपासणी व सर्वेक्षण तसेच स्वच्छता यांच्याशी संबंधित बाबींवर नियमितपणे लक्ष केंद्रीत केले जात आहे याची खात्री करण्यासाठी ग्रामपंचायती ASHA/अंगणवाडी कामगार, शिक्षक, स्वयं सहायता गट महिला व युवक मंडळे यांच्याशी नियमित संवाद साधणे.

८. शिक्षक व विद्यार्थी यांच्यामध्ये आरोग्य व स्वच्छता विषयक चांगल्या सवयींची जाणीव निर्माण व्हावी यासाठी शाळांना भेटी देऊन आरोग्य व स्वच्छता या विषयावर व्याख्याने देणे.

९. ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांना सामाजिक लेखापरीक्षण आयोजित करण्यासाठी मदत करणे.

१०. पाणी गुणवत्ता चाचणीच्या अहवालानुसार, पाणी पिण्यायोग्य ठेवण्यासाठी परिणामकारक उपाययोजना करण्याकरिता ग्रामपंचायती/ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती/सार्वजनिक आरोग्य विभाग यांना सावधान करणे व त्यांच्यात समन्वय साधून उपाययोजना करण्याबाबत त्यांना मार्गदर्शन करणे.

११. गट संसाधन केंद्रांची लेखाविषयक माहिती तसेच त्यांच्या भौतिक व आर्थिक प्रगतीची माहिती केंद्र शासनाच्या IMIS वर भरणे. त्याचप्रमाणे गावे/वाड्या-वस्त्या यांची अद्ययावत माहिती IMIS वर भरण्याकरीता माहिती गोळा करण्यासाठी यंत्रणेस मदत करणे.

८. पाणी गुणवत्ता कार्यक्रम :—

८.१ राज्यात केंद्र पुरस्कृत जल जीवन मिशन अंतर्गत ग्रामीण पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रम राबविण्यात येत आहे. सदर कार्यक्रमांतर्गत ग्रामीण भागातील जनतेला शुध्द पाणी पुरवठा करणे हे महत्वाचे उद्दिष्ट आहे. तसेच कार्यक्रमाचे खालील प्रमुख उद्देश आहेत.

- ग्रामीण भागातील सर्व सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोतांचे व घरगुती नळाद्वारे उपलब्ध होणाऱ्या पाण्याचे गुणवत्ता परीक्षण करणे.
- ग्रामीण भागातील सर्व सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोतांची देखरेख व स्वच्छता सर्वेक्षणामध्ये लोकांचा सहभाग वाढविणे.
- पाणी गुणवत्ता तपासणीमध्ये सोप्या पध्दतीने पाणी तपासणी संचाचा वापर करणे.
- ग्रामपंचायतीमधील ५ महिलांची निवड करून, त्यांना प्रशिक्षण देवून, त्यांचा पाणी गुणवत्ता सर्वेक्षणामध्ये सहभाग नोंदविणे.
- ग्रामपंचायतींना या कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीमध्ये सहभागी करून घेणे व त्यांना सक्षम बनविणे.
- पाणी पुरवठा यंत्रणेतील वेळोवेळी उद्भवणारे दोष व दुरुस्त्या लोकसहभागातून करणे.
- लोकांमध्ये स्वच्छ व सुरक्षित पाणी पुरवठ्याबाबत व अशुध्द पाण्यामुळे आरोग्यावर होणाऱ्या दुष्परिणामांबाबत जनजागृती करणे.

८.२ या कार्यक्रमांतर्गत ग्राम पातळीपर्यंत लोकांना पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता, देखरेख व संनियंत्रण यशस्वीरित्या कशा प्रकारे करावे याबाबत माहिती देण्यासाठी राज्यस्तर/जिल्हास्तर/तालुकास्तर या तीनही स्तरावर प्रशिक्षण कार्यक्रम हाती घेण्यात आलेला आहे. त्यामध्ये उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, कार्यकारी अभियंता, अति. जिल्हा आरोग्य अधिकारी, गटविकास अधिकारी, तालुका आरोग्य अधिकारी, वैद्यकीय अधिकारी, शिक्षण, विस्तार अधिकारी (आरोग्य)/(पंचायत), महिला व बालकल्याण पर्यवेक्षक व प्रयोगशाळा अधिकारी, तांत्रिक कर्मचारी, सरपंच, ग्रामसेवक, आरोग्य सेवक, पाणी पुरवठा कर्मचारी, जलसुरक्षक, बचतगट इत्यादींचा समावेश आहे.

८.३ पाणी गुणवत्ता व संनियंत्रण कार्यक्रमामध्ये स्वच्छता सर्वेक्षणाचे महत्व अनन्य साधारण आहे. स्वच्छता सर्वेक्षणातून स्त्रोताभोवतालचा परिसर, पाणी पुरवठा संरचना व व्यवस्थापनातील जे काही दोष आढळून येतात त्यांचे निराकरण वेळेत करता येऊन, संभाव्य साथीस प्रतिबंध करता येतो. केंद्र शासन व जागतिक आरोग्य संघटना यांच्या नवीन निकषाप्रमाणे प्रत्येक पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोतांचे सर्वेक्षण करणे आवश्यक आहे. या विभागाच्या, दिनांक २९-८-२०१२ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार दरवर्षी दिनांक १ एप्रिल ते ३० एप्रिल (मान्सूनपूर्व) व दिनांक २ ऑक्टोबर ते ३१ ऑक्टोबर (मान्सूनपश्चात) या कालावधीत, पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोतांचे सर्वेक्षण व त्या आधारे दिल्या जाणाऱ्या लाल कार्ड, हिरवे कार्ड प्रणालीचे बळकटीकरण व सुसुत्रता आणण्यासाठी शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे. आरोग्य विभागामार्फत ग्रामपंचायतींना वितरीत करण्यात आलेले लाल कार्ड म्हणजे संपूर्ण ग्रामपंचायत परिसरात अथवा सर्व स्त्रोतांचा पाण्याचा साठा दुषित झाला आहे. तो असुरक्षित झालेला आहे. असुरक्षिततेच्या कारणांकडे लक्ष देवून ते दूर करण्याची गरज आहे. लाल कार्ड हे त्या ग्रामपंचायतीस संभाव्य साथरोगांबाबत पूर्व सूचना देत असते. लाल कार्ड देण्यात आलेल्या त्रुटी दूर केल्या असता पाण्याची गुणवत्ता चांगली राखता येते.

८.४ सन २०२०-२०२१ या आर्थिक वर्षात मान्सूनपूर्व व मान्सूनपश्चात कालावधीमध्ये एकूण ३,९७,२६३ स्त्रोतांचे स्वच्छता सर्वेक्षण करण्यात आले.

८.५ पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमांतर्गत, ग्रामपंचायतीमधील ५ महिलांची निवड करून, महिलांना पाणी गुणवत्ता विषयक प्रशिक्षण देण्यात येते. सद्यःस्थितीत राज्यात एकूण ३५,२९५ ग्रामपंचायतीमधून (८६.९५ टक्के) १,६३,६६७ महिलांना (८०.६३ टक्के) पाणी गुणवत्ता विषयक प्रशिक्षण देण्यात आले आहे.

८.६ पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता तपासण्यासाठी सध्या राज्यात १ राज्यस्तरीय, ६ विभागीय, २८ जिल्हास्तरीय व १४३ उपविभागीय प्रयोगशाळा अशा एकूण १७७ प्रयोगशाळा भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणामार्फत कार्यरत आहेत व राज्यस्तरीय प्रयोगशाळा पुणे विभागीय प्रयोगशाळेमध्ये तात्पुरत्या स्वरूपात कार्यरत आहे. त्यामध्ये राज्यात उपलब्ध असलेल्या एकूण २,६५,०८१ नोंदित स्त्रोतांपैकी प्रत्यक्ष कार्यरत क्षेत्रीय स्तरावर स्त्रोतांची वर्षातून २ वेळा रासायनिक तपासणी व २ वेळा जैविक तपासणी केली जाते.

८.७ पाणी गुणवत्ता सर्वेक्षण व संनियंत्रण कार्यक्रमांतर्गत प्रयोगशाळेमध्ये प्राप्त नमुन्यांचे पृथःकरण करण्यात येऊन नमुन्यांचे अहवाल केंद्र शासनाच्या संकेत स्थळावर online नोंदी करण्यात येत आहेत. पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमांतर्गत प्रयोगशाळांमध्ये पृथःकरण करणाऱ्या नमुन्यांच्या तपासणी नुसार बाधित आढळलेल्या नमुन्यांचे अहवाल केंद्र शासनाच्या राष्ट्रीय पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमाची Online data entry करण्याचा अहवाल संबंधित उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी तथा अध्यक्ष पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण कक्ष, जिल्हा (WATSON), जिल्हा आरोग्य अधिकारी, तसेच संबंधित ग्रामपंचायत यांना कळविण्यात येते. बाधित आढळलेल्या उद्‌भवाची उपाययोजना तालुका आरोग्य अधिकारी तसेच संबंधित ग्रामपंचायत यांनी करावयाची असते. सर्व प्रयोगशाळांमध्ये शासन निर्णयानुसार शुल्क आकारून खाजगी नमुने तपासणीबाबत जनजागृती करण्यात येत आहे. पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमाची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता संनियंत्रणाची जबाबदारी जिल्हा पाणी गुणवत्ता सल्लागार, पाणी गुणवत्ता निरीक्षक यांना देण्यात आली आहे.

८.८ राज्यामध्ये नव्याने १ राज्यस्तरीय प्रयोगशाळा स्थापनेस मंजुरी देण्यात आली असून गेल्या वर्षी ३० जिल्हा प्रयोगशाळांचे बांधकाम पूर्ण झाले आहे. राज्यातील नवीन मंजूर असलेल्या राज्यस्तरीय प्रयोगशाळांचे बांधकाम प्रगतीपथावर आहे.

८.९ सद्यःस्थितीत, सप्टेंबर २०२१ अखेर पर्यंत राज्यातील पुणे, कोंकण, नाशिक, अमरावती, औरंगाबाद व नागपूर या सहा विभागीय तपासणी प्रयोगशाळांना NABL अधिस्विकृती नुतनीकरण प्रमाणपत्र (Renewal of Accreditation) व २७ जिल्हास्तरीय प्रयोगशाळांना नव्याने NABL अधिस्विकृती प्रमाणपत्र प्राप्त झाले आहे. तसेच चालू आर्थिक वर्षात उर्वरित १ जिल्हास्तरीय प्रयोगशाळेच्या व १४३ उपविभागीय प्रयोगशाळांच्या NABL अधिस्विकृतीची प्रक्रिया करण्याचे प्रस्तावित आहे. सन २०२०-२०२१ या आर्थिक वर्षात ७,२५,८९० पाणी नमुने भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेमार्फत तपासण्यात आले आहेत.

९. ग्रामीण पिण्याच्या पाण्याचा टंचाई कार्यक्रम :—

९.१ प्रत्येक जिल्ह्यात दरवर्षी पावसाळा संपल्यानंतर पाणी टंचाई (२० लिटर्स/दिन/व्यक्तीपेक्षा कमी) झालेल्या पर्जन्यमानाचा आढावा घेऊन १ कि.मी. क्षेत्रात ज्या गावांमध्ये/वाड्यांमध्ये पिण्याच्या पाण्याचे नियमित स्त्रोत आटले किंवा कमी झाल्याने दरडोई, प्रतिदिनी २० लिटर्सपेक्षा कमी पाणी पुरवठा होईल असा अंदाज आहे, अशा गावे/वाड्यांमध्ये पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करण्यासाठी जिल्हाधिकाऱ्यांकडून मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद व वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा यांच्याशी विचार विनिमय करून (१) ऑक्टोबर ते डिसेंबर, (२) जानेवारी ते मार्च, (३) एप्रिल ते जून अशा तीन स्वतंत्र तिमाहीसाठी टंचाई कृती आराखडे तयार करण्यात येतात. पिण्याच्या पाण्याच्या टंचाई निवारणार्थ खालील अनुज्ञेय उपाययोजनांपैकी योग्य त्या उपाययोजनेची निवड करण्यात येते.

(१) बुडक्या घेणे.

(२) विहिरी खोल करणे/गाळ काढणे.

(३) खाजगी विहिरी अधिग्रहीत करणे,

(४) टँकर/बैलगाड्यांव्दारे पाणी पुरवठा करणे.

(५) प्रगतीपथावरील पाणी पुरवठा योजनेची कामे तातडीने पूर्ण करणे.

(६) नळ योजनांची विशेष दुरुस्ती करणे,

(७) विंधण विहिरींची विशेष दुरुस्ती,

(८) नवीन विंधन विहिरी घेणे,

(९) तात्पुरत्या पूरक नळ योजना घेणे,

(१०) धरणामध्ये अथवा तलावामध्ये चर खणणे.

९.२ टँकरने पाणी पुरवठा करणे ही उपाययोजना अधिक खर्चिक व तात्पुरत्या स्वरूपाची आहे. जेथे अन्य उपाययोजना शक्य नाही, तेथेच ही उपाययोजना अनिवार्य ठरते. जिल्हाधिकाऱ्यांची खात्री पटल्यास टँकर लावण्यास मान्यता दिली जाते. दिनांक १ ऑक्टोबर, २००६ पासून पाणी टंचाई कार्यक्रमांतर्गत घेण्यात येणाऱ्या नळ योजनांची विशेष दुरुस्ती करणे, विंधण विहिरींची विशेष दुरुस्ती करणे. विहित आर्थिक व भौतिक निकषात न बसणाऱ्या टंचाई निवारक उपाययोजनांना शासन स्तरावर सचिव स्तरीय स्थायी समिती मार्फत मंजुरी देण्यात येते.

९.३ राज्यात दरवर्षी निर्माण होणाऱ्या पाणी टंचाईवर मात करण्यासाठी, गावात पिण्याच्या पाण्याची टंचाई निर्माण झाल्यानंतर, पाणी टंचाई कार्यक्रमाअंतर्गत कोणतीही उपाययोजना घेतल्यास त्याबरोबरच, पुढील वर्षी त्या गावात पिण्याच्या पाण्याची टंचाई निर्माण होऊ नये म्हणून, ग्रामस्तरावरुन जलसंधारणाच्या विविध उपाययोजनांबरोबरच शिवकालीन पाणी साठवण योजना, जलपुनर्भरण कार्यक्रम इत्यादी प्रतिबंधात्मक उपाययोजना ग्रामस्तरावर राबविण्याबाबतचे आदेश, दिनांक २७ फेब्रुवारी, २००८ च्या शासन निर्णयान्वये निर्गमित करण्यात आले आहे.

९.४ खाजगी टँकर्स व ट्रक्सचे दर पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय क्रमांक टंचाई-२०१८/प्र.क्र. १६७/पापु-१४, दिनांक १९-१२-२०१८ अन्वये खाजगी टँकर्स व ट्रक्सचे दर पुढीलप्रमाणे सुधारित करण्यात आले आहेत.

टँकर व ट्रकवरील टाकीची पाणी वहन करण्याची क्षमता व क्षेत्र	कमाल प्रतिदिन प्रति मे. टन भाडे (रुपये)	कमाल प्रति किलोमीटर प्रति मे. टन भाडे (रुपये)
सर्वसाधारण	२७०	३.४०
दुर्गम व अतिदुर्गम भागामध्ये अतितीव्र घाट असलेल्या ठिकाणी (३००० ते ५००० लिटर)	३३८	४.३०

वरीलप्रमाणे टँकरचे दर निर्धारित केले असले तरी, जिल्हाधिकाऱ्यांनी निविदा मागवून कमीत कमी दरात टँकर उपलब्ध करून घ्यावयाचे आहेत.

९.५ पाणी टंचाईविषयी उपाययोजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी जिल्हाधिकारी व विभागीय आयुक्तांचे वित्तीय मंजुरीचे अधिकार शासन निर्णय, दिनांक ४ मे, २०१६ अन्वये खालीलप्रमाणे सुधारित करण्यात आले आहेत—

अ.क्र.	उपाययोजनेचे नाव	जिल्हाधिकाऱ्यांचे अधिकार	विभागीय आयुक्तांचे अधिकार
(अ)	तात्पुरती पूरक नळ पाणी पुरवठा योजना	रु. २०.०० लक्ष पर्यंत	रु. ५०.०० लक्ष पर्यंत
(ब)	नळ पाणी पुरवठा योजनांची विशेष दुरुस्ती	रु. ३०.०० लक्ष पर्यंत	रु. ५०.०० लक्ष पर्यंत
(क)	जुन्या विहिरीची दुरुस्ती विहीरी खोल	रु. ०२.०० लक्ष पर्यंत	रु. ०३.०० लक्ष पर्यंत
(ड)	धरणामध्ये अथवा तलावामध्ये चर खणणे	रु. ०५.०० लक्ष पर्यंत	रु. १०.०० लक्ष पर्यंत
(इ)	पिण्याच्या पाण्याचे टँकर भरण्यासाठी आवश्यक ती तात्पुरती उपाययोजना.	रु. ००.५० लक्ष पर्यंत	रु. ०१.०० लक्ष पर्यंत
(ई)	बैलगाडीने पाणी पुरवठा करणे	प्रती दिन प्रती बैलगाडी रु. ५०० पर्यंत	

९.६ नागरी व ग्रामीण भागातील पिण्याच्या पाण्याच्या टंचाई निवारणार्थ पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागास प्रदान करण्यात आलेल्या आर्थिक मर्यादेपेक्षा जास्त किंमतीच्या तसेच विहित निकषात न बसणाऱ्या तातडीच्या उपाययोजनांना तातडीने प्रशासकीय मंजुरी देता यावी म्हणून प्रधान सचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली सचिवस्तरीय समिती स्थापन करण्यात आलेली आहे.

९.७ मागील तीन वर्षामध्ये टंचाई अंतर्गत घेतलेल्या विविध उपाययोजनांवर झालेला खर्च व हाताळलेली गावे व वाड्या यांची संख्या पुढीलप्रमाणे आहे.

(अ) विविध उपाययोजनांवर झालेला खर्च (रुपये कोटीत)

अ.क्र.	उपाययोजना	२०१८-२०१९	२०१९-२०२०	२०२०-२०२१
१.	टँकर/बैलगाडीने पाणी पुरवठा करणे	५३३.३७	६४.१७	१९.४६
२.	विहिर अधिग्रहीत करणे	१००.५६	१४.२१	१२.११
३.	विहिरी खोल करणे/गाळ काढणे	७.४८	४.०५	०.९८
४.	बुडकी घेणे	२.५	...	...
५.	विंधण विहिर/कुपनलिका घेणे	७२.१७	२२.१०	१७.४६
६.	नळ योजनांची विशेष दुरुस्ती करणे	११४.२२	९७.३३	८२.१२
७.	विंधण विहिरींची विशेष दुरुस्ती करणे	२.३०	२.८९	१.४७
८.	तात्पुरत्या पूरक नळ योजना घेणे	७०.१५	३१.४१	१४.०२
	एकूण ...	९०२.७५	२३६.१८	१४७.६२

(ब) विविध उपाययोजनेद्वारे टंचाई कार्यक्रमांतर्गत हाताळलेली गावे/वाड्या

अ.क्र.	उपाययोजना	२०१८-२०१९	२०१९-२०२०	२०२०-२०२१
१.	टँकर/बैलगाडीने पाणी पुरवठा करणे	७०१४	३६३३	१४५२
२.	विहिर अधिग्रहीत करणे	१०६८७	२८८४	२१५६
३.	विहिरी खोल करणे/गाळ काढणे	१२९४	३७०	५८
४.	बुडकी घेणे	४२	...	...
५.	विंधण विहिर/कुपनलिका घेणे	६२००	२६०२	१८२५
६.	नळ योजनांची विशेष दुरुस्ती करणे	२४१८	१७७७	१५६४
७.	विंधण विहिरींची विशेष दुरुस्ती करणे	२८४५	१६७४	१२५७
८.	तात्पुरत्या पूरक नळ योजना घेणे	५३२	३८८	२२८
	एकूण ...	३१०३२	१३३३७	८५४०

१०. निधीची उपलब्धता :—

१०.१ केंद्र शासनाकडून जल जीवन मिशन कार्यक्रमाखाली निधी प्राप्त होतो.

१०.२ सन २०१८-२०१९ मध्ये एकूण ६७८ गावे/वाड्यांच्या योजना सन २०१८-२०१९ मध्ये पूर्ण करण्याचे उद्दिष्ट होते. त्यापैकी माहे मार्च, २०१९ पर्यंत ३७४ गावे/वाड्यांचे उद्दिष्ट साध्य करण्यात आले असून, यासाठी केंद्र व राज्य हिस्सा मिळून एकूण रुपये ६५४.२६ कोटी (केंद्र रुपये २५८.४० कोटी व राज्य रुपये ३९५.८६ कोटी) इतका खर्च झालेला आहे. राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत सन २०१९-२०२० या आर्थिक वर्षाकरीता रु. २१८५ कोटी अर्थसंकल्पित करण्यात आला असून त्यापैकी डिसेंबर, २०१९ अखेर पर्यंत रु. २८१.८ कोटी निधी वितरित करण्यात आला आहे. सन २०१९-२०२० चा वार्षिक कृती आराखडा तयार करण्यात आला आहे व याप्रमाणे एकूण १०,०१७ नवीन पाणी पुरवठा योजनांना मान्यता दिली आहे.

१०.३ ग्रामीण भागात, पिण्याच्या पाण्याची टंचाई निवारणासाठी तात्पुरत्या उपाययोजना घेण्याकरिता केंद्र शासनाच्या नैसर्गिक आपत्ती निवारण निधीमधून निधी उपलब्ध केला जात आहे. हा निधी, विभागीय आयुक्त व जिल्हाधिकारी यांना सूपूर्द केला जातो.

१०.४ जिल्हा परिषदांमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या साधी विहिर, विंधण विहिर व नळ योजनांसाठी जिल्हा परिषदांना निधी मंजूर केला जातो. हा निधी जिल्हा परिषदांमार्फत ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांना वितरीत केला जातो. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांसाठी महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाला रोख निधी मंजूर केला जातो. स्वजलधारा कार्यक्रम आणि बाह्य सहाय्यित प्रकल्पाखालील निधी परस्पर गावांना प्राप्त होतो. देखभाल व दुरुस्ती आणि उपअभियानांतर्गत स्त्रोत बळकटीकरणासाठी राखून ठेवलेली तरतूद जिल्हा परिषदांना, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण व भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणांना स्वतंत्रपणे मुक्त करण्यात येते.

१०.५ पाणी पुरवठा योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी जिल्हा परिषदांमध्ये निर्माण केलेला विभाग/उपविभाग व भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेसाठी वेतन व वेतनेतर बाबींसाठी योजनेतर तरतूद केली जाते.

११. महाराष्ट्र सुवर्ण महोत्सवी ग्रामीण दलित वस्ती पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजना :—

११.१ राज्यातील ग्रामीण भागातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंबांना खाजगी नळजोडण्या व वैयक्तिक शौचालय सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी महाराष्ट्र सुवर्ण महोत्सवी ग्रामीण दलित वस्ती पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजना राबविण्यास पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या दिनांक १८-११-२०११ च्या शासन निर्णयान्वये शासनाची मान्यता देण्यात आली आहे. या योजनेंतर्गत ग्रामीण भागातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांना प्रति कुटुंब खाजगी नळ जोडणीसाठी रु. ४,००० तर, वैयक्तिक शौचालय बांधकामासाठी प्रति कुटुंब रु. ११,००० अनुदान अनुज्ञेय आहे.

११.२ या योजनेंतर्गत प्रकल्प प्रस्ताव तयार करतांना गावातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंबांचे सर्वेक्षण करून या कुटुंबाकडील सद्यःस्थितीतील खाजगी नळ जोडण्या व वैयक्तिक शौचालय यांच्या उपलब्धतेची तपासणी करण्यात येईल. ज्या कुटुंबांकडे खाजगी नळ जोडणी आहे, परंतु, वैयक्तिक शौचालय नाही किंवा वैयक्तिक शौचालय आहे, परंतु खाजगी नळ जोडणी नाही, तसेच, ज्या कुटुंबांकडे खाजगी नळ जोडणी व वैयक्तिक शौचालय या दोन्ही सुविधा उपलब्ध नाहीत अशा कुटुंबांना खाजगी नळ जोडण्या व वैयक्तिक शौचालय उपलब्ध करून देण्यासाठी विहित केलेल्या अनुदानाच्या आधारे, प्रकल्प प्रस्ताव तयार करण्यात येतील.

११.३ **ग्रामीण दलित वस्ती पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजनेंतर्गत घ्यावयाच्या गावांच्या निवडीसाठीचा प्राधान्यक्रम :—**

१. जिल्ह्यातील निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळालेली गावे, त्यापैकी ज्या गावांची अनुसूचित जाती व नवबौद्ध कुटुंबांची संख्या जास्त आहे.

२. निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळालेल्या गावांव्यतिरिक्त अन्य गावे, त्यापैकी ज्या गावांची अनुसूचित जाती व नवबौद्ध कुटुंबांची संख्या जास्त आहे.

३. जिल्ह्यातील निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळालेली गावे किंवा त्याव्यतिरिक्त अन्य गावांमध्ये संपूर्ण स्वच्छता कार्यक्रमांतर्गत वा अन्य कार्यक्रमांतर्गत अनुसूचित जाती व नवबौद्ध कुटुंबांसाठी बांधलेली शौचालये जी मोडकळीस आल्याने वापरण्यास अयोग्य आहेत, अशा शौचालयांची कामे या योजनेतून अनूज्ञेय राहतील.

४. केंद्राच्या स्वच्छ भारत अभियान अंतर्गत शौचालय सुविधा उपलब्ध होत असल्याने वैयक्तिक शौचालयांसाठी या योजनेंतर्गत फक्त जुनी कामे पूर्ण करून उर्वरित निधी वितरीत करण्यात येत आहे.

तक्ता क्रमांक-४

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

(रुपये हजारात)

अ.क्र.	तपशील		प्रत्यक्ष रकमा (प्रारुप) २०२०-२०२१	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२	सुधारित अंदाज (प्रस्तावित) २०२१-२०२२	अर्थसंकल्पीय अंदाज (प्रस्तावित) २०२२-२०२३
१	२		३	४	५	६
	प्रधान शीर्षवार सारांश :					
	ए – महसुली लेख्यावरील खर्च—					
	२०४९, व्याज प्रदाने ...	भारित	२२००९४	२५००००	२४००००	२५००००
	२२१५, पाणी पुरवठा व स्वच्छता ...	भारित	...	६०००	६०००	६०००
		दत्तमत	१८४३७२४९	५३८९९७६८	८२४४५००८	६०८०००००
	२२३५, सामाजिक सुरक्षा व कल्याण ...	दत्तमत	...	६००	६००	९००
	२४०६, वनीकरण व वन्यजीवन ...	दत्तमत	...	६८६	६८६	१०००
	२७०२, लहान पाटबंधारे ...	दत्तमत	३८०४६९	५२४७६५	५२४७६५	५४५४४३
	३४५१, सचिवालयीन - आर्थिक सेवा ...	दत्तमत	१२५३२०	३०९२४०	२१८५४०	२७२७३५
	एकूण – ए – महसुली लेख्यावरील खर्च...	**भारित**	**२२००९४**	**२५६०००**	**२४६०००**	**२५६०००**
		दत्तमत	**१८९४३०३८**	**५४७३५०५९**	**८३१८९५९९**	**६१६२००७८**
	एकूण ...		**१९१६३१३२**	**५४९९१०५९**	**८३४३५५९९**	**६१८७६०७८**
	बी – भांडवली लेख्यावरील खर्च—					
	४२१५, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यावरील भांडवली खर्च. ...	दत्तमत	...	२	२	२
	४४०२, मृद व जलसंधारण यावरील भांडवली खर्च. ...	भारित	२५०	५००	५००	१०००
		दत्तमत	२१४५५५	३१६१४०	३४७४९०	३५५७४४
	४७०२, लहान पाटबंधाऱ्यावरील भांडवली खर्च.	दत्तमत	...	...	...	१
	एकूण – बी – भांडवली लेख्यावरील खर्च...	**भारित**	**२५०**	**५००**	**५००**	**१०००**
		दत्तमत	**२१४५५५**	**३१६१४२**	**३४७४९२**	**३५५७४७**
	एकूण ...		**२१४८०५**	**३१६६४२**	**३४७९९२**	**३५६७४७**
	सी – ऋण शीर्षाखालील खर्च—					
	६२१५, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यासाठी कर्जे. ...	दत्तमत	...	२८६७८	५६२८६७८	१
	७६१०, शासकीय कर्मचारी इत्यादिंना कर्जे. ...	दत्तमत	२०५२	५०८१०	५०८१०	६२१५४
	एकूण – सी – ऋण शीर्षाखालील खर्च ...	**भारित**	**...**	**...**	**...**	**...**
		दत्तमत	**२०५२**	**७९४८८**	**५६७९४८८**	**६२१५५**
	एकूण ...		**२०५२**	**७९४८८**	**५६७९४८८**	**६२१५५**
	स्थूल बेरीज - पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग ...	**भारित**	**२२०३४४**	**२५६५००**	**२४६५००**	**२५७०००**
		दत्तमत	**१९१५९६४५**	**५५१३०६८९**	**८९२१६५७९**	**६२०३७९८०**
	एकूण ...		**१९३७९९८९**	**५५३८७१८९**	**८९४६३०७९**	**६२२९४९८०**

तक्ता क्रमांक ५

जल जीवन मिशन अंतर्गत पाणी गुणवत्ता बाधित गावे/वाड्यांची दिनांक १ एप्रिल २०२१ रोजी व सन २०२०-२०२१ मध्ये साध्य केलेल्या गावे// वाड्यांची माहिती ((IMIS वरील माहितीनुसार)

अ.क्र.	जिल्हा		दि. १ एप्रिल २०२० रोजी पाणी गुणवत्ता बाधित गावे/वाड्यांची संख्या	सन २०२०-२०२१ मध्ये साध्य केलेल्या गावे/वाड्यांची संख्या	दि. १ एप्रिल २०२१ रोजी पाणी गुणवत्ता बाधित गावे/वाड्यांची संख्या
१	२		३	४	५
१.	पालघर	...	...	...	...
२.	ठाणे	...	...	...	...
३.	रायगड	...	...	...	...
४.	रत्नागिरी	...	...	...	...
५.	सिंधुदूर्ग	...	...	...	...
	कोकण विभाग	**...**	**...**	**...**	**...**
६.	पुणे	...	...	...	...
७.	सातारा	...	...	...	...
८.	सांगली	...	...	...	...
९.	सोलापूर	...	१०	...	...
१०.	कोल्हापूर	...	...	...	...
	पुणे विभाग	**...**	**१०**	**...**	**...**
११.	नाशिक	...	६	२	४
१२.	धुळे	...	...	...	...
१३.	नंदूरबार	...	...	...	...
१४.	जळगाव	...	...	...	४१
१५.	अहमदनगर	...	...	...	...
	नाशिक विभाग	**...**	**६**	**२**	**४५**
१६.	औरंगाबाद	...	१	...	१
१७.	जालना	...	...	...	...
१८.	परभणी	...	...	...	...
१९.	हिंगोली	...	...	...	...
२०.	नांदेड	...	३	२	...
२१.	उस्मानाबाद	...	...	...	...
२२.	बीड	...	६	...	...
२३.	लातूर	...	...	...	...
	औरंगाबाद विभाग	**...**	**१०**	**२**	**१**
२४.	अमरावती	...	...	...	...
२५.	अकोला	....	...	...	...
२६.	वाशिम	...	...	...	...
२७.	बुलढाणा	...	३८	३०	...
२८.	यवतमाळ	...	...	...	...
	अमरावती विभाग	**...**	**३८**	**३०**	**...**
२९.	नागपूर	...	१३	६	...
३०.	वर्धा	...	३४	४	३
३१.	भंडारा	...	...	...	...
३२.	गोंदिया	...	...	...	...
३३.	चंद्रपूर	...	४३	१४	१
३४.	गडचिरोली	...	३	...	...
	नागपूर विभाग	**...**	**९३**	**२४**	**४**
	एकूण	**...**	**१५७**	**५८**	**५०**

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

तक्ता क्रमांक ६

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण नागरी व ग्रामीण मंडळ

ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम २०२२-२०२३ (सर्वसाधारण)

(रुपये लाखात)

अनु-क्रमांक	जिल्हा	सन १९९७-९८ ते २०२०-२१ या कालावधीतील एकूण योजना	पूर्ण झालेल्या योजना	समाविष्ट गावे/वाड्या (संख्या)	योजनेसाठी मार्च २०२१ अखेर झालेला एकूण खर्च	अपूर्ण योजना (प्रगती-पथावर)	अपूर्ण योजनेसाठी मार्च २०२१ अखेर झालेला खर्च	अपूर्ण योजने-साठी लागणारा आवश्यक निधी (२०२१-२२)	सन २०२२-२३ मधील अपेक्षित खर्च
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१.	ठाणे	९	४	२३/९	५४६५.५६	३	२३४१.२८	६८६.४६	३५५.००
२.	पालघर	६	३	४२५	१७८१६.७०	३	१३६.८७	७५३.५५	४९६.००
३.	रायगड	...	...	...	...	...	...	...	...
४.	रत्नागिरी	८	...	३८/२७०	५४३.४१	८	२७८७.४२	३४८४.९२	४३७७.४७
५.	सिंधुदूर्ग	१८४	१८२	२३३/२१६४	१३८७८.८८	२	९८९६.९१	६०७५.००	५०९५.७१
६.	पुणे	७३	११२	२६०/५७९	४०१६८.००	१९	१५५६८.०४	९२४१.०७	६९५०.४६
७.	सातारा	५०	४८	५०/४२९३	४२९३.३३	५	७५७६.१३	१२४५.२८	५२३.४१
८.	सांगली	९१	८२	२२२	५५९६५.१५	१५	१२३७१.७५	२३६७.१७	२४६०.१७
९.	कोल्हापूर	१४३	१३८	२००/१२८	१०९८०.४०	२	५८.३५	७५०.००	६२५०.००
१०.	सोलापूर	४८४	४७९	१२१४	१४६१०.०१	५	११४.२२	१२९०७.१८	९६८०.३८
११.	नाशिक	११९	११२	२१७/५५	३३२७०.८५	७	३४४.११	१६३५.००	३११५.००
१२.	जळगाव	१४९	१४०	८८	१३०७७.५७	९	१३०७७.५७	३७७०.५८	११३८.४५
१३.	धुळे	६०	५९	१	१९४७.६१	१	१९४७.००	३२६.००	१२७.७०
१४.	नंदूरबार	७	७	...	...	...	...	...	...
१५.	अहमदनगर	१३८	१२२	६०९/९११	६३९५७.३२	१६	२८२१६.७२	३०९९.०३	१२०८१.९९
१६.	औरंगाबाद	१०४	१०२	१७२	२५९६.८२	२	२६३२.५८	१२२.००	१००.००
१७.	जालना	८४	८२	८७	५२५१.२९	२	२०६२८.८३	५२२०.४८	१२३०२.११
१८.	बीड	११०	१०४	१९७	१८५६४.९६	६	...	१६११.१६	४७०.००
१९.	नांदेड	६२	५८	८४/१६	८११.४८	३	८१७५.६५	४०७.०४	२७८.००
२०.	परभणी	६९	६७	१३६/१	१२९३९.४९	२	४११४.९६	१४०८.३५	८५७.८२
२१.	हिंगोली	३४	३३	१०७/१४	११०७९.८०	१	५४०.९४	७२.४६	...
२२.	लातूर	...	...	...	...	...	...	...	...
२३.	उस्मानाबाद	५९	५८	९६	९०७२.५१	३	६९८.८८	७६.९६	...
२४.	नागपूर	१६३	१६३	२४०/२	१८३६३.२६	१२	३२१३९.३९	४१०५.९८	२४७०.००
२५.	गोंदिया	५०	५०	२४३/९५	१५१५७.३५	...	३०.८४	६६.५५	९३.००
२६.	भंडारा	८०	८०	१५९/५	१३४४७.१७	...	११५.५५	१२१.९०	५६.५०
२७.	चंद्रपूर	१३९	१३५	४१६/३	३०१६५.०२	१०	९८७९.३१	३४१५.००	१७४६.००
२८.	गडचिरोली	४९	४६	८७	४८६१.०१	४	२४३१.५४	५५०.००	१०५.००
२९.	वर्धा	१४२	१४१	१५४	११५५९.३६	१	७९७.७४	१२४.१९	...
३०.	अमरावती	७	६	९	१९०.४७	...	...	...	...
३१.	यवतमाळ	१	१	२	१५.०८	...	...	...	...
३२.	अकोला	८७	८७	३८७	२२५५१.३२	...	२२५५१.३२	...	...
३३.	बुलढाणा	६	२	१५९	२८७८.६०	४	२८८९१.९०	२८७६.१४	...
३४.	वाशिम	२२४	२२०	४११	१६३२९.४५	४	१४२.८८	१६७५.७२	३८०२.१८
	एकूण ...	**२९९१**	**२९२३**	**६७२६/८५४५**	**४७१८०९.२३**	**१४९**	**२२८२८८.६८**	**६८१९५.१७**	**७४९३२.३५**

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

तक्ता क्रमांक ७

ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम २०२२-२३ (विशेष घटक योजना)

(रुपये लाखात)

अनु-क्रमांक	जिल्हा	सन १९९८-९९ ते २०२०-२१ या कालावधीतील एकूण योजना	पूर्ण झालेल्या योजना	समाविष्ट गावे/वाड्या (संख्या)	योजनेसाठी मार्च २०२० अखेर झालेला एकूण खर्च	अपूर्ण योजना (प्रगती-पथावर)	अपूर्ण योजनेसाठी मार्च २०२० अखेर झालेला खर्च	अपूर्ण योजनेसाठी लागणारा आवश्यक निधी (२०२१-२२)	सन २०२२-२३ मधील अपेक्षित खर्च
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१.	ठाणे	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२.	पालघर	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
३.	रायगड	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
४.	रत्नागिरी	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
५.	सिंधुदूर्ग	४	४	४/१०	६५.८६	...	...	...	...
६.	पुणे	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
७.	सातारा	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
८.	सांगली	४०	४०	४०	३१०.७०	...	...	...	...
९.	कोल्हापूर	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
१०.	सोलापूर	१०	१०	१०	४५५.४२	...	...	...	...
११.	नाशिक	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
१२.	जळगाव	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
१३.	धुळे	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
१४.	नंदूरबार	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
१५.	अहमदनगर	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
१६.	औरंगाबाद	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
१७.	जालना	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
१८.	बीड	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
१९.	नांदेड	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२०.	परभणी	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२१.	हिंगोली	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२२.	लातूर	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२३.	उस्मानाबाद	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२४.	नागपूर	१	१	१	२७.०३	...	...	...	...
२५.	भंडारा	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२६.	गोंदिया	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२७.	चंद्रपूर	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२८.	गडचिरोली	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
२९.	वर्धा	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
३०.	अमरावती	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
३१.	यवतमाळ	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
३२.	अकोला	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
३३.	बुलढाणा	...	...	...	...	निरंक	...	...	...
३४.	वाशिम	७३	६०	६९	१९५.७८	१३	१२.३३	२००.००	३७.६७
	एकूण ...	१२८	११५	१२४/१०	१०५४.७९	१३	१२.३३	२००.००	३७.६७

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

तक्ता क्रमांक ८

ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम २०२२-२३ (आदिवासी उपाययोजना)

(रुपये लाखात)

अनु-क्रमांक	जिल्हा	सन १९९८-९९ ते २०२०-२१ या कालावधीतील एकूण योजना	पूर्ण झालेल्या योजना	समाविष्ट गावे/वाड्या (संख्या)	योजनेसाठी मार्च २०२० अखेर झालेला एकूण खर्च	अपूर्ण योजना (प्रगती-पथावर)	अपूर्ण योजनेसाठी मार्च २०२० अखेर झालेला खर्च	अपूर्ण योजने-साठी लागणारा आवश्यक निधी (२०२१-२२)	सन २०२२-२३ मधील अपेक्षित खर्च
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१.	ठाणे	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
२.	पालघर	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
३.	रायगड	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
४.	रत्नागिरी	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
५.	सिंधुदूर्ग	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
६.	पुणे	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
७.	सातारा	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
८.	सांगली	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
९.	कोल्हापूर	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
१०.	सोलापूर	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
११.	नाशिक	७	७	...	२६४.०३	...	...	...	...
१२.	जळगाव	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
१३.	धुळे	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
१४.	नंदूरबार	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
१५.	अहमदनगर	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
१६.	औरंगाबाद	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
१७.	जालना	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
१८.	बीड	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
१९.	नांदेड	७	७	१२	१३७.११	...	...	...	...
२०.	परभणी	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
२१.	हिंगोली	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
२२.	लातूर	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
२३.	उस्मानाबाद	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
२४.	नागपूर	४	४	४	३०१.२९	...	...	...	...
२५.	भंडारा	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
२६.	गोंदिया	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
२७.	चंद्रपूर	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
२८.	गडचिरोली	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
२९.	वर्धा	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
३०.	अमरावती	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
३१.	यवतमाळ	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
३२.	अकोला	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
३३.	बुलढाणा	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
३४.	वाशिम	...	...	...	निरंक	...	...	...	...
	एकूण ...	१८	१८	१७	७०२.४३	...	...	...	...

तक्ता क्रमांक ९

जिल्हा परिषदांकडील पाणी पुरवठा विभागातील कर्मचारी वर्गाचा तपशील

अनुक्रमांक	पदनाम	६ व्या वेतन आयोगातील वेतनश्रेणी (वेतन बँड	+ ग्रेड वेतन)	७ व्या वेतन आयोगातील सुधारित वेतनश्रेणी (Pay Level in Revised Pay Matrix)	मंजूर पदे
१	२	३		४	५
	राजपत्रित गट—अ				
१.	कार्यकारी अभियंता	१५,६००–३९,१००	६,६००	S-२३ : ६७७००-२०८७००	३४
२.	उपअभियंता (स्थापत्य)	१५,६००–३९,१००	५,४००	S-२० : ५६१००-१७७५००	२०७
३.	उपअभियंता (यांत्रिकी)	१५,६००–३९,१००	५,४००	S-२० : ५६१००-१७७५००	६७
	राजपत्रित गट—ब				
४.	सहायक भू-वैज्ञानिक	९,३००–३४,८००	५,०००	S-१९ : ५५१००-१७५१००	३३
५.	कनिष्ठ भू-वैज्ञानिक	९,३००–३४,८००	४,९००	S-१६ : ४४९००-१४२४००	६८
	अराजपत्रित गट—क				
६.	कनिष्ठ अभियंता (स्थापत्य)	९,३००–३४,८००	४,३००	S-१४ : ३८६००-१२२८००	११७२
७.	कनिष्ठ अभियंता (यांत्रिकी)	९,३००–३४,८००	४,३००	S-१४ : ३८६००-१२२८००	१०१
८.	सहायक लेखाधिकारी	९,३००–३४,८००	४,३००	S-१४ : ३८६००-१२२८००	३४
९.	कक्ष अधिकारी	९,३००–३४,८००	४,३००	S-१४ : ३८६००-१२२८००	३४
१०.	आरेखक	५,२००–२०,२००	२,८००	S-१० : २९२००-९२३००	३४
११.	सहायक आवेदक	५,२००–२०,२००	२,४००	S-८ : २५५००-८११००	६७
१२.	वरिष्ठ सहायक	५,२००–२०,२००	२,४००	S-८ : २५५००-८११००	३७१
१३.	वरिष्ठ सहायक (लेखा)	५,२००–२०,२००	२,४००	S-८ : २५५००-८११००	३४
१४.	यांत्रिकी	५,२००–२०,२००	२,४००	S-७ : २१७००-६९१००	३४
१५.	वायु संपिडक चालक	५,२००–२०,२००	२,०००	S-७ : २१७००-६९१००	६६
१६.	जॅक हॅमर ड्रिलर	५,२००–२०,२००	२,०००	S-७ : २१७००-६९१००	६६
१७.	रिंगमन	५,२००–२०,२००	२,४००	S-७ : २१७००-६९१००	३४
१८.	कनिष्ठ सहायक	५,२००–२०,२००	१,९००	S-६ : १९९००-६३२००	५७७
१९.	संगणक	५,२००–२०,२००	१,९००	S-६ : १९९००-६३२००	३३
२०.	वाहन चालक	५,२००–२०,२००	१,९००	S-६ : १९९००-६३२००	२३९
	अराजपत्रित गट—ड				
२१.	नाईक	४,४४०–७,४४०	१,६००	S-३ : १६६००-५२४००	२०
२२.	परिचर/शिपाई	४,४४०–७,४४०	१,३००	S-१ : १५०००-४७६००	५७४
२३.	चौकीदार	४,४४०–७,४४०	१,३००	S-१ : १५०००-४७६००	२०
२४.	मदतनीस	४,४४०–७,४४०	१,३००	S-१ : १५०००-४७६००	२२
				(अ ब क ड) एकूण	३९४१

स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण)

१. कार्यक्रमाचे स्वरूप :-

राज्यात दिनांक २ ऑक्टोबर, २०१४ पासून स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) ही केंद्र पुरस्कृत महत्वाकांक्षी योजना पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागांतर्गत राबविण्यात येत आहे.

सन २०१२ मध्ये झालेल्या पायाभूत सर्वेक्षणानुसार, महाराष्ट्रातील एकूण १,१०,५५,४६२ कुटुंबांपैकी ६०,४२,९१३ कुटुंबांकडे वैयक्तिक शौचालये नव्हती. अशा कुटुंबांपैकी दारिद्र्य रेषेखालील सर्व कुटुंबे व दारिद्र्यरेषेवरील अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, लघु शेतकरी, सिमान्त शेतकरी, भूमिहीन शेतमजूर, शारीरिकदृष्ट्या अपंग आणि महिला कुटुंब प्रमुख यांनी, वैयक्तिक स्वच्छतागृह बांधून वापर सुरू केल्यास, रु. ४६०० इतके प्रोत्साहन पर अनुदान केंद्र व राज्य शासनाकडून देण्यात येत होते. दिनांक २ ऑक्टोबर, २०१४ पासून केंद्र शासनाने निर्मल भारत अभियानाचे नामकरण स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) असे केले. केंद्र शासनाने ऑक्टोबर, २०१५ मध्ये वैयक्तिक शौचालयांच्या प्रोत्साहन अनुदानाच्या हिस्स्यामध्ये ७५:२५ (केंद्र व राज्य) वरून ६०:४० (केंद्र व राज्य) असा बदल केला आहे. त्यानुसार वैयक्तिक शौचालयाच्या लाभार्थी घटकांना रु. १२००० (केंद्र हिस्सा रु. ७२०० व राज्य हिस्सा रु. ४८००) प्रोत्साहन अनुदान देण्यात येत आहे.

स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) संकेतस्थळावरील नोंदीनुसार सन २०१२ च्या पायाभूत सर्वेक्षणातील शौचालये नसलेल्या कुटुंबांपैकी एकूण ५९,३८,३३६ पात्र कुटुंबांना शौचालय सुविधा उपलब्ध करण्यात आली आहे. दिनांक १८ एप्रिल, २०१८ रोजी संपूर्ण ग्रामीण महाराष्ट्र राज्य पायाभूत सर्वेक्षणानुसार हागणदारीमुक्त झाल्याचे घोषित करण्यात आले आहे. त्यानंतर पायाभूत सर्वेक्षणातून सुटलेली कुटुंबे (LOB) , पायाभूत सर्वेक्षणाबाहेरील व वैयक्तिक शौचालय सुविधा उपलब्ध नाहीत अशी कुटुंबे (NOLB) आणि पहिल्या टप्प्यामधून सुटलेली व नव्याने निर्माण झालेली कुटुंबे (New IHHL) या घटकांच्या वैयक्तिक शौचालयांची बांधकामे पूर्ण करण्यात आली आहेत.

अ.क्र.	वर्ष		LOB अंतर्गत बांधलेली शौचालये	NOLB अंतर्गत बांधलेली शौचालये	New IHHL अंतर्गत बांधलेली शौचालये	एकूण
१.	२०१८-१९	...	२,७५,८८९	...	...	२,७५,८८९
२.	२०१९-२०	...	४,०८,०५१	२,५०,०९७	...	६,५८,१४८
३.	२०२०-२१	...	१२,०५९	१,०२,९८७	१,१५,२७४	२,३०,३२०
४.	२०२१-२२ (दि. २०-०१-२०२१)	...	०४	८१	५०,४६७	५०५५२
	एकूण ...	...	६,९६,००३	३,५३,१६५	१,६५,७४१	१२,१४,९०९

सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षात स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) अंतर्गत दिनांक २० जानेवारी २०२२ अखेर पर्यंत एकूण ५०,५५२ वैयक्तिक शौचालये बांधण्यात आलेली आहेत. २०२१-२२ या आर्थिक वर्षात डिसेंबर अखेर पर्यंत केंद्र हिस्सा रु. ३२८३.९२ लक्ष व राज्य हिस्सा रु. १९८७.०६ लक्ष रुपये असा एकूण रु. ५२७०.९८ लक्ष खर्च झालेला आहे. स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) योजनेंतर्गत, सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षासाठी सर्वसाधारण घटक, अनुसूचित जाती घटक व अनुसूचित जमाती घटक या तीन घटकांच्या केंद्र हिश्श्यापोटी अनुक्रमे रु. ७७३५०.७१ लक्ष, रु. १९५०.०० लक्ष व रु. १८३६.०० लक्ष इतका निधी व राज्य हिश्श्यापोटी अनुक्रमे रु. ४००००.००, लक्ष रु. १३००.०० लक्ष व रु. ६००.०० लक्ष इतका निधी अर्थसंकल्पित करण्यात आलेला आहे.

स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) टप्पा-२ :-

केंद्र शासनाने जुलै-२०२० मध्ये स्वच्छ भारत मिशन टप्पा-२ च्या (२०२०-२१ ते २०२४-२५) मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या असून, सदर मार्गदर्शक सूचनांनुसार या योजनेंतर्गत कार्यवाही करावयाची आहे. संपूर्ण ग्रामीण स्वच्छता व स्वच्छता शाश्वत टिकविण्याच्या अनुषंगाने स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) दुसऱ्या टप्प्यांतर्गत ग्रामीण भागातील घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापनाचे नियोजन करण्यात येत आहे.

राज्य मंत्रीमंडळाच्या दि. २८ जूलै, २०२१ च्या बैठकीत राज्यात केंद्र पुरस्कृत स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण), टप्पा-२ ही योजना आर्थिक वर्ष २०२०-२१ ते २०२४-२५ या कालावधीत राबविण्यास मान्यत देण्यात आली आहे. त्याअंतर्गत एकूण रु. १०७७१३८.४८ लक्ष इतक्या रक्कमेचा प्रकल्प अंमलबजावणी आराखडा तयार करण्यात आला आहे. त्यानुषंगाने स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण), टप्पा-२ च्या अंमलबजावणीबाबत, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या दि. ११ ऑक्टोबर, २०२१ च्या शासन निर्णयान्वये मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत. सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षात २११७३ गावांतील घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापनाची (SLWM) कामे घेण्याचे नियोजन करण्यात आलेले आहे. सांडपाणी व घनकचरा व्यवस्थापनांतर्गत दि. २४-०१-२०२२ अखेर पर्यंत १३,२१२ गावांचे प्रारूप आराखडे तयार करण्यात आलेले आहेत. त्यांपैकी ११,११६ गावांची अंदाजपत्रके करण्यात आलेली आहेत. १०,१६४ गावातील कामांना तांत्रिक मान्यता, ९०८१ कामांना प्रशासकीय मान्यता, ४२९६ कामांना कार्यादेश देण्यात आलेले आहेत. २५९४ गावांत प्रत्यक्ष कामे सुरू झालेली आहेत.

शाळा व अंगणवाड्यांमध्ये शौचालये बांधण्याची जबाबदारी ही अनुक्रमे शालेय शिक्षण व क्रिडा विभागाकडे आणि महिला व बालविकास विभागाकडे सोपविण्यात आली आहे.

स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) अंतर्गत घटकनिहाय निधीची विगतवारी खालील तक्त्यात दर्शविली आहे—

अ. क्र.	घटक	विवरण	निधीची विगतवारी		
			केंद्र हिस्सा	राज्य हिस्सा	लाभार्थी हिस्सा
१.	माहिती, शिक्षण, संवाद, सुरुवातीची कामे, क्षमता बांधणी (IEC)	एकूण प्रकल्पाच्या ५ टक्के पर्यंत (३ टक्के पर्यंत निधी राज्य/जिल्हा स्तराकरिता व २ टक्के पर्यंत निधी केंद्र स्तराकरिता)	६० टक्के	४० टक्के	०० टक्के
२.	प्रशासकीय खर्च	एकूण प्रकल्प किंमतीच्या १ टक्के पर्यंत	६० टक्के	४० टक्के	०० टक्के
३.	फिरता निधी	एकूण प्रकल्प किंमतीच्या ५ टक्के (प्रती जिल्हा रु. १.५० कोटीपर्यंत)	६० टक्के	४० टक्के	०० टक्के
४.	वैयक्तिक शौचालय	तरतुदीनुसार सर्वांना सहभागी करून घेण्यासाठी प्रत्यक्ष देण्यात येणारे एकूण प्रति शौचालय अनुदान रु. १२,०००/–	रु. ७,२००/– ६० टक्के	रु. ४,८००/– ४० टक्के	... ०० टक्के

अ. क्र.	घटक	विवरण	निधीची विगतवारी		
			केंद्र हिस्सा	राज्य हिस्सा	लाभार्थी हिस्सा
५.	सार्वजनिक शौचालय/ सामुदायिक शौचालय (CSC)	तरतुदीनुसार सर्वांना सहभागी करून घेण्यासाठी प्रत्यक्ष येणारा एकूण खर्च (प्रती रुपये तीन लाखाच्या मर्यादेत)	६० टक्के	४० टक्के	३० टक्के CSC करिता मंजूर ३ लक्ष रकमेपैकी ३०% हिस्सा संबंधित ग्रामपंचायतीने १५ व्या वित्त आयोगातून उपलब्ध करावा. उर्वरित ७०% रक्कम केंद्र व राज्य हिस्स्यात ६०:४० प्रमाणात लागू राहील.
६.	ग्रामपंचायत स्तरावरील घनकचरा/ सांडपाणी व्यवस्थापन (भांडवली किंमत)	५००० पर्यंत लोकसंख्या गावांकरिता घनकचरा व्यवस्थापनाकरिता रु. ६० प्रति व्यक्ती सांडपाणी व्यवस्थापनाकरिता रु. २८० प्रति व्यक्ती	६० टक्के	४० टक्के	३० टक्के स्वच्छ भारत अभियान (ग्रा) टप्पा-२ अंतर्गत घनकचरा/ सांडपाणी व्यवस्थापन करिता अनुज्ञेय अनुदानातून कामासाठी लागणाऱ्या मजुरीची रक्कम (मजुरी भाग मनरेगा वा इतर स्त्रोतातून) वजा केल्यानंतर, उरणाऱ्या रक्कमेकरिता सदर ग्रामपंचायतीने १५ व्या वित्त आयोगातून ३० टक्के तरतूद भागवावयाची आहे. उर्वरित ७० टक्के रक्कम केंद्र व राज्य हिस्स्यात ६०:४० प्रमाणात लागू राहील.
		५००० पेक्षा जास्त लोकसंख्या गावांकरिता घनकचरा व्यवस्थापनाकरिता रु. ६० प्रति व्यक्ती सांडपाणी व्यवस्थापनाकरिता रु. २८० प्रति व्यक्ती	६० टक्के	४० टक्के	
७.	जिल्हास्तरावरील घनकचरा/ सांडपाणी व्यवस्थापन	प्लॅस्टीक कचरा व्यवस्थापन युनिटकरीता रु. १६.०० लक्षपर्यंत (प्रत्येक तालुक्यामध्ये १)	६० टक्के	४० टक्के	०० टक्के
		मैला गाळ व्यवस्थापन प्रति व्यक्ती रु. २३० पर्यंत	६० टक्के	४० टक्के	०० टक्के
		गोबरधन प्रकल्प रु. ५०.०० लक्षपर्यंत (प्रति जिल्हास्तरावर १)	६० टक्के	४० टक्के	०० टक्के

३. संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान :-

ग्रामीण जनतेचे आरोग्यमान उंचावण्यासाठी सन २०००-२००१ पासून संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान राबविण्यात येत आहे. या अभियानांतर्गत जन जागृतीचा व्यापक कार्यक्रम अंमलात आणण्यात आला. त्यामधून लोकांच्या पुढाकारामध्ये शासनाचा सहभाग असा नवीन विचार विकास योजनांना देण्यात आला. लोकांना प्रोत्साहन देण्यासाठी या अभियानांतर्गत राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धा सुरु केली आहे. या अभियानास लोकांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाल्याने, हा कार्यक्रम आता कायमस्वरुपी राबविण्यात येत आहे.

शासन निर्णय क्रमांक संगाग्रा-२०१९/प्र.क्र. ८७/पापु-१६, दिनांक २३ जुलै, २०१९ अन्वये संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानाबाबत सुधारित मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत. यानुसार संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानातील राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धेअंतर्गत प्रत्येक ग्रामपंचायतीतील उत्कृष्ट प्रभागाला व जिल्हा परिषद गट स्तर, जिल्हा परिषद स्तर, विभाग स्तर व राज्य स्तरावर पात्र ग्रामपंचायतींना पुरस्कार देण्यात येतात. सदर अभियानाच्या राष्ट्रपिता महात्मा गांधी स्वच्छ जिल्हा परिषद व स्वच्छ पंचायत समिती स्पर्धेअंतर्गत राष्ट्रपिता महात्मा गांधी स्वच्छ जिल्हा परिषद व स्वच्छ पंचायत समिती पुरस्कार प्रदान करण्यात येतात.

तसेच सदर अभियानांतर्गत सांडपाणी व्यवस्थापन, पाणी गुणवत्ता व पाणी व्यवस्थापन आणि शौचालय व्यवस्थापन या स्पर्धांमध्ये पात्र ठरणाऱ्या ग्रामपंचायतींना जिल्हा, विभाग व राज्यस्तरावर विशेष पुरस्कारही प्रदान करण्यात येतात. संत गाडगेबाबा सन २०२१-२०२२ या वर्षाकरिता ग्राम स्वच्छता अभियानाकरिता रु. ५५००.०० लक्ष इतका निधी अर्थसंकल्पित करण्यात आलेला आहे.

४. महाराष्ट्र सुवर्ण महोत्सवी ग्रामीण दलित वस्ती पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजना :-

राज्यातील ग्रामीण भागातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंबांना खाजगी नळजोडण्या व वैयक्तिक शौचालय सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी महाराष्ट्र सुवर्ण महोत्सवी ग्रामीण दलित वस्ती पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजना राबविण्यास पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या दिनांक १८ नोंव्हेंबर, २०११ च्या शासन निर्णयान्वये शासनाची मान्यता देण्यात आली आहे. या योजनेंतर्गत ग्रामीण भागातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांना प्रति कुटुंब खाजगी नळ जोडणीसाठी रु. ४,००० तर, वैयक्तिक शौचालय बांधकामासाठी प्रति कुटुंब रु. ११,००० अनुदान अनुज्ञेय आहे.

या योजनेंतर्गत प्रकल्प प्रस्ताव तयार करताना गावातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंबाचे सर्वेक्षण करून या कुटुंबाकडील सद्यःस्थितीतील खाजगी नळ जोडण्या व वैयक्तिक शौचालय यांच्या उपलब्धतेची तपासणी करण्यात येईल. ज्या कुटुंबांकडे खाजगी नळ जोडणी आहे, परंतु, वैयक्तिक शौचालय नाही किंवा वैयक्तिक शौचालय आहे, परंतु खाजगी नळ जोडणी नाही, तसेच, ज्या कुटुंबांकडे खाजगी नळ जोडणी व वैयक्तिक शौचालय या दोन्ही सुविधा उपलब्ध नाहीत अशा कुटुंबांना खाजगी नळ जोडण्या व वैयक्तिक शौचालय उपलब्ध करून देण्यासाठी विहित केलेल्या अनुदानाच्या आधारे, प्रकल्प प्रस्ताव तयार करण्यात येतील.

५. ग्रामीण दलित वस्ती पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजनेंतर्गत घ्यावयाच्या गावांच्या निवडीसाठीचा प्राधान्यक्रम :-

१. जिल्ह्यातील निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळालेली गावे, त्यापैकी ज्या गावांची अनुसूचित जाती व नवबौद्ध कुटुंबांची संख्या जास्त आहे.

२. निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळालेल्या गावांव्यतिरिक्त अन्य गावे, त्यापैकी ज्या गावांची अनुसूचित जाती व नवबौद्ध कुटुंबांची संख्या जास्त आहे.

३. जिल्ह्यातील निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळालेली गावे किंवा त्या व्यतिरिक्त अन्य गावांमध्ये संपूर्ण स्वच्छता कार्यक्रमांतर्गत वा अन्य कार्यक्रमांतर्गत अनुसूचित जाती व नवबौद्ध कुटुंबांसाठी बांधलेली शौचालये जी मोडकळीस आल्याने वापरण्यास अयोग्य आहेत, अशा शौचालयांची कामे या योजनेतून अनुज्ञेय राहतील. केंद्राच्या स्वच्छ भारत अभियान अंतर्गत शौचालय सुविधा उपलब्ध होत असल्याने वैयक्तिक शौचालयांसाठी या योजनेंतर्गत फक्त जुनी कामे पूर्ण करून उर्वरित निधी वितरीत करण्यात येत आहे.

तक्ता क्रमांक-१०

ग्रामीण स्वच्छता कार्यक्रम

(दोन) वित्तीय आवश्यकता : (रुपये हजारात)

अ.क्र.	तपशील	झालेला खर्च, २०१८-२०१९			अर्थसंकल्पीय अंदाज, २०१९-२०२०			सुधारित अंदाज २०१९-२०२० प्रस्तावित			अर्थसंकल्पीय अंदाज, २०२०-२०२१ प्रस्तावित		
		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
(अ)	कार्याचे वर्गीकरण–												
	ग्रामीण स्वच्छता कार्यक्रम...	...	१४७४४६०३	१४७४४६०३	...	३१८५०१०५	३१८५०१०५	...	२१३६१६५१	२१३६१६५१	...	२१९५७५०१	२१९५७५०१
	एकूण (अ) स्थूल बेरीज	...	१४७४४६०३	१४७४४६०३	...	३१८५०१०५	३१८५०१०५	...	२१३६१६५१	२१३६१६५१	...	२१९५७५०१	२१९५७५०१
	वजा–वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण (अ) निव्वळ बेरीज	...	१४७४४६०३	१४७४४६०३	...	३१८५०१०५	३१८५०१०५	...	३१८१०७०५	३१८१०७०५	...	३२९७४६०१	३२९७४६०१
(ब)	उद्दिष्टवार वर्गीकरण–												
१.	सांडपाणी व्यवस्थापन नाबार्ड (मालिका १९)	...	...	...	...	९८५००	९८५००	...	५९१००	५९१००	...	१	१
२.	ग्रामीण दलित वस्ती योजना ...	...	१५६८१.७	१५६८१.७	...	१	१	...	१	१	...	५००००	५००००
३.	स्वच्छ भारत मिशन ...	...	१४६३३३२६	१४६३३३२६	...	३१२०५१०४	३१२०५१०४	...	२१००००००	२१००००००	...	२१३५७५००	२१३५७५००
४.	संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान ...	...	९५५९५	९५५९५	...	५४६५००	५४६५००	...	३०२५५०	३०२५५०	...	५५००००	५५००००
	एकूण–(ब) स्थूल बेरीज	...	१४७४४६०३	१४७४४६०३	...	३१८५०१०५	३१८५०१०५	...	२१३६१६५१	२१३६१६५१	...	२१९५७५०१	२१९५७५०१
	वजा–वसुली +B	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण–(ब) निव्वळ बेरीज	...	१४७४४६०३	१४७४४६०३	...	३१८५०१०५	३१८५०१०५	...	३१८१०७०५	३१८१०७०५	...	३२९७४६०१	३२९७४६०१
(क)	वित्तीय व्यवस्थेची साधने–												
	प्रधान शीर्ष–२२१५												
	पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण–(क) स्थूल बेरीज	...	१४७४४६०३	१४७४४६०३	...	३१८५०१०५	३१८५०१०५	...	३१८१०७०५	३१८१०७०५	...	३२९७४६०१	३२९७४६०१
	वजा–वसुली	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण–(क) निव्वळ बेरीज	...	१४७४४६०३	१४७४४६०३	...	३१८५०१०५	३१८५०१०५	...	३१८१०७०५	३१८१०७०५	...	३२९७४६०१	३२९७४६०१

नागरी पाणी पुरवठा व मलनिःसारण कार्यक्रम

१. महाराष्ट्र सुजल व निर्मल अभियान :—

राज्यातील शहरांमध्ये पाणी पुरवठा व स्वच्छतेच्या मूलभूत सुविधांमध्ये सुधारणा करण्याबाबतचे महत्त्व विचारात घेऊन महाराष्ट्र राज्याच्या सुवर्ण जयंती वर्षानिमित्त ''**महाराष्ट्र सुजल व निर्मल अभियान"** राबविण्याचा शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, नापापु-२००८/प्र.क्र. ०१/पापु-२२, दिनांक २२ ऑक्टोबर २००८ च्या शासन निर्णयान्वये घेण्यात आला आहे. नागरी पाणी पुरवठा, मलनिःसारण, शौचालय बांधकाम व घनकचरा व्यवस्थापना-संदर्भात पर्याप्त, गुणवत्तापूर्ण सेवा किफायतशीर सेवाशुल्कामध्ये उपलब्ध करून देणे व विविध तांत्रिक, आर्थिक व व्यवस्थापकीय सुधारणा करण्याचे उद्दिष्ट निर्धारित करून राज्यातील सर्व नागरिकांना पाणी पुरवठा व मलनिःसारणाच्या सर्वव्यापक सुविधा निश्चितपणे उपलब्ध करून देणे हा महाराष्ट्र सुजल व निर्मल अभियानाचा मुख्य उद्देश आहे.

राज्य शासनाने आमुलाग्र बदल करून घेतलेल्या या निर्णयाद्वारे पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा करण्यासाठी आणि यामध्ये तांत्रिक, आर्थिक व पर्यावरणात्मक शाश्वतता आणण्यासाठी राज्यातील नागरी संस्थांना तांत्रिक, व्यवस्थापकीय व वित्तीय सहाय्य उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे. **"महाराष्ट्र सुजल व निर्मल अभियान"** हे नागरी पाणी पुरवठा व स्वच्छता सेवा संदर्भात राज्याने तयार केलेल्या कार्य आराखड्याचाच अविभाज्य भाग आहे. नागरी संस्थांची आर्थिक स्थिती चांगली नसल्यामुळे पाणी पुरवठा व मलनिःसारण योजनांसाठी शासकीय अनुदानाव्यतिरिक्त कर्ज उपलब्ध होऊ शकत नाही. तसेच वित्तीय संस्था व खुल्या बाजारातून सुद्धा कर्ज उभारण्या इतपत त्यांची स्थिती समाधानकारक नसल्यामुळे त्यांना प्राप्त होणाऱ्या अनुदानाच्या वित्तीय आकृतीबंधामध्ये सुधारणा करून अनुदानाच्या प्रमाणात भरीव वाढ केल्यास नागरी संस्थांना कमी कर्ज उभारावे लागेल. तसेच, कर्ज परतफेडीचे उत्तरदायित्व सुद्धा काही अंशी कमी होऊन प्रगतीपथावरील योजना पूर्ण होतील; या उद्देशाने शासकीय अनुदानामध्ये सुधारणा करण्यात आली आहे. तथापि, सुधारित वित्तीय आकृतीबंधानुसार वाढीव अनुदान प्राप्त करण्यासाठी नागरी संस्थांना विविध सुधारणा करणे बंधनकारक करण्यात आलेले आहे.

सुजल व निर्मल अभियानांतर्गत नागरी पाणी पुरवठा व मलनिःसारण योजनांसाठी सुधारित वित्तीय आकृतीबंध खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	नागरी स्थानिक संस्था	अनुदान (टक्के)	कर्ज (टक्के)	नागरी संस्थांचा सहभाग (टक्के)
१.	२० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्येच्या महानगरपालिका (बृहन्मुंबई वगळून)	५०	४०	१०
२.	उर्वरित महानगरपालिका	७०	२०	१०
३.	"अ" वर्ग नगरपालिका	८०	१०	१०
४.	"ब" आणि "क" वर्ग नगरपालिका	९०	...	१०

महाराष्ट्र सुजल व निर्मल अभियानांतर्गत लेखाशीर्ष २२१५ १६४७ खाली सन २००८-०९ ते सन २०१४-१५ अखेर एकूण **रुपये १,२६२.१७ कोटी** किंमतीच्या **एकूण २५८** योजना मंजूर करण्यात आल्या आहेत. सदर योजनांसाठी एकूण **रुपये १,०९२.४४ कोटी** अनुदान अनुज्ञेय असून, दिनांक ३१-१०-२०२१ अखेर एकूण **रुपये ९२५.९२ कोटी** इतके अनुदान वितरीत करण्यात आलेले आहे.

महाराष्ट्र सुजल व निर्मल अभियानांतर्गत दिनांक ३१-३-२०१५ नंतर कोणत्याही कामास मंजुरी देण्यात येऊ नये; परंतु, दिनांक ३१-३-२०१५ पूर्वी प्रशासकीय मान्यता देण्यात आलेल्या कामांकरिता मंजूर किंमतीपैकी देय शासकीय अनुदान नागरी संस्थांना उपलब्ध करून देण्यात यावे असा निर्णय, शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक : सुनिअ-२०१४/प्र. क्र. ८/पापु-२२, दिनांक २३-१-२०१४ अन्वये घेण्यात आला आहे. तसेच, **दिनांक ३१-३-२०१५** नंतर पुढील कामे नगर विकास विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या **JNNURM, UIDSSMT** व नगरोत्थान कार्यक्रमांतर्गत घेण्यात यावीत असाही निर्णय सदर आदेशान्वये घेण्यात आला आहे.

२. नागरी दलित वस्ती पाणी पुरवठा योजना :—

राज्यातील नागरी स्थानिक संस्थांच्या क्षेत्रातील दलित वस्त्यांमध्ये अथवा दलित लोकसंख्या मोठ्या प्रमाणावर असणाऱ्या नागरी भागात पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था करण्यासाठी दिनांक २५ ऑगस्ट, २००६ च्या शासन निर्णयान्वये नागरी दलित वस्ती पाणी पुरवठा योजना नियमितपणे राबविण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. ही योजना नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या क्षेत्रातील अनुसूचित जातीसाठी आरक्षित प्रभागात राबविण्यात येते. जर या आरक्षित प्रभागात पाणी पुरवठ्याची पर्याप्त सुविधा अस्तित्वात असेल तर, शहरातील अन्य प्रभागांपैकी ज्या प्रभागात अनुसूचित जाती व नवबौद्ध यांची लोकसंख्या किमान १५० आहे तेथे ही योजना राबविण्यात येते. या योजनेंतर्गत नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या वर्गवारीनुसार खालीलप्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय आहे. सदर अनुदान शासनाकडून संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थांना जिल्हाधिकाऱ्यांमार्फत वाटप करण्यात येते.

अ. क्र.	नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्था	कमाल अनुज्ञेय अनुदान
१.	महानगरपालिका	रु. ३२.०० लक्ष
२.	'अ' वर्ग नगरपालिका	रु. १५.०० लक्ष
३.	'ब' वर्ग नगरपालिका	रु. १२.०० लक्ष
४.	'क' वर्ग नगरपालिका	रु. १०.०० लक्ष

३. नागरी दलित वस्ती पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजना :—

राज्यातील नागरी भागातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंबियांना खाजगी नळजोडण्या व वैयक्तिक शौचालय उपलब्ध करून देण्याच्या उद्देशाने **महाराष्ट्र सुवर्ण महोत्सवी नागरी दलित वस्ती पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजना** राबविण्याचा पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय, क्रमांक : नादव-२०१०/प्र.क्र. २१९/पापु-२२, दिनांक २५ जून, २०१० च्या शासन निर्णयान्वये घेण्यात आला होता. या योजनेअंतर्गत नागरी अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील लाभार्थीचा प्राधान्यक्रम निश्चित करतांना शहरातील दलित वस्ती मधील दारिद्र्य रेषेखालील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंब, इतर अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंब व इतर भागात निवास करणारे अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंब याप्रमाणे करण्यात आलेला आहे. या योजनेअंतर्गत नागरी भागातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंबियांना खाजगी नळ जोडण्या व वैयक्तिक शौचालय उपलब्ध करून देण्याकरिता, खाजगी नळ जोडण्यासाठी प्रति कुटुंब रु. ४,०००/– आणि वैयक्तिक शौचालय बांधकामासाठी प्रति कुटुंब रु. १२,०००/– याप्रमाणे अनुदान अनुज्ञेय देण्यात येत होते. नागरी भागातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांमधील कुटुंबियांना खाजगी नळजोडण्या व वैयक्तिक शौचालय बांधण्यासाठी नागरी स्थानिक संस्थांना प्रकल्प किंमतीच्या ९० टक्के अनुदान शासनाकडून अनुज्ञेय होते तर १० टक्के हिस्सा हा संबंधीत लाभार्थी किंवा नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी भरावयाचा होता.

मंत्रीमंडळाच्या दिनांक १९-३-२०१५ रोजी झालेल्या बैठकीमध्ये, "पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागामार्फत राज्यात महाराष्ट्र सुवर्ण महोत्सवी नागरी दलित वस्ती पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजनेअंतर्गत नागरी भागातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांना शौचालयाचे बांधकाम करण्यासाठी राज्याच्या निधीमधून प्रति कुटुंब रु. १२,०००/– प्रमाणे अनुदान देण्याची सुरू असलेली योजना बंद करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. तथापि, या योजनेमध्ये सुरू असलेली कामे पूर्ण करण्यात यावीत" असा निर्णय घेण्यात आला आहे.

४. वर्धित वेग नागरी पाणी पुरवठा योजना :—

४.१ केंद्र शासनाने आठव्या पंचवार्षिक योजनेमध्ये ज्या शहरांची लोकसंख्या २०,००० व त्यापेक्षा कमी (१९९१ च्या जनगणनेप्रमाणे) आहे, अशा सर्व शहरांना पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करण्याकरिता वर्धित वेग नागरी पाणी पुरवठा कार्यक्रम सन १९९३-१९९४ पासून सुरू केला आहे. हा कार्यक्रम राबविण्याकरिता केंद्र शासनाच्या निकषाप्रमाणे येणाऱ्या किंमतीच्या ५० टक्के निधी केंद्र शासन देते व उर्वरित निधी लोकवर्गणी वगळता राज्य शासन देते.

४.२ केंद्र शासनाने मंजूर केलेल्या ३७ योजनांपैकी ३६ योजना आजपर्यंत पूर्ण झाल्या आहेत. उर्वरित ०१ योजना प्रगतीपथावर असून, त्यामधून पाणी पुरवठा कार्यान्वित करण्यात आला आहे. पूर्ण झालेल्या ३६ योजना संबंधित संस्थेस (नगरपालिकेस/मजीप्रास) हस्तांतरित झाल्या आहेत. प्रगतीपथावर असलेली एक योजना अंशतः कार्यान्वित असून मार्च, २०२२ अखेरपर्यंत पूर्ण करण्याचे उद्दिष्ट आहे.

५. नागरी पाणी टंचाई निवारण कार्यक्रम :-

५.१ उन्हाळ्यामध्ये नियमित मिळणाऱ्या पाणी पुरवठ्याच्या ५० टक्के किंवा त्यापेक्षा कमी किंवा दरडोई दरदिवशी ५० लिटर पेक्षा कमी (यापैकी कमी असेल ते) पाणी पुरवठा होत असेल, तसेच "क" वर्ग नगरपालिकांसाठी दरडोई प्रतिदिन किमान २० लिटर पेक्षा कमी पाणी पुरवठा होत असेल अशा शहरांच्या पाणी पुरवठ्यात वाढ करण्यासाठी खालील तातडीच्या उपाययोजना घेण्यात येतात.

(१) विंधण विहिरी/नलिकाकूप घेणे.

(२) उच्च क्षमतेच्या विंधण विहिरींवर/नलिकाकूपवर वीजपंप बसविणे, लहान पाईपलाईन टाकणे.

(३) नदीच्या पात्रात, तलावाच्या खालील बाजूस किंवा तलावात खुली विहीर घेणे.

५.२ नागरी क्षेत्रातील तातडीच्या पाणी पुरवठा योजनांसाठी दिनांक २१ ऑगस्ट, २००९ पासून खालीलप्रमाणे आर्थिक मर्यादा ठरवून देण्यात आल्या आहेत :—

अ.क्र.	नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्था	आर्थिक मर्यादा
१.	"क" वर्ग नगरपालिका	रु. १०.०० लक्ष
२.	"ब" वर्ग नगरपालिका	रु. १५.०० लक्ष
३.	"अ" वर्ग नगरपालिका	रु. २५.०० लक्ष
४.	महानगरपालिका	रु. ३०.०० लक्ष

५.३ वरील आर्थिक मर्यादेच्या अधिन राहून ग्रामीण तसेच नागरी क्षेत्रातील पाणी टंचाई उपाय योजनांसाठी जिल्हाधिकारी व विभागीय आयुक्त यांचे वित्तीय मंजुरीचे अधिकार दि. ४ मे, २०१६ अन्वये सुधारित केले आहेत. याबाबत मुद्दा क्रमांक ९.५ व ९.६ मध्ये सविस्तर माहिती नमूद आहे.

५.४ शासन निर्णय दिनांक २१ ऑगस्ट, २००९ नुसार नागरी भागातील पाणी टंचाई निवारणार्थ तातडीच्या पाणी पुरवठा योजनांतर्गत महानगरपालिका "अ" व "ब" वर्ग नगरपालिकांना १० टक्के लोकवर्गणी तसेच "क" वर्ग नगरपालिकांना ५ टक्के लोकवर्गणी भरणे आवश्यक आहे. शासन निर्णय दिनांक ४ मे, २०१६ नुसार सदर लोकवर्गणी ५ टप्प्यात भरण्याची सवलत नगरपालिकांना देण्यात आली आहे. तसेच नगर पंचायतींना ५ टक्के लोकवर्गणीची अट शिथिल करण्यात आली आहे.

तक्ता क्रमांक-११

नागरी पाणी पुरवठा व स्वच्छता

वित्तीय आवश्यकता : (रुपये हजारात)

अ.क्र.	तपशील		प्रत्यक्ष खर्च, २०२०-२०२१			अर्थसंकल्प, २०२१-२०२२			सुधारित अर्थसंकल्प, २०२१-२०२२ प्रस्तावित			अर्थसंकल्पीय अंदाज, २०२२-२०२३ प्रस्तावित		
			अनिवार्य	कार्यक्रमांतर्गत	एकूण	अनिवार्य	कार्यक्रमांतर्गत	एकूण	अनिवार्य	कार्यक्रमांतर्गत	एकूण	अनिवार्य	कार्यक्रमांतर्गत	एकूण
१	२		३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
	उद्दिष्टवार वर्गीकरण–													
१.	नागरी पाणी पुरवठा योजना (बिगर अनुशेष).	...	...	९३१३६	९३१३६	...	२०००००	२०००००	...	१५००००	१५००००	...	२०००००	२०००००
२.	नागरी क्षेत्रातील अ.जा. व नवबौद्ध घटकातील कुटुंबियांना खाजगी नळजोडणी व वैयक्तिक शौचालयाची तरतूद करण्या-साठी महानगरपालिकांना सहाय्य.	...	...	...	...	...	१००००	१००००	...	१००००	१००००	...	१००००	१००००

तक्ता क्र. १२

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण नागरी व ग्रामीण मंडळ

नागरी पाणी पुरवठा कार्यक्रम (२०२२-२०२३)

(रुपये लाखात)

अनु-क्रमांक	जिल्हा	सन १९९८-९९ ते २०२०-२१ या कालावधीतील पूर्ण योजना	समाविष्ट शहरे/ लोकसंख्या	एकूण खर्च (रु. लाखात)	दि. १-४-२०२१ रोजी प्रगतीपथा-वरील योजना	समाविष्ट शहरे	झालेला एकूण खर्च मार्च २०२१ (रु. लाखात)	आवश्यक निधी सन २०२१-२२ (रु. लाखात)	सन २०२२-२३ मधील अपेक्षित खर्च (रु. लाखात)
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१.	ठाणे ...	...	...	...	...	...	...	...	...
२.	पालघर ...	१	१/१२१०००	१८०८६.००	...	१	१८०८६.००	२०.००	...
३.	रायगड ...	...	...	...	...	...	...	...	...
४.	रत्नागिरी ...	...	...	...	...	...	...	...	...
५.	सिंधुदूर्ग ...	५	३/४५१४८	१३६७.२३	१	१	७१४.५७	४८०.२५	६२.१०
६.	पुणे ...	१६	१८/९४७११७	९०८३.६१	...	...	...	...	...
७.	सातारा ...	३	३/१५१३९५	७१२४.४९	...	३	७१२६.७१	३१३.१४	...
८.	सांगली ...	७	७/३०३६०३	३३६१.१८	...	...	...	...	...
९.	कोल्हापूर ...	५	४/८०६५७१	११३६.२८	...	...	...	...	...
१०.	सोलापूर ...	८	८/११९९०००	१२८०४.९१	...	८	...	...	...
११.	नाशिक ...	१. वाढीव सिन्नर पा. पु. योजना	१/३१७२७	१४८१.८५	वाढीव सटाणा पा. पु. योजना सदरची योजना स्थितीत पूर्ण बंद करण्याचे प्रस्तावित नगरपरिषद मार्फत नवीन योजनेचे काम प्रगतीपथावर आहे.	१.००	४८७.६८	...	...
		२. वाढीव भगूर पा. पु. योजना	१/१२४५७	३८७.११	...	...	...	...	...
		३. वाढीव इगतपूरी पा. पु. योजना	१/३१५७२	२७८.१४	...	...	...	...	...
		४. वाढीव त्र्यंबक पा. पु. योजना	१/९८०४	४९४.५७	...	...	...	...	...
		५. वाढीव मनमाड पा. पु. योजना	१/३६४००	९७१.२९	...	...	...	...	...
		६. वाढीव मालेगाव पा. पु. योजना	१/५०००००	९५३४.०७	...	...	...	...	...
		७. वाढीव देवला पा. पु. योजना	१/५००००	१३४९.२०	...	...	...	...	...
१२.	जळगाव	...	...	...	...	...	...	...	...
१३.	धुळे ...	...	...	...	...	...	...	...	...
१४.	नंदुरबार ...	...	...	...	...	...	...	...	...
१५.	अहमदनगर ...	१. वाढीव अहमदनगर पा. पु. योजना किंमत २५०१.१३ लक्ष	सन २००१ ३,०७,६१५ सन २०२३ ४,२०,०००	२३१६.६४	राहता पिंपळस योजनेची किंमत १०७३.०३	२	९९२.६३	८०.४०	...

तक्ता क्र. १२ (चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
		२. श्रीरामपूर वाढीव नागरी पा. पु. योजना मोरगेवस्ती योजनेची किंमत १९३.९९ लक्ष	सन २००१ १९६१० सन २०१६ ३०८००	१७४.८१	वाढीव शिर्डी योजनेची किंमत १५७९.८३ (वाढीव १५ टक्के खर्चास मान्यता १८११.६८)	१	१७५९.८०	५१.८८	...
		३. देवळाली प्रवरा पा. पु. योजना किंमत १७६०.८६ लक्ष	सन २००१ ८१२७० सन २०३१ १,५८,७७०	१६१३.८९	वाढीव संगमनेर योजनेची किंमत ६१२०.६३	१	६१०३.१७	१७.४६	...
१६.	औरंगाबाद ...	१. खुलताबाद पुनर्रचित वितरण व्यवस्था	१/१५०००	९१.००	...	...	...	...	...
		२. औरंगाबाद शहर सिडको पापुयो (अंशतः कार्यान्वित)	१/३७०००	२३०३.४१	...	...	...	...	...
		३. वाढीव कन्नड पापुयो (कार्यान्वित)	१/३७०००	९९५.३४	...	...	...	...	...
		४. वेरुळ लेणी पापुयो ता. खुलताबाद (कार्यान्वित)	१/२५०००	४१६.२८	...	...	...	...	...
		५. सिल्लोड शहर पुनर्रचित पापुयो (अंशतः कार्यान्वित)	१/४६०००	४१९.००	...	...	...	...	...
		६. पूरक पैठण पापुयो (कार्यान्वित)	१/३७०००	७४५.३९	...	...	...	...	...
		७. औरंगाबाद शहर पुंडलिकनगर वितरण व्यवस्था	१/२८०००	४३१.९२	...	...	...	...	...
		८. औरंगाबाद पापुयो	१/२८०००	१६८०५२.००	१	१	१७०६.००	२२५००.००	२२५००.००
१७.	जालना ...	१. अंबड पापुयो	३/३४१३३१	२६३.५९	...	...	...	...	...
		२. भोकरदन पापुयो		२६८.३१	...	...	...	...	...
		३. जालना पापुयो टप्पा-२		२७५३.०७	...	...	...	...	...
१८.	बीड ...	१. गेवराई पापुयो	१/३५०००	१७६२.१६	...	...	१७६२.१६	१.५०	...
		२. बीड पापुयो (माजलगाव उदभव)	१/२२००००	४४११.०९	...	१	४४११.०९	१०.००	...
		३. सुधारित बीड पापुयो (अमृत कार्यक्रम)	१/२२००००	७९३९.४०	१	१	७९३९.४०	३५२३.६०	...
		४. माजलगाव व ११ गावे पापुयो	१/५७०००	९००.७३	...	१	९००.७३	५.००	१५.००
		५. अंबाजोगाई पापुयो	१/१२००००	४१४५.९८	...	१	४१४५.९८	...	...
		६. परळी वै. पापुयो	१/१०००००	९४१.४३	१	१	९४१.४३	...	...

तक्ता क्र. १२ (चालु)

१	२		३	४	५	६	७	८	९	१०
१९.	नांदेड	...	१. किनवट वाढीव पापुयो	किनवट	६१९.३०	कंधार वाढीव पापुयो	१	३२४.७५	१५.००	...
			२. हदगाव वाढीव पापुयो	हदगाव	५०३.५०	धर्माबाद वाढीव पापुयो	१	९०.०९	७.७५	...
			३. कुंडलवाडी पापुयो	कुंडलवाडी	१७४.०४	मुखेड वाढीव पापुयो	१	९४६.६५	५.००	...
			४. लोहा वाढीव पापुयो	लोहा	१११०.३५	...	...	...	...	...
			५. देगलुर वाढीव पापुयो	देगलुर	७९१.९९	...	...	...	...	...
			६. खुदबईनगर पापुयो	नांदेड	४२७.५६	...	...	...	...	...
			७. नांदेड पवित्र शहर	नांदेड	८६.६४	...	...	...	...	...
			८. बिलोली वाढीव पापुयो	बिलोली	३४९.१९	...	...	...	...	...
			९. उमरी वाढीव पापुयो	उमरी	५३७.८४	...	...	...	...	...
			१०. नांदेड वितरण व्यवस्था व ६ गावे पापुयो	नांदेड	१८१०.८६	...	...	...	...	...
			११. मुदखेड वाढीव पापुयो	मुदखेड	४१७.१८	...	...	...	...	...
२०.	परभणी	...	१. वाढीव सोनपेठ पापुयो	१३०२२	१०९२.०१	...	...	...	...	...
			२. वाढीव गंगाखेड पापुयो	४०४१२	७७८.०५	...	...	...	...	...
			३. वाढीव पुर्णा पापुयो	३६४३३	८५०.००	...	...	...	...	...
			४. वाढीव जिंतूर पापुयो	४४२९१	१५३०.३८	...	...	...	...	...
			५. वाढीव सेलू पापुयो	४६९१५	१५२०.६९	...	...	...	...	...
			६. अतिवृष्टीबाधित परभणी पापुयो	३०७१७०	४१२.००	...	...	...	...	...
२१.	हिंगोली	...	१. वाढीव कळमनुरी	२४७८४	१७६.४५	...	...	...	...	...
२२.	लातूर	...	१. निलंगा वाढीव पापुयो	३८०००	८९८.७३	१. तातडीची पापुयो अहमदपुर (भौतिकदृष्ट्या पूर्ण)	१	६४४.३२	३०.००	...

तक्ता क्र. १२ (चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
		२. उदगीर पापुयो टप्पा-२, भाग-२	१०५६९५	५७१.८६	२. लातूर पापुयो टप्पा-५ (मनपा लातूर यांचेकडील कामाचे अंतिम देयक मनपाने करणे आवश्यक आहे. त्यानंतर योजनेचे अंतिमिकरण करणे शक्य आहे).	१	११२६६.९९	...	...
		३. औसा पापुयो वितरण व्यवस्था	औसा ४२४००	२६४.४८	...	...	...	...	...
२३.	उस्मानाबाद ...	१. वाढीव कळंब पापुयो अंदाजपत्रकीय किंमत १९८१.००	२३०००	१८५७.६९	...	१	१८५७.६९	...	...
		२. वाढीव नळदुर्ग पापुयो अंदाजपत्रकीय किंमत २४१.४८	१५९९३	२४०.१५	...	१	२४०.१५	...	...
		३. वाढीव परंडा पापुयो अंदाजपत्रकीय किंमत २८९.९४	२०१९०	२७०.८०	...	१	२७०.८०	...	...
		४. वाढीव भूम पापुयो अंदाजपत्रकीय किंमत ८५६.०६	१७५१०	७८०.८९	...	१	७८०.८९	...	...
		५. पुरक नळदुर्ग (४१८.११)	१८०००	३९६.५६	...	१	३९६.५६	...	...
		६. वाढीव उस्मानाबाद	१२००००	१११५.५५	...	१	१११५.५५	...	...
		(१२२३.००) वाढीव परंडा	२७०००	४०५.४०	...	१	४०५.४०	...	...
		७. वाढीव उमरगा (२३७८.७९)	४५०००	२०६१.६७	...	१	२०६१.६७	...	...
		८. मुरूम पापुयो सुधारित (१३१६.६३)	२२५६७	७२७.००	...	१	७२७.००	...	५८९.६३
२४.	नागपूर ...	१. खापा विस्तारित पापुयो	खापा	५२.००	भिवापूर पापुयो (नगरोत्थान)	१	७८५.३२	...	...
					काटोल पापुयो (नगरोत्थान)	१	३०७.१३	...	...
		२. नागपूर शहर सुधारित पापुयो (वितरण व्यवस्था)	नागपूर	४८२९.१३	रामटेक पापुयो (नगरोत्थान)	१	८६२.४२	...	...
					हिंगणा पापुयो (नगरोत्थान)	१	४७४.३७	...	...

तक्ता क्र. १२ (चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
		३. अतिरिक्त वितरण व्यवस्था	...	...	कन्हान पिपरी पापुयो (नगरोत्थान)	१	९३८.४४	...	...
		४. कळमेश्वर वाढीव पापुयो वितरण व्यवस्था	कळमेश्वर	१३५.८३	जीवनधारा विश्रामगृह नवीन गेस्ट हाऊस बांधकाम	१	५.७०	...	...
		५. वितरण व्यवस्था			कामठी नगरोत्थान	१	...	...	...
		६. मोहपा वाढीव पापुयो	मोहपा	७१.४६	मौदा नगरोत्थान	१	...	...	...
		७. काटोल वाढीव पापुयो	काटोल	४५६.६५	...	...	...	...	...
		८. कामठी शहर व ५ गावे पापुयो १) येरखेडा २) रनाळा ३) अजनी ४) गादा ५) घोरपड	कामठी	२२२३.२३	...	...	...	...	...
		९. काटोल वाढीव पापुयो वितरण व्यवस्था	काटोल	३२७.८२	...	...	...	...	...
		१०. रामटेक सुधारित पापुयो	रामटेक	५२६.१७	...	...	...	...	...
		११. कळमेश्वर वाढीव पापुयो (सुजल निर्मल अभियान)	कळमेश्वर	२५४.३८	...	...	...	...	...
		१२. नरखेड वाढीव पापुयो	नरखेड	१६३१.६८	...	...	...	...	...
		१३. मोहपा पापुयो (गळबर्डी भाग)	मोहपा	७२.१२	...	...	...	...	...
		१४. कळमेश्वर ब्राम्हणी पापुयो	कळमेश्वर	१०८०.११	...	...	...	...	...
		१५. महादुला पापुयो	महादुला	६५२.२१	...	...	...	...	...
		१६. खापा वाढीव पापुयो	खापा	३७१.७२	...	...	...	...	...
२५.	भंडारा	... १. तुमसर वाढीव पापुयो	तुमसर/ ३८५११	६७४.६७	(नगरोत्थान अंतर्गत) तुमसर पापुयो (सुधा.) रु. ४८५१.१०	१	२४८३.९	...	...
		२. पवनी वाढीव पापुयो	पवनी/ २१०५७	४५.०५	(नगरोत्थान अंतर्गत) भंडारा पापुयो रु. ५७२६.४१	१	१२३४.६५	...	...

तक्ता क्र. १२ (चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
		पवनी नियमित पापुयो	...	५.२७	(नगरोत्थान अंतर्गत) पवनी वाढीव पापुयो रु. २८९२.२०	१	११०.००	...	...
		३. भंडारा स्त्रोत बळकटीकरण	भंडारा/ ७१७६२	५२३.४२	...	...	...	...	...
२६.	गोंदिया ...	१. तिरोडा वितरण व्यवस्था	तिरोडा/ २३८८०	३२.६०	(नगरोत्थान अंतर्गत) तिरोडा पापुयो रु. २५५१.२४	१	१९२५.५६	...	...
		२. तिरोडा वाढीव पाणी पुरवठा योजना		७१.०६	...	...	...	...	...
२७.	चंद्रपूर ...	७	७/५५४३४३	७०२९.१४	...	...	...	...	...
२८.	गडचिरोली ...	३	३/९५१८९	१९५६.५१	...	...	...	...	...
२९.	वर्धा ...	१	२७६८५७	५९१.६८	४.००	४	६९०१.७७	५४५०.००	१०००.००
३०.	अमरावती ...	१. अमृतमध्ये अचलपूर परतवाडा पापुयो टप्पा-१ (PMC) किंमत रु. १३५० लक्ष निविदा किंमत रु. ९६३ लक्ष	१	८२७.००	प्रगतीपथावर	१	७२१.००	६०.००	६०.००
		२. अमृतमध्ये अचलपूर परतवाडा पापुयो टप्पा-२ (PMC) किंमत रु. १०३७ लक्ष निविदा किंमत रु. ७३७ लक्ष	१	५५८.००	प्रगतीपथावर	१	५५७.००	२१०	२१०.००
		३. तिवसा पापुयो ता. तिवसा जि. अमरावती	१	१९८५.००	१	१	...	...	११००.००
		४. अमरावती पापुयो टप्पा-२	१	३३६०.८६	योजना पूर्ण	१	३३६०.८६	...	...
		५. अमरावती पापुयो विशेष अनुदान अंतर्गत	१	१४२९.००	योजना पूर्ण	१	१४२९.००	...	...
		६. अमरावती पापुयो अमृत अभियान	१	८७५५.८६	योजना पूर्ण	१	८३६९.०९	२७३८.१४	२७३८.१४

तक्ता क्र. १२ (चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
३१.	यवतमाळ …	१. दारव्हा पूरक नळ पापुयो	१	६८.४०	…	…	…	…	…
		२. उमरखेड नळ पापुयो	१	९३३.१६	…	…	..	…	…
		३. दिग्रस वाढीव पापुयो	१	३६९.५६	…	…	…	१०.००	१०.००
		४. यवतमाळ पापुयो टप्पा-२ चापडोह उदभव धरून	१	६२७७.००	…	…	…	१३८.४२	१३८.४२
			…	…	यवतमाळ पापुयो अमृत कार्यक्रमांतर्गत (२७७५२.००)	१	२०८७२.३०	३०००.००	३८७९.७०
३२.	अकोला …	…	…	…	…	…	…	…	…
३३.	बुलढाणा …	१. देऊळगाव राजा सिंदखेडराजा पाणी पुरवठा योजना	७७०००.००	१५९८.७५	कामे पूर्ण	२	१५९८.७५	…	…
		२. लोणार पाणी पुरवठा योजना	२०३००.००	११५.०९	कामे पूर्ण	१	११५.०९	…	…
		३. मेहकर (कोराडी) पाणी पुरवठा योजना	६५०००	३७९.७४	कामे पूर्ण	१	३७९.७४	…	…
		४. बुलढाणा पाणी पुरवठा योजना टप्पा-२	१८१८८६	३४५.८४	कामे पूर्ण	१	३४५.८४	…	…
		५. बुलढाणा १३ गावे प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजना	९००००	१९९७.३०	कामे पूर्ण	१	१९९७.३०	…	…
		६. चिखली पाणी पुरवठा योजना	८८०००	२२६७.६९	कामे पूर्ण	१	२२६७.६९	…	…
		७. मेहकर पेनटाकळी पाणी पुरवठा योजना	५००००	५००.४३	कामे पूर्ण	१	५००.४३	…	…
		८. शेगाव पाणी पुरवठा योजना	७५०००	८२.३१	कामे पूर्ण	१	८२.३१	…	…
		९. खामगाव वाढीव पाणी पुरवठा योजना	११२०००	२२२७.५३	कामे पूर्ण	१	२२२७.५३	…	…

तक्ता क्र. १२ (चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
३४.	वाशिम …	१. वाशिम पापु. योजना	१/६२९५७	१९७.५२	कामे पूर्ण	१	१९७.५२	…	…
		२. कारंजा पापु. योजना	१/३०१५८	९९.११	कामे पूर्ण	१	९९.११	…	…
		३. कारंजा पापु. योजना	१/३०१५८	५२०.४३	कामे पूर्ण	१	५२०.४३	…	…
		४. मंगरुळपीर पापु. योजना	१/२७८१५	२७.०३	कामे पूर्ण	१	२७.०३	…	…
		५. मंगरुळपीर पापु. योजना मोतसावंगा	१/२७८१५	३८२.३३	कामे पूर्ण	१	३८२.३३	…	…
		६. रिसोड पापु. योजना	१/३६०१८	१९९५.९९	कामे पूर्ण	१	१९९५.९९	…	…
	एकूण…		…	३५२०९९.०२	…	७८	१४२२८०.६५	३८६६७.५४	३२३२२.९९

तक्ता क्र. १३

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण नागरी व ग्रामीण मंडळ
नागरी मलनिःसारण योजना—२०२२-२३

(रु. लाखात)

अनु-क्रमांक	योजनेचे नाव	जिल्हा	योजनेची किंमत (रु. लाखात)	मार्च २०२१ अखेर पर्यंत झालेला खर्च (रु. लाखात)	सन २०२२-२३ मधील अपेक्षित खर्च (रु. लाखात)	योजना पूर्ण होण्यासाठी आवश्यक निधी (रु. लाखात)	योजनेची सद्यःस्थिती
१	२	३	४	५	६	७	८
१.	…	ठाणे	…	…	…	…	…
२.	…	पालघर	…	…	…	…	…
३.	खोपोली मलनिःसारण योजना ता. खालापूर	रायगड	…	…	…	…	…
	पूर्ण ठेव योजना तळोजा कारागृह मलनिःसारण योजना	रायगड	…	…	…	…	…
४.	…	रत्नागिरी	…	…	…	…	…
५.	…	सिंधुदुर्ग	…	…	…	…	…
	…	पुणे-१	…	…	…	…	…
६.	आळंदी सांडपाणी निचरा योजना	पुणे-२	…	…	…	…	…
७.	कराड भुयारी गटार योजना	सातारा	१४८.३५	१४०.२९	…	…	हस्तांतरीत.
	राष्ट्रीय नदीकृती आराखडा कराड शहर	सातारा	३३५.८८	३३१.६४	…	…	हस्तांतरीत.
८.	…	सांगली	…	…	…	…	…
९.	इचलकरंजी भुयारी गटार योजना	कोल्हापूर	१३१२.००	…	…	…	योजना पूर्ण. सदर योजनेबाबतची कार्यवाही न. पा. मार्फत करणेत येत आहे.
१०.	…	सोलापूर	…	…	…	…	…
११.	मालेगाव भुयारी गटार योजना	नाशिक	९८४३	२२००.००	२०००.००	५६४३.००	अमृत योजने अंतर्गत मालेगाव महानगर-पालिकेमार्फत नवीन योजनेची कामे प्रगतीपथावर आहे.
१२.	जळगाव	…	…	…	…	…	…
१३.	धुळे	…	…	…	…	…	…
१४.	नंदुरबार	…	…	…	…	…	…
१५.	जामखेड सांडपाणी व्यवस्थापन प्रकल्प	अहमदनगर	७४५.६७	२८.४१	…	…	योजनेची निविदा व योजना रद्द करण्यात आलेली आहे.
	शेगाव सांडपाणी व्यवस्थापन प्रकल्प	शेगाव	५९२.९८	२३२.४३	१२५.००	…	नवीन गटार बांधकाम साईज ०.३०x०.३० मी. एकूण लांबी ३१९ मी. पूर्ण सेटलर टँक व काम ९०%पूर्ण झाले असून उर्वरीत काम प्रगतीपथावर नाला अरेस्टिंगचे डबर बांधकाम सुरु केले आहे. लांबी ७० मी., उंची १.५० मी. पूर्ण wet well चे ९०% काम पूर्ण झाले.
	घुलेवाडी सांडपाणी व्यवस्थापन प्रकल्प	संगमनेर	२११.२३	१६२.३९	२.९०	…	प्रकल्प कार्यान्वित.

तक्ता क्र. १३ *(चालू)*

१	२	३	४	५	६	७	८
१६.	पैठण सलेज योजना	...	...	...	...	...	...
१७.	जालना भुयारी गटार योजना	जालना	६८५९.००	...	२०००.००	६८५९.००	कामास अद्याप सुरुवात नाही, तांत्रिक बदलाचा प्रस्ताव मंजुरीस्तव सादर केलेला आहे.
१८.	मलःनिसारण योजना, बीड	बीड	१६५८०.००	११३४.४	७५००.००	७९४५.००	योजनेचे १० टक्के काम पूर्ण.
१९.	...	नांदेड	...	...	...	...	...
२०.	...	परभणी	...	...	...	...	...
२१.	...	हिंगोली	...	...	...	...	...
२२.	अमृत अभियान अंतर्गत लातूर मलःनिसारण योजना जि. लातूर	लातूर	...	...	...	...	...
२३.	...	उस्मानाबाद	...	...	...	...	...
२४.	...	नागपूर	...	...	...	...	...
२५.	...	भंडारा	...	...	...	...	...
२६.	गोंदिया भुयारी गटार योजना (अमृत कार्यक्रम अंतर्गत प्रस्तावित)	गोंदिया	१३४०७.१६	१२३.८०	६६०७.००	६६७३.००	सन २०१९-२० मध्ये रु. ६८००.०० लक्षची आवश्यकता आहे. गोंदिया शहराकरिता मलनिःसारण योजना रु. २४१.६८ कोटी किंमतीची तयार करण्यात आली आहे. नगर विकास विभागाचे शासन निर्णय क्र. अमृत-२०१७/प्र.क्र.४२९/नवि-३३ दि. १६ सप्टेंबर २०१७ अन्वये टप्पा-१ करीता South Zone रु. १३४.०७ कोटीची योजना मंजूर करण्यांत आलेली आहे. मंजूर कामाकरिता रु. १२१.९७ कोटीची निविदा बोलवून प्रक्रिया राबवून सदर कामांना दि. ११-१२-२०१८ रोजी कार्यारंभ आदेश देण्यात आलेले आहे. पाईप प्राप्त. Remodelling करण्यात आले आहे. STP चे Hydraulic Design मंजूर.
२७.	...	चंद्रपूर	...	...	...	...	...
२८.	...	गडचिरोली	...	...	...	...	...
२९.	हिंगणघाट मलनिःसारण योजना	वर्धा	८१०६.६५	५९९६.००	८६००.००	९०००.००	९६ % योजना पूर्ण. काम प्रगतीपथावर.
	PMC वर्धा मलनिःसारण योजना	वर्धा	१०१२२.००	४१२३.००	६०००.००	६५००.००	५० % योजना पूर्ण. काम प्रगतीपथावर मंद प्रगती करीता कंत्राटदारावर दंडात्मक कार्यवाही करण्यात आली आहे. मार्च-२०२२ पर्यंत योजना कार्यान्वित करण्याचे नियोजन आहे.
	आर्वी मलनिःसारण योजना	वर्धा	४७४३.००	२७५.८०	९००.००	४५००.००	१५ % योजना पूर्ण. काम प्रगतीपथावर.
३०.	१. अमरावती भुयारी गटार योजना (मूळ योजना)	अमरावती	१२३०४.००	३६६२.००	...	...	मनपाने कर्ज निधी उपलब्ध न केल्यामुळे २००५ पासून योजनेची कामे बंद झालेली आहे. झालेली कामे उपयोगात घेण्या-करिता शासनाचे विशेष अनुदान रु. ११.५० कोटी प्राप्त असून त्यामधून ३०.५० दलली क्षमतेचे मलशुद्धीकरण केंद्र व पंपीग स्टेशन क्र. ४ दि. ३१/३/२०१३ ला कार्यान्वित केले आहे. इतर किरकोळ कामे बाकी उर्वरित

तक्ता क्र. १३ *(चालू)*

१	२	३	४	५	६	७	८
							कामांकरिता नव्याने निविदा बोलावून दुसऱ्या कंत्राटदारामार्फत कामे प्रगतीपथावर होते. ते आता पूर्ण झालेले आहे व महानगरपालिका अमरावती यांच्या वतीने दैनंदिन देखभाल व दुरुस्ती करिता पुर्ण ठेव तत्वावर मजीप्रा मार्फत करण्यात येत आहे.
	२. अमरावती भुयारी गटार योजना (UIDSSMT) टप्पा-१ अमरावती भुयारी गटार योजना (UIDSSMT) टप्पा-२	अमरावती	१४१९३.००	९३६५.५४	…	…	कामे पूर्ण झाले असून अंतिम देयक सादर करण्यात आले आहे.
	३. अमरावती भुयारी गटार योजना (विशेष सहाय्य निधीतून मंजूर)	अमरावती	११५०.००	१०२२.३९	…	…	योजनेतील पंपींग स्टेशन क्र. ४ व ३०.५० दलली क्षमतेच्या मलशुद्धीकरण केंद्राचे काम प्रगतीपथावर असून दि. ३१/३/२०१३ रोजी मलशुद्धीकरण केंद्र कार्यान्वित केले आहे. किरकोळ कामे बाकी. कंत्राटदार काम करीत नसल्यामुळे उर्वरीत कामे दुसऱ्या एजन्सीमार्फत करण्यात आली असून दिनांक ३१/३/२०१७ रोजी कामे पूर्ण झाली आहे व महानगरपालिका अमरावती यांच्या वतीने दैनंदिन देखभाल व दुरूस्ती करिता पूर्ण ठेव तत्वावर मजीप्रा मार्फत करण्यात येत आहे.
	४. अमरावती भुयारी गटार योजना (१३ वा वित्त आयोग २४७५.०० लक्ष) उर्वरित कामे झोन क्र. ४ व ५	अमरावती	२४७५.००	२०५५.५३	४०९.४५	४०९.४५	योजनेतील ४४ दलली क्षमतेच्या मल-शुद्धीकरण केंद्राचे काम करारनामा क्र. बी१/सन २००९-१० अन्वये अंतर्गत कामे पूर्ण उर्वरित कामे नाल्यातील मुख्य मलवाहिनीचे उर्वरित करारनामा क्र. बी१/०७ सन २०१६-१७ अन्वये प्रगतीपथावर आहे. ते काम सुद्धा भौतिकदृष्ट्या पूर्ण झालेले आहे. फक्त ५०० मी. लॅटरलचे काम बाकी आहे.
	५. अमरावती भुयारी गटार योजना (अमृत)	अमरावती	८१८७.००	११४८.२३	२०००.००	५०३८.७७	प्रगतीपथावर.
	६. जिल्हा स्त्री रुग्णालय (डफरीन) व नर्सिंग प्रशिक्षण केंद्र, अमरावती येथील भुयारी गटार योजना	अमरावती	१४५.०४	११२.४१	…	…	योजना पूर्ण.
	७. अमरावती भुयारी गटार योजना सात रस्ता (पूर्ण ठेव) (मुलभूत सुविधा)	अमरावती	२९६.२७	९९.८९	१९६.३८	१९६.३८	प्रगतीपथावर.
	८. अमरावती भुयारी गटार योजना चित्रा चौक ते नागपूरी गेट	अमरावती	२०१.९०	३१.५०	८५.००	८५.००	प्रगतीपथावर.
३१.	यवतमाळ भुयारी गटार योजना केंद्र शासन पुरस्कृत अमृत अभियानांतर्गत (२१२८०)	यवतमाळ	२१२८०.००	१४७३२.३०	२५००.००	४०४७.७०	कामे प्रगतीपथावर आहे.

तक्ता क्र. १३ *(चालू)*

१	२	३	४	५	६	७	८
३२.	१. हिवरखेड सांडपाणी प्रक्रिया योजना ता. अकोट, जि. अकोला	अकोला	३६६.७७	३६२.७०	१०.००	१०.००	१०० टक्के कामे पूर्ण.
	२. शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व सर्वोपचार रुग्णालय अकोला करिता भुयारी गटार योजना	अकोला	३८०.३२	१८०.४४	१००.००	१००.००	१०० टक्के कामे पूर्ण. (योजनेची देखभाल व दुरूस्ती करिता निधीची आवश्यकता आहे.)
	३. शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व सर्वोपचार रुग्णालय अकोला करिता मलनिःसारण योजना	अकोला	४९४.४१	४९४.४१	...	...	१०० टक्के कामे पूर्ण.
३३.	शेगाव भूयारी गटार योजना (पूर्ण ठेव) (टप्पा-१ व टप्पा-२)	बुलढाणा	६११९.३२	५८५७.५८	९२२.००	१२२.००	योजनेअंतर्गत डी.डी.-३ (टप्पा-२) ची कामे प्रगतीपथावर.
३४.	...	वाशिम	...	...	...	...	...
	एकूण...	...	१४०५९६.९५	५३८७३.०८	३९९५७.७३	५७१२९.३०	

तक्ता क्र. १४

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण नागरी व ग्रामीण मंडळ

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणातील पूर्ण ठेव नागरी पाणी पुरवठा योजना २०२२-२३

(रुपये लाखात)

अनु-क्रमांक	जिल्हा	एकूण योजना	समाविष्ट शहरे	योजनेची किंमत (रु. लाखात)	मार्च २०२१ अखेरपर्यंत झालेला खर्च (रु. लाखात)	सन २०२२-२३ मधील अपेक्षित खर्च (रु. लाखात)	योजनेची सद्यःस्थिती
१	२	३	४	५	६	७	८
१.	ठाणे	…	…	…	…	…	…
२.	पालघर	…	…	…	…	…	…
३.	रायगड	१	१	९७२७०.६०	११२४४.०३	२४३३४.७०	…
४.	रत्नागिरी	१	१	३५०.४१	२०७.६१	१४२.८०	योजनेतून पाणी पुरवठा सुरु करण्यात आला असून कामे अंतिम टप्प्यात आहेत.
५.	सिंधूदुर्ग	…	…	…	…	…	…
६.	पुणे–१	…	…	…	…	…	…
	पुणे–२	…	…	…	…	…	…
७.	सातारा	२	२	७२४७.१५	६३३०.८९	९१६.२६	योजनेअंतर्गत बहुतांशी कामे पूर्ण झाली असून ठेकेदाराचा निविदा खंड-३८ प्रस्ताव मध्यवर्ती कार्यालयाकडे सादर करणेत आलेला आहे. सदरच्या प्रस्तावास मंजुरी मिळाल्यानंतर निविदे अंतर्गत कामांचे अंतिम देयक तयार करणेत येणार आहे.
	कराड	…	…	…	…	…	…
८.	सांगली	१	१	८.८०	…	८.८०	४५ टक्के भौतिक प्रगती झाली आहे. शासकीय रोपवाटिका कुपवाड पाणी पुरवठा करणे.
९.	कोल्हापुर	१	१	१४२.८०	१०४.८२	१०.००	काम पूर्ण.
१०.	सोलापुर	२	२	२५१०.९२	२३८८.३७	५४.६३	१. पंढरपूर तीर्थक्षेत्र विकास योजना ९५ % पूर्ण. २. सोलापूर विद्यापीठ भुयारी गटार योजना प्रगतीपथावर.
११.	नाशिक	१०	१०	३४९७.०९	२९६०.२७	…	कामे पूर्ण.
१२.	जळगाव	…	…	…	…	…	…
१३.	धुळे	…	…	…	…	…	…
१४.	नंदुरबार	…	…	…	…	…	…
१५.	अहमदनगर	१	१	१०६०६.६	६३.२४	…	काम पूर्ण.
१६.	औरंगाबाद	६	६	६०८७.९०	२६५३.०४	२००.००	प्रगतीपथावर कामे आहे.
१७.	जालना	३	३	१४१.१६	…	१४१.१६	कामे प्रगतीपथावर.
१८.	बीड	१	१	७०.६३	७०.६३	…	योजनेचे काम १००% पूर्ण.
१९.	नांदेड	६	६	३३७०.००	२१३२.४०	१२३७.६०	कामे प्रगतीपथावर.
२०.	परभणी	२	२	३४५.८२	२०२.१९	१४३.६३	कामे प्रगतीपथावर.
२१.	हिंगोली	…	…	…	…	…	…
२२.	लातूर	…	…	…	…	…	…
२३.	उस्मानाबाद	२	२	१०५६२.०६	७४२९.४७	१४१७.८१	कामे प्रगतीपथावर.
२४.	नागपूर	१४	३	२१००.९५	३१७.९०	१२४५.६०	कामे प्रगतीपथावर.
२५.	भंडारा	२	२	१३४३.१३	८४३.९९	१०८.००	काम पूर्ण.

तक्ता क्रमांक १५

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामधील मंजूर पदे दर्शविणारे परिशिष्ट (२०२२-२३)

अ. क्र.	संवर्ग	६ व्या वेतन आयोगातील वेतनश्रेणी — वेतन बॅन्ड Pay Band	६ व्या वेतन आयोगातील वेतनश्रेणी — ग्रेड वेतन Grade Pay	७ व्या वेतन आयोगातील सुधारीत वेतनश्रेणी Pay Level in Revised Pay Matrix	एकूण पदे
१	२	३	४	५	६
१.	सदस्य सचिव (प्रशासन)	पीबी-४: ३७,४००-६७,०००	१०,०००	एस-३० : १,४४,२००-२,१८,२००	१
२.	मुख्य अभियंता	पीबी-४: ३७,४००–६७,०००	८,९००	एस-२९ : १,३१,१००-२,१६,६००	६
३.	संचालक (वित्त)	पीबी-४: ३७,४००–६७,०००	८,९००	एस-२९ : १,३१,१००-२,१६,६००	१
४.	मुख्य प्रशासकीय अधिकारी	पीबी-३: १५,६००–३९,१००	७,६००	एस-२५ : ७८,८००-२,०९,२००	१
५.	उप मुख्य लेखाधिकारी	पीबी-३: १५,६००–३९,१००	७,६००	एस-२५ : ७८,८००-२,०९,२००	२
६.	अधीक्षक अभियंता (स्थापत्य/यांत्रिकी)	पीबी-३: १५,६००–३९,१०० पीबी-४: ३७,४००–६७,००० (२० टक्के पदांसाठी निवडश्रेणी)	७,६०० ८,७००	एस-२५ : ७८,८००-२,०९,२०० एस-२७ : १,१८,५००-२,१४,१०० (२० टक्के पदांसाठी निवडश्रेणी)	२३
७.	आस्थापना अधिकारी (दक्षता)	पीबी-३ : १५,६००–३९,१००	६,६००	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	१
८.	कार्यकारी अभियंता (स्थापत्य)	पीबी-३ : १५,६००–३९,१००	६,६००	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	५७
९.	कार्यकारी अभियंता (यांत्रिकी)	पीबी-३ : १५,६००–३९,१००	६,६००	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	१४
१०.	प्रशासकीय-नि-आस्थापना अधिकारी	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	१
११.	वरिष्ठ लेखा अधिकारी	पीबी-३ : १५,६००–३९,१००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	३
१२.	अंतर्गत लेखापरीक्षा अधिकारी	पीबी-३ : १५,६००–३९,१००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	६
१३.	कायदा व कामगार अधिकारी	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,६००	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	१
१४.	कक्ष अधिकारी/विशेष अधीक्षक	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,४००	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	८
१५.	लेखा अधिकारी	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,४००	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१९
१६.	उप अभियंता/सहायक कार्यकारी अभियंता/सहायक अभियंता अभियंता श्रेणी-१ (स्थापत्य)	पीबी-३ : १५,६००–३९,१००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	२४१
१७.	उप विभागीय अधिकारी/ उप अभियंता (यांत्रिकी)	पीबी-३ : १५,६००–३९,१००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	३४
१८.	उच्च श्रेणी लघुलेखक	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,४००	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१८
१९.	सहायक अभियंता (श्रेणी-२) (स्थापत्य/यांत्रिकी)	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,४००	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	२६६
२०.	कार्यासन अधिकारी/अधीक्षक	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,३००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	२०
२१.	भांडार अधीक्षक	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,३००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	४
२२.	सहा. लेखाधिकारी/मुख्य लेखापाल	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,३००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	२९
२३.	कनिष्ठ अभियंता (स्थापत्य/यांत्रिकी)	पीबी-२ : ९,३००–३४,८०० पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,३०० ४,४००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८०० एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३०० (विहीत कालावधीच्या सेवेनंतर)	७९४
२४.	विभागीय लेखापाल	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	५१
२५.	वीज पर्यवेक्षक	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	१
२६.	प्रथम लिपिक	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	६४
२७.	निम्न श्रेणी लघुलेखक	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,३००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	२९
२८.	उप लेखापाल	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	३७
२९.	भांडारपाल	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	३३
३०.	उभारक (इरेक्टर)	पीबी-२ : ९,३००–३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	२
३१.	गाळणी निरीक्षक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,८००	एस-१० : २९,२००-९२,३००	१
३२.	आरेखक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२०० पीबी-२ : ९,३००–३४,८०० (४ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	२,८०० ४,३००	एस-१० : २९,२००-९२,३०० एस-१४ : ८,६००-१,२२,८०० (४ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	२०
३३.	सहा. आरेखक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२०० पीबी-२ : ९,३००–३४,८०० (५ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	२,४०० ४,२००	एस-८ : २५,५००-८१,१०० एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४०० (५ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	१४८

तक्ता क्र. १५ *(चालू)*

१	२	३	४	५	६
३४.	वरिष्ठ लिपिक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	३८१
३५.	पाणीपट्टी अधीक्षक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१
३६.	स्थापत्य अभियांत्रिकी सहायक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१५१
३७.	विजतंत्री	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१७
३८.	पाणी अभियंता	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१
३९.	प्रमुख मीटर दुरुस्तीकार	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१
४०.	अनुरेखक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,०००	एस-७ : २१,७००-६९,१००	१९७
		पीबी-१ : ५,२००–२०,२०० (७ वर्षानंतर)	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१०० (७ वर्षानंतर)	
४१.	यांत्रिकी	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,०००	एस-७ : २१,७००-६९,१००	१
४२.	प्रयोगशाळा सहायक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,०००	एस-७ : २१,७००-६९,१००	१
४३.	लिपिक-नि-टंकलेखक/ कनिष्ठ लिपिक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	८७४
४४.	सहा. भांडारपाल	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	६०
४५.	मीटर वाचक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१६
४६.	मिस्त्री	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१०
४७.	वाहन चालक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१३१
४८.	पंपचालक (पंप ऑपरेटर)	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	३७
४९.	जोडारी	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	३८
५०.	मीटर दुरुस्तीकार	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
५१.	गवंडी	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
५२.	तारतंत्री	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	५
५३.	लाईनमन	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
५४.	पाणीपट्टी वसुलीकार	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	४
५५.	बांधणीकार	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,८००	एस-५ : १८,०००-५६,९००	२
५६.	तेलवाला	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,६००	एस-३ : १६,६००-५२,४००	१
५७.	दप्तरी	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,६००	एस-३ : १६,६००-५२,४००	१६
५८.	नाईक	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,६००	एस-३ : १६,६००-५२,४००	३
५९.	लोहमुद्रक-नि-चक्रमुद्रक यंत्रचालक (फेरोप्रिंटर)	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,६००	एस-३ : १६,६००-५२,४००	२
६०.	माळी	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	६
६१.	शिपाई	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	४७९
६२.	चौकीदार	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	९५
६३.	हमाल	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	६
६४.	मदतनीस	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	८
६५.	मजूर	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	१११
६६.	चावीवाला/व्हॉल्वमन	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	९
६७.	सफाईगार	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	२
६८.	स्वच्छक	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	२
६९.	खलाशी	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	२
				एकूण ...	**४६१५**
७०.	कार्यकारी अभियंता (स्था.) जिल्हा परिषद	पीबी-३ : १५,६००–३९,१००	६,६००	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	३४
७१.	उप अभियंता (स्था.) जिल्हा परिषद	पीबी-३ : १५,६००–३९,१००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	२०७
				एकूण ...	**२४१**
				सर्व एकूण ...	**४८५६**

तक्ता क्रमांक १६

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

कार्यव्ययी/रूपांतरीत आस्थापनेवरील कर्मचाऱ्यांची संख्या दर्शविणारे प्रपत्र (२०२२-२३)

भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा

अ. क्र.	संवर्ग	६ व्या वेतन आयोगातील वेतनश्रेणी वेतन बॅन्ड Pay Band	ग्रेड वेतन Grade Pay	७ व्या वेतन आयोगातील सुधारीत वेतनश्रेणी Pay Level in Revised Pay Matrix	एकूण पदे
१	२	३	४	५	६
१.	अनुरेखक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,०००	एस-७ : २१,७००-६९,१००	२
		पीबी-१ : ५,२००–२०,२०० (७ वर्षानंतर)	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१०० (७ वर्षानंतर)	
२.	टंकलेखक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	...
३.	वाहन चालक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	९
४.	वीजतंत्री	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	६
५.	तारतंत्री	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	...
६.	यांत्रिकी/तांत्रिकी	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,०००	एस-७ : २१,७००-६९,१००	...
७.	पंपचालक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	५४
८.	जोडारी	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	६
९.	मीटर वाचक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	९
१०.	मिटर दुरूस्तीकार	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
११.	पाणीपट्टी वसुलीकार	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	...
१२.	वीज पर्यवेक्षक	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	१
१३.	तांत्रिक सहायक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,०००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
१४.	मिस्त्री	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	६
१५.	कारकून	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१०१
१६.	गाळणी परिचर/चालक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,०००	एस-७ : २१,७००-६९,१००	८
१७.	पाळी अभियंता	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१
१८.	मुख्य मिटर दुरूस्तीकार	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	...
१९.	पाणीपट्टी अधीक्षक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	...
२०.	गाळणी निरीक्षक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,८००	एस-१० : २९,२००-९२,३००	८
२१.	लाईनमन	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
२२.	लेजर किपर	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	...
२३.	प्रयोगशाळा सहायक	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	२,०००	एस-७ : २१,७००-६९,१००	१
२४.	मुकादम	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,६००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	५
२५.	समयपाल	पीबी-१ : ५,२००–२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
२६.	जलसेवक	१ एस : ४,४४०–७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	५८०
				एकूण ...	**८०१**

गोषवारा

अ. क्र		वर्गवारी	मजीप्रा	प्रतिनियुक्ती	एकूण
१.	...	वर्ग-३	२१५	६	२२१
२.	...	वर्ग-४	५३१	४९	५८०
		एकूण ...	**७४५**	**५६**	**८०१**

भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा

१. यंत्रणेची रचना :–

१.१ महाराष्ट्र शासनाने आंतरराष्ट्रीय विकास संस्थेशी (जागतिक बँक प्रकल्प) केलेल्या कृषी पत प्रकल्प कराराची परिणिती म्हणून भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा दिनांक १६ जुलै, १९७१ पासून अस्तित्वात आली. कृषी विभाग, भू-विज्ञान व खनिकर्म संचालनालय तसेच पाटबंधारे विभाग यांचेमार्फत करण्यात येणाऱ्या भूजल सर्वेक्षण आणि विकास याबाबतची कामे सदर यंत्रणेकडे सोपविण्यात आली. सुरुवातीला ही यंत्रणा भू-विज्ञान व खनिकर्म संचालनालयाचा एक घटक होता. परंतु, दिनांक १५ नोव्हेंबर, १९७२ पासून ह्या यंत्रणेला पद्धतशीर व शास्त्रीय तत्वावर खालील योजना कार्यान्वित करण्यासाठी संचालनालयाचा स्वतंत्र दर्जा देण्यात आला :–

(अ) भूजल विषयक सर्वेक्षण करणे.

(ब) भूजलाचे मूल्यांकन, भूजल संवर्धन, भूजल व्यवस्थापन.

१.२ भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेचे मुख्यालय पुणे येथे संचालकांच्या नियंत्रणाखाली आहे. तसेच, पुणे, नागपूर, औरंगाबाद, नाशिक, अमरावती व कोकण नवी मुंबई येथे उपसंचालकांची विभागीय कार्यालये असून, त्यांच्या नियंत्रणाखाली त्या त्या विभागातील जिल्हे आहेत. या यंत्रणेची कार्यालये सर्व जिल्ह्यात आहेत.

भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेच्या मुख्यालयात खालील शाखांचा समावेश आहे—

(अ) सर्वेक्षण शाखा

(ब) संशोधन व विकास कक्ष

(क) जलविज्ञान प्रकल्प

(ड) आवेधन शाखा

(अ) सर्वेक्षण शाखा

सर्वेक्षणाच्या प्रमुख योजना—

१. जलयुक्त शिवार अभियान

२. सिंचन विहिरींसाठी अर्थसहाय्य बँकांची प्रकरणे

३. स्थानिक भूजल सर्वेक्षण

४. वाळू उत्खनन सर्वेक्षण प्रकरणे

५. महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना

६. राज्यातील टंचाई सदृष्य स्थितीचा अभ्यास

१. जलयुक्त शिवार अभियान :–

सदर अभियानांतर्गत टंचाई परिस्थितीवर कायमस्वरूपी मात करण्यासाठी भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेमार्फत पाणी अडवून भूजल पातळीत वाढ करण्यासाठी शास्त्रयुक्त पद्धतीने भूजल पुनर्भरणाच्या विविध उपाययोजना राज्यात राबविण्यात येत आहेत. यामध्ये प्रामुख्याने रिचार्ज शाफ्ट, रिचार्ज ट्रेंच, जलभंजन, गॅबियन बंधारा, भूमिगत बंधारा, पाऊस पाणी संकलन, नाला खोलीकरण, नाला ट्रेंच, सिमेंट नाला इ. प्रकारच्या उपाययोजना राबविण्याकरिता जिल्हाधिकारी यांचे मार्फत निधी उपलब्ध करून देण्यात येतो.

जिल्हा वरिष्ठ भूवैज्ञानिक कार्यालयामार्फत राज्यात सन २०१५-१६ ते सन २०१८-१९ या कालावधीमध्ये २९,९६३ भूजल पुनर्भरणाच्या उपाययोजना पूर्ण करण्यात आल्या असून सदर उपाययोजना राबविण्यासाठी रु. १५,३०४.२१ लक्ष इतका निधी खर्च झालेला आहे.

२. सिंचन विहिरींसाठी अर्थसहाय्य बँकांची प्रकरणे :–

सिंचन विहिरी खोदण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य सहकारी कृषि व ग्रामीण विकास बँकेमार्फत तसेच राष्ट्रीय बँकेमार्फत अर्थसहाय्य दिले जाते. विहीर खोदण्यासाठी जागा निवडीकरिता मार्गदर्शक तत्वे सर्व बँकांना कळविण्यात आली आहेत. तथापि, काही विशिष्ट क्षेत्रात पाणी उपलब्धतेबाबत खात्री नसल्यास अशी प्रकरणे जिल्हा वरिष्ठ भू-वैज्ञानिक कार्यालयाकडे कळविली जातात. त्यानुसार प्रत्यक्ष सर्वेक्षण करून योग्यतेबाबत दाखला दिला जातो. सर्वसाधारणपणे रब्बी हंगामाअखेर विहिरींना पाणी उपलब्ध राहण्याच्या शक्यतेचा अभ्यास करून दाखले देण्यात येतात.

ऑक्टोबर २०२१ अखेरपर्यंत एकूण ३४,२८३ प्रकरणांचे दाखले देण्यात आले आहेत.

३. स्थानिक भूजल सर्वेक्षण :–

जिल्ह्यातील शासकीय, अशासकीय तसेच इतर संस्था अगर वैयक्तिकरित्या मागणी केल्याप्रमाणे प्रत्यक्ष सर्वेक्षण करून भूजल उपलब्धतेचा अहवाल दिला जातो. भूजल सर्वेक्षणासाठी रुपये १,०००/- व भूभौतिक सर्वेक्षणासाठी रुपये १,५००/- शुल्क आकारणी केली जाते.

सन १९९२-१९९३ पासून ते ऑक्टोबर २०२१ अखेरपर्यंत एकूण रुपये ५३४.६५ लक्ष सर्वेक्षण शुल्क यंत्रणेला प्राप्त झाले आहे.

४. वाळू उत्खनन सर्वेक्षण प्रकरणे :–

नदीतील वाळूचे उत्खनन करतांना अस्तित्वातील भूजल स्त्रोतावर त्याचा परिणाम होतो की नाही, याबाबत जिल्हा वरिष्ठ भू-वैज्ञानिक कार्यालयाकडून सर्वेक्षण करून संबंधित जिल्हाधिकारी यांना दाखले देण्यात येतात. ऑक्टोबर २०२१ अखेरपर्यंत ८५,४३२ प्रकरणे प्राप्त झाली. त्यापैकी ७७,४१८ प्रकरणांचे सर्वेक्षण करून ५८,३०६ प्रकरणांचे दाखले जिल्हाधिकारी यांना सादर करण्यात आले.

महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्रमांक गौखनि-१०/२०८/प्र. क्र.-३२/ख, दिनांक २५ ऑक्टोबर २०१० अन्वये लिलाव झालेल्या वाळू स्थळांचे (प्रकरण) प्रत्येकी रुपये ५,०००/- याप्रमाणे सर्वेक्षण शुल्क लिलाव धारकाकडून यंत्रणेकडे जमा होते. ऑक्टोबर २०२१ अखेरपर्यंत एकूण रुपये १०६०.२७ लक्ष जमा होणे अपेक्षित आहे.

५. महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना :–

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेअंतर्गत अनुसूचित जाती/जमाती अल्पभूधारक आणि सिमांत शेतकऱ्यांसाठी सिंचन विहिरींचा कार्यक्रम राज्यात राबविण्यात येत आहे. भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेकडे माहे ऑक्टोबर २०२१ अखेर १,९१,५५६ प्रकरणे प्राप्त झाली. त्यापैकी १,६६,८७१ प्रकरणांची प्रमाणपत्र देण्यात आली आहेत.

६. राज्यातील टंचाई सदृष्य स्थितीचा अभ्यास :–

दरवर्षी राज्यात माहे ऑक्टोबर अखेर झालेले पर्जन्यमान आणि निरीक्षण विहिरीतील भूजल स्थिर पातळी याचा अभ्यास करून संभाव्य पाणी टंचाई अहवाल जिल्हा वरिष्ठ भू-वैज्ञानिक यांचेमार्फत तयार करून सदर अहवाल जिल्हाधिकारी यांना सादर केला जातो. या अहवालानुसार माहे ऑक्टोबर ते जून या कालावधीतील टप्पानिहाय (ऑक्टोबरपासून, जानेवारीपासून, एप्रिल ते जून) संभाव्य टंचाई भासणारी गावे/वाड्यांची यादी जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करण्यात येते.

राज्यात पाणी टंचाई काळात भूजलावरच अवलंबून राहावे लागते. अशावेळी पिण्याच्या पाण्यासाठी किमान भूजल उपलब्ध करून देता यावे, यासाठी विशिष्ट कालावधीकरिता जिल्हा प्राधिकरणामार्फत पाणी टंचाई क्षेत्र घोषित करण्याची महाराष्ट्र भूजल (विकास व्यवस्थापन) अधिनियम, २००९ मधील कलम २५ नुसार तरतूद करण्यात आलेली आहे. तसेच त्या काळात सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याचे स्त्रोत घोषित करणे व स्त्रोताचा प्रभाव क्षेत्रामधील किंवा सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोतापासून १ कि.मी. अंतरामध्ये, यापैकी जे अधिक असेल अशा क्षेत्रातील अशा विहिरी तात्पुरत्या स्वरुपात बंदीची तरतूद कलम-२६ नुसार करण्यात आलेली आहे.

(ब) संशोधन व विकास कक्ष

१. भूजल उपलब्धता :—

भौगोलिक परिस्थिती व भूपृष्ठीय स्थितीच्या आधारे राज्यातील संपूर्ण भूभागाची प्राथमिक स्वरुपाची विभागणी १५३५ पाणलोट क्षेत्रात करण्यात आलेली आहे. ही पाणलोट क्षेत्रे १५ नद्यांच्या उपखोऱ्यांत विभागण्यात आलेली असून, भूजल मूल्यांकन पाणलोट क्षेत्र संकल्पनेवरच करण्यात येत आहे. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार प्रत्येक पाणलोट क्षेत्रातील भूजलाचे वार्षिक पुनर्भरण व उपसा, या बाबींचा अभ्यास करून भूजलाचा अंदाज बांधण्यात येतो. भारत सरकारच्या भूजल अंदाज समिती २०१५ च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार वर्ष २०२० मध्ये बांधण्यात आलेल्या भूजल अंदाजानुसार १५३५ पाणलोट क्षेत्रांपैकी ६७ पाणलोट क्षेत्रे अतिशोषित (Over Exploited), २८ शोषित (Critical) व २८२ अंशतः विकसीत (Semi Critical) या वर्गवारीत मोडतात. भूजल अंदाजाचा गोषवारा खालीलप्रमाणे आहे—

१.	राज्यात भूजल मूल्यांकनासाठी विचारात घेण्यात आलेले जिल्हे… … …	३४
२.	राज्यातील एकूण पाणलोट क्षेत्रांची संख्या … … …	१५३५
३.	राज्यातील एकूण तालुके … … …	३५३
४.	निव्वळ वार्षिक उपलब्धी (दशलक्ष घन मीटर) … … …	३२.३०
५.	एकूण वार्षिक उपसा (दशलक्ष घन मीटर) … … …	१६.८७
६.	सिंचनासाठी वार्षिक भूजल उपसा (दशलक्ष घन मीटर) … … …	१५.५१
७.	अस्तित्वातील सिंचन विहिरींची संख्या … … …	२४,२०,३०५

८.	अतिशोषित पाणलोट क्षेत्रे (१०० टक्के उपसा होत आलेले पाणलोट क्षेत्र)		...	...	६३
९.	शोषित पाणलोट क्षेत्रे (९० ते १०० टक्के उपसा होत आलेले पाणलोट क्षेत्र)		...	...	२८
१०.	अंशतः शोषित पाणलोट क्षेत्रे (७० ते १०० टक्के उपसा होत आलेले पाणलोट क्षेत्र)			...	२८२
११.	सुरक्षित पाणलोट क्षेत्रे (७० टक्के पेक्षा कमी उपसा असलेले)	...	...	...	११५८
१२.	निकृष्ट गुणवत्ता असलेले पाणलोट क्षेत्रे	...	...	...	४
१३.	भूजल उपसाची टक्केवारी	...	...	...	५४.९९ टक्के

२. जलवेधशाळा :—

राज्यात वेगवेगळ्या कृषी हवामान क्षेत्रात व प्रातिनिधिक भूगर्भीय स्थिती असणाऱ्या क्षेत्रातील जलशास्त्रीय व भूजलशास्त्रीय परिमाणांची प्रत्यक्ष मोजणी करून विविध निष्कर्ष काढण्यासाठी व त्यानुसार भूजल अंदाजासाठीचे निकष निश्चित करण्यासाठी १९७४ साली ८ व तद्नंतर २ अशा एकूण १० जलवेधशाळांची स्थापना करण्यात आली असून, तेथे जलशास्त्रीय व भूजल शास्त्रीय परिमाणांची मोजणी दरवर्षी करण्यात येते.

३. महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन)-अधिनियम २००९ :–

पुरवठा व मागणी व्यवस्थापन उपयोजनामार्फत वापरकर्त्यांच्या विविध प्रवर्गाकरिता विहित दर्जाच्या भूजलाचा कायम, समन्यायी आणि पुरेसा पुरवठा सुकर करणे आणि त्याची खातरजमा करणे, सार्वजनिक पिण्याच्या स्त्रोतांचे जतन करणे आणि महाराष्ट्र राज्यात भूजलाच्या समुपयोजनांचे सामुहिक सहभागाने व्यवस्थापन व विनियमन करण्यासाठी राज्य भूजल प्राधिकरण आणि जिल्हास्तरीय प्राधिकरणे स्थापन करणे, त्यांच्याशी संबंधीत व अनुषंगाने बाबींची तरतूद करणे या सर्वंकष प्रयोजनास्तव महाराष्ट्र राज्यामध्ये महाराष्ट्र शासन राजपत्र, असाधारण भाग-४ दिनांक ३ डिसेंबर २०१३ (२०१३ चा अधिनियम क्र. २६) अन्वये अधिसूचना जारी होऊन महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन) अधिनियम २००९ हा कायदा, दिनांक १ जून २०१४ पासून राज्यात लागू झालेला आहे.

सदर अधिनियमाअंतर्गत भूजलाचा विकास, व्यवस्थापन व विनियमन करण्याकरिता **त्रिस्तरीय व्यवस्था** निर्माण करण्यात आलेली आहे. त्यानुसार राज्यस्तरावर मा. मुख्यमंत्री यांचे अध्यक्षतेखाली राज्य पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन परिषद, जिल्हा स्तरावर मा. पालकमंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हा पाणलोट क्षेत्र जलसंपत्ती समिती याप्रमाणे समित्यांची व्यवस्था असणार आहे. अंमलबजावणी योग्यरितीने व्हावी यासाठी राज्यस्तरावर राज्य भूजल प्राधिकरणाकडेच राज्य भूजल प्राधिकरणाची जबाबदारी सोपविण्यात आली आहे. तर जिल्हास्तरावर महसूल विभागाच्या सर्व उपविभागीय अधिकाऱ्यांना जिल्हा प्राधिकारी म्हणून प्राधिकृत करण्यात आले आहे.

महाराष्ट्र भूजल विकास व व्यवस्थापन अधिनियम २००९ च्या प्रभावी अंमलबजावणीकरिता तांत्रिक समन्वयाची जबाबदारी भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेवर सोपविण्यात आली असून, यंत्रणेस खालील महत्वाच्या जबाबदाऱ्या सोपविण्यात आल्या आहेत.

(१) मूळ पाणलोट क्षेत्र किंवा जलप्रस्तर शोधून काढणे व त्यांचा आराखडा करणे.

(२) सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोतांचे प्रभाव क्षेत्र शोधणे व त्याचा आराखडा तयार करणे.

(३) भूजल वापर योजना तयार करणे.

(४) एकात्मिक पाणलोट क्षेत्र विकास व व्यवस्थापन योजना तयार करणे.

(५) सर्व स्तरीय समित्यांना तांत्रिक सहाय्य करणे.

उपरोक्त सर्व स्तरीय समित्या व भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेकडे अधिनियमाअंतर्गत सोपविण्यात आलेली कार्य पार पाडण्यासाठी राज्य शासन आवश्यकतेनुसार भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेला अनुदान व आगाऊ रकमा उपलब्ध करून देतील अशी तरतूद या अधिनियमाच्या अंमलबजावणीकरिता विविध स्तरावर झालेला व होणारा खर्च खालीलप्रमाणे आहे :–

(रु. लाखात)

वर्ष		२०१९-२०२० (अपेक्षित)	२०२०-२०२१ (अंदाजित)	२०२१-२०२२ (अंदाजित)	२०२२-२०२३ (अंदाजित)
खर्च	...	...	...	...	५०.२२

(क) आवेधन शाखा

१. जल जीवन मिशन कार्यक्रमांतर्गत सौर उर्जेवर आधारित दुहेरी पंप योजना

- ज्या वाड्या वस्त्यांजवळ विद्युत पुरवठा उपलब्ध नाही, विद्युत पुरवठा घेणे किफायतशीर नाही, तसेच ज्या ठिकाणचा विद्युत पुरवठा शाश्वत नाही, ज्या वाड्या वस्त्या पिण्याच्या पाण्याकरिता केवळ हातपंपावरच अवलंबून आहेत अशा वाड्या वस्त्यांकरिता ही अत्यंत उपयुक्त योजना आहे. या योजनेमध्ये विंधन विहिरीवर हातपंपासमवेत सौर पंपाची उभारणी करण्यात येते. सौर उर्जा पंपाचा उत्सर्ग साठवण टाकीत साठवून पाईपलाईनद्वारे घरोघरी पाणी पुरवठा करण्यात येतो. एकाच विंधन विहिरीत हातपंप व सौर पंपाची उभारणी केली असल्याने, हातपंप नादुरुस्त झाल्यास, सौर पंपाद्वारे किंवा सौर पंप नादुरुस्त झाल्यास, हातपंपाद्वारे अव्याहतपणे पाणी पुरवठा सुरु राहतो. सदर योजना सौर उर्जेवर आधारित असल्याने विद्युतभाराचा खर्च "निरंक" आहे. या योजनेची देखभाल दुरुस्ती अत्यंत सुलभ आहे.

- या योजनांकरिता राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाअंतर्गत अनुदान उपलब्ध करून देण्यात येते. सदर योजना राबविण्याकरिता रु. ५.१० लक्ष एवढी खर्च मर्यादा होती. आता जल जीवन मिशन अंतर्गत रु. ७.०० लक्ष ची मर्यादा आहे.

- या योजना शासन निर्णय, क्र. ग्रापापु-५३१०/प्र.क्र. २१७/पापु-१५, दि. २९-१२-२०११ व शुद्धीपत्रक क्र. ग्रापापु-५३१०/प्र.क्र. २१७/पापु-१५, दि. १७-१०-२०१२ अन्वये तसेच शासन निर्णय क्रमांक लपापु-२०१६/प्र.क्र. ०६/पापु-१५, दि. २१-१-२०१६ अन्वये राबविण्यात येत होत्या.

- जल जीवन मिशन अंतर्गत योजना शासन निर्णय क्र. जजीमि/०६२०/प्र./क्र.२०/पापु-७, दि. ३० जून २०२० अन्वये शासनाच्या वेळोवेळी निर्गमित मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणेच राबविण्याचे निर्देश आहेत त्यानुसार उपरोक्तप्रमाणे योजना राबविण्यात येत आहेत.

- या योजना वर्ष २००९-१० पासून राबविण्यात येत असून वर्ष २०२०-२१ (मार्च २०२१) पर्यंत अशा ५,२५१ योजना राज्यात राबविण्यात आल्या आहेत. वर्ष २०२१-२२ मध्ये एकूण प्रगतीपथावरील ५३ योजनांपैकी माहे ऑक्टोबर २०२१ अखेर १२ योजना पूर्ण झाल्या आहेत.

तक्ता क्र. १७

संचालनालय, भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेतील कर्मचारीविषयक गोषवारा

अनुक्रमांक	पदनाम	सुधारित वेतन मॅट्रिक्स मधील वेतन स्तर	मंजूर पदसंख्या
१	२	३	४
	राजपत्रित गट--अ		
१.	संचालक	संवर्ग पद	१
२.	अतिरिक्त संचालक	एस-२७ : १,१८,५००-२,१४,१००	१
३.	सहसंचालक	एस-२६ : ८२,२००-२,११,५००	२
४.	सहसंचालक (अभियांत्रिकी)	एस-२६ : ८२,२००-२,११,५००	१
५.	उपसंचालक	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	८
६.	मुख्य खोदन अभियंता	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	२
७.	वरिष्ठ भूवैज्ञानिक	एस-२२ : ६०,०००-१,९०,८००	५३
८.	मुख्य भूभौतिकतज्ञ	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	१
९.	वरिष्ठ खोदन अभियंता	एस-२२ : ६०,०००-१,९०,८००	७
१०.	वरिष्ठ भूभौतिकतज्ञ	एस-२१ : ५७,१००-१,८०,८००	६
११.	वरिष्ठ रसायनी	एस-२१ : ५७,१००-१,८०,८००	१
१२.	सहायक संचालक (मवि व लेसे)	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	१
१३.	प्रशासन अधिकारी	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	१
१४.	उपअभियंता (यांत्रिकी)	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	८
		एकूण ...	९३
	राजपत्रित गट--ब		
१५.	सहायक भूवैज्ञानिक	एस-१९ : ५५,१००-१,७५,१००	७९
१६.	सहायक भूभौतिकतज्ञ	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	७
१७.	कनिष्ठ भूवैज्ञानिक	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	११९
१८.	सहायक रसायनी	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	६
१९.	नियोजन अधिकारी	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१
२०.	सहायक प्रशासन अधिकारी	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	६
२१.	लेखा अधिकारी	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	७
२२.	सहायक अभियंता (स्थापत्य)	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१
२३.	सिस्टीम ॲनालिस्ट	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१
		एकूण ...	२२७
	अराजपत्रित गट--क		
२४.	कनिष्ठ भूभौतिकतज्ञ	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	६
२५.	कनिष्ठ रसायनी	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१२
२६.	वरिष्ठ सांख्यिकी सहायक	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	८
२७.	लघुलेखक (उच्च श्रेणी)	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	२
२८.	उपलेखापाल (वित्त विभाग)	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	४२
२९.	तांत्रिक अधिकारी	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	४२

तक्ता क्र. १७–(चालू)

१	२	३	४	५
३०.	लघुलेखक (निम्नश्रेणी)	एस-१४ :	३८,६००-१,२२,८०० ...	१२
३१.	कार्यालय अधीक्षक	एस-१३ :	३५,४००-१,१२,४०० ...	४
३२.	कनिष्ठ अभियंता	एस-१४ :	३८,६००-१,२२,८०० ...	४१
३३.	प्रोग्रामर	एस-१४ :	३८,६००-१,२२,८०० ...	१
३४.	सर्वेक्षक	एस-८ :	२५,५००-८१,१०० ...	६१
३५.	यांत्रिकी	एस-८ :	२५,५००-८१,१०० ...	६२
३६.	भौगोलिक माहिती प्रणाली अधिकारी ...	एस-१५ :	४१,८००-१,३२,३०० ...	७
३७.	भौगोलिक माहिती प्रणाली वरिष्ठ सहायक ... (४ वर्षाच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	एस-१० : एस-१४ :	२९,२००-९२,३०० ... ३८,६००-१,२२,८००	४१
३८.	रोखपाल	एस-८ :	२५,५००-८१,१०० ...	१
३९.	वरिष्ठ लिपिक	एस-८ :	२५,५००-८१,१०० ...	५२
४०.	लघुटंकलेखक	एस-८ :	२५,५००-८१,१०० ...	११
४१.	सहायक आवेदक	एस-८ :	२५,५००-८१,१०० ...	३०
४२.	दोरखंडवाला (रिंगमन)	एस-७ :	२१,७००-६९,१०० ...	१६
४३.	भौगोलिक माहिती प्रणाली सहायक ... (७ वर्षाच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	एस-७ : एस-८ :	२१,७००-६९,१०० ... २५,५००-८१,१००	५८
४४.	दूरध्वनी चालक	एस-७ :	२१,७००-६९,१०० ...	१
४५.	कनिष्ठ लिपिक	एस-६ :	१९,९००-६३,२०० ...	१०५
४६.	वाहन चालक ...	एस-६ :	१९,९००-६३,२०० ...	१८६
४७.	प्रयोगशाळा सहायक	एस-६ :	१९,९००-६३,२०० ...	६
४८.	वेल्डर-कम-ड्रायव्हर	एस-७ :	२१,७००-६९,१०० ...	६
			एकूण ...	८१३
	गट–ड			
४९.	नाईक	एस-३ :	१६,६००-५२,४०० ...	११
५०.	शिपाई	एस-१ :	१५,०००-४७,६०० ...	८५
५१.	पहारेकरी	एस-१ :	१५,०००-४७,६०० ...	७३
५२.	मदतनीस	एस-१ :	१५,०००-४७,६०० ...	१९
			एकूण ...	१८८
		गोषवारा—		
			राजपत्रित गट–अ ...	९३
			राजपत्रित गट–ब ...	२२७
			अराजपत्रित गट–क ...	८१३
			अराजपत्रित गट–ड ...	१८८
			एकूण ...	१,३२१

मध्यवर्ती कारागृह मुद्रणालय
वर्धा रोड, नागपूर ४४० ०२०

मकामुना (एच-१०४७)—३-२०२२—५०० पु.—पीए४*